

**GIDA GÜVENCESİ DEĞERLENDİRMESİNDE
KULLANILAN YÖNTEMLER
Özlem TURAN**

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**GIDA GÜVENCESİ DEĞERLENDİRMESİNDE
KULLANILAN YÖNTEMLER**

Özlem TURAN

Yrd. Doç. Dr. İ. Bülent GÜRBÜZ
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

BURSA - 2012
Her Hakkı Saklıdır

TEZ ONAYI

Özlem TURAN tarafından hazırlanan “Gıda Güvencesi Değerlendirmesinde Kullanılan Yöntemler” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. İ. Bülent BÜRBÜZ

Başkan : Yrd. Doç. Dr. İ. Bülent BÜRBÜZ İmza:
Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi,
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Üye : Prof. Dr. Hasan VURAL İmza:
Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi,
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Üye : Doç. Dr. Duygu GÖÇMEN İmza:
Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi,
Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Kadri ARSLAN
Enstitü Müdürü
.././2012

U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

09/03/2012

İmza

Özlem TURAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

GIDA GÜVENCESİ DEĞERLENDİRMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Özlem TURAN

Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İ. Bülent GÜRBÜZ

Gıda güvencesi, önemi giderek artan bir kavramdır. Tüm dünya ülkelerinde gıda güvencesinin sağlanması uluslararası kuruluşlar için önemli bir hedef haline gelmiştir. Gıda güvencesi sağlıklı ve güvenli beslenmeden ülkelerin siyasal durumlarına kadar pek çok faktörü içine alan, sosyolojiden ekonomiye kadar pek çok disiplinin konusu olan bir kavramdır. Gıda güvencesinin sağlanması bir ülkenin kalkınma yolunda atacağı en önemli adımlardan biridir.

Gıda güvencesinin pek çok faktöre bağlı olması, kesin olarak belirlenmesini zorlaştırdığı gibi sadece yerel çabalarla belirlenmesi de mümkün değildir. Dünya ticaretinin giderek artan şekilde küreselleşmesi gıda güvencesinin sadece yerel bir kavram olmaktan çıkmasına neden olmuştur. Tüm dünyada ortaya çıkan değişimler, krizler veya tüketim trendleri ülkelerin yerel gıda güvencelerini de etkiler hale gelmiştir.

Bu açıdan bakıldığında gıda güvencesi sağlanması kadar belirlenmesi de güç bir kavramdır. Dünyada değişik yöntemlerle sayısal olarak gıda güvencesinin belirlenmesi çabaları son yıllarda giderek artmaktadır. Bu yöntemlerin ortaya konması ve bunlar içinden en uygun olanının belirlenmesi, gıda güvencesinin belirlenmesinin ilke ve en önemli adımlarındandır.

Bu çalışmada Türkiye’de ve dünyada gıda güvencesi durumunun, tarımsal üretim ve genel ekonomik göstergeler açısından ortaya konulması hedeflenmiştir. Farklı ekonomik göstergelerin gıda güvencesi üzerine etkileri gözlemlenmiş, gıda güvencesinin sağlanması için ulaşılmaması gereken hedefler belirlenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda Türkiye’de henüz hak ettiği önemi kazanamamış olan gıda güvencesi kavramının ayrıntılarıyla incelenmesi ve ileride yapılacak olan çalışmalara bir kaynak oluşturması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gıda Güvencesi, Türkiye, gıda, yoksulluk, açlık

2012, viii+90 sayfa

ABSTRACT

MSc Thesis

METHODS USED IN FOOD SECURITY EVALUATION

Özlem TURAN

Uludag University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Asst. Prof. Dr. İ. Bülent GÜRBÜZ

Food security is a concept that has an increasing importance. To ensure food security all over the world has become an important target for many international organizations. Food security encompasses many factors from healthy and safe nutrition to political situation in countries; it is also the subject of many disciplines such as sociology and economics. To ensure food security is one of the most important steps for a country on the way to development.

Because food security is related to many factors, its existence is hard to determine and cannot be determined by only local efforts. The increasing globalization of world trade causes food security to cease being only a local concept. Changes all over the world, crisis or changing consumption trends started to effect domestic food security.

In this light, food security is a hard concept to achieve also hard concept to determine. Thus, the struggles to determine food security with quantitative measure are increasing. To display these methods and to choose the best one for the targets of the researches is one of the most important steps of determining food security.

In this research, it is aimed to determine the food security situation in the world an in Turkey by using agricultural production and general economic indicators. The effect of these indicators on food security is examined and the targets for ensuring food security are tried to be set. Also food security concept which has not been able to find its place as an important subject in Turkey has been examined in detail. In addition to this, this study aims to offer a source for new studies on food security in the future.

Key Words: Food security, Turkey, food, poverty, hunger

2012, viii+90 pages

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans çalışmam süresince bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. İ. Bülent GÜRBÜZ'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yüksek lisans eğitimim süresince bilgi ve desteklerini esirgemeyen tüm bölüm öğretim üyelerine ve görevlilerine teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimimin başında yanımda yer alan, tez konumun belirlenmesinde ve ilk çalışmalarında yanımda olan ve 2009 yılının Kasım ayında kaybetmiş olduğumuz danışman hocam Prof. Dr. Orhan YAVUZ'u da saygıyla anmak isterim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI.....	4
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	8
4. GIDA GÜVENCESİ.....	9
4.1. Gıda Güvencesi İle İlgili Kavramlar.....	9
4.1.1. Gıda güvencesi.....	9
4.1.2. Yoksulluk.....	14
4.1.3. Açlık.....	19
4.2. Gıda Güvencesizliğinin Nedenleri.....	21
5. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE GIDA GÜVENCESİ.....	23
5.1. Dünya’ da Gıda Güvencesi.....	23
5.2. Türkiye’de Gıda Güvencesi.....	35
6. GIDA GÜVENCESİNİN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER.....	54
6.1. Gıda Güvencesinin Ölçülmesinin Nedenleri ve Önemi.....	55
6.2. Gıda Güvencesinin Ölçülmesinin Zorlukları.....	57
6.3. Gıda Güvencesinin Ölçülmesinde Kullanılan Göstergeler.....	59
6.3.1. Süreç Göstergeleri.....	61
6.3.1.1. Gıda Tedarikini Yansıtan Göstergeler.....	61
6.3.1.2. Gıdaya Ulaşımı Yansıtan Göstergeler.....	63
6.3.2. Sonuç Göstergeleri.....	64
6.3.2.1. Doğrudan Göstergeler.....	65
6.3.2.2. Dolaylı Göstergeler.....	66
6.4. Gıda Güvencesin Ölçmek İçin Kullanılan Yöntemler.....	67
6.4.1. Gıda yoksulluğu yaklaşımı.....	69

6.4.2. Beslenme çeşitliliği puanlaması	71
6.4.3. Başa çıkma stratejileri endeksi	74
6.4.4. Hanehalkı ekonomisi yaklaşımı.....	75
6.4.5. ABD hanehalkı gıda güvencesi anket modülü	77
7. SONUÇ	79
KAYNAKLAR	85

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

°C

Açıklamalar

Santigrad derece

\$

Amerikan Doları

Kısaltmalar

Açıklamalar

FAO

Birleşmiş Milletler Beslenme ve Tarım Örgütü

BM

Birleşmiş Milletler

TÜİK

Türkiye İstatistik Kurumu

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

OECD

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

GIEWS

Küresel Bilgi ve erken Uyarı Sistemi (FAO)

USD

Amerikan Doları

T.L

Türk Lirası

U.S.D.A

ABD Tarım Bakanlığı

D.D

Beslenme Çeşitliliği

D.D.S

Beslenme Çeşitliliği Puanı

H.E.A

Hanenalkı Ekonomisi Yaklaşımı

C.S.I

Baş Çıkma Stratejileri Endeksi

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 5.1. Uzun dönem krizde olan ülkelerin sorun kaynakları	28
Çizelge 5.2. Türkiye’de tarım alanlarının yapısı (bin hektar).....	37
Çizelge 5.3. Türkiye’de bitkisel üretim (ton).....	39
Çizelge 5.4. Türkiye’de et üretimi	40
Çizelge 5.5. Türkiye’de yıllık et ve süt arzı (kg/kişi/yıl)	42
Çizelge 5.6. Tarım ve gıda ürünleri ithalat ve ihracatı	46
Çizelge 5.7. Türkiye’de yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları	47
Çizelge 5.8. Gıda harcamalarının toplam harcamalar içindeki payı	48
Çizelge 5.9. Yüzde yirmilik gruplar itibariyle yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerin dağılımı	52
Çizelge 6.1. Hanehalkı beslenme çeşitliliği gıda grupları	72
Çizelge 6.2. HEA araştırmalarında bilgi toplamak için kullanılan yöntemler	76

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 4.1. Gıda güvencesi kavramsal çerçeve	12
Şekil 5.1. Dünyada açlık çeken kişi sayısı	23
Şekil 5.2. Dünya gıda fiyatları endeksi	25
Şekil 5.3. Dünya GSYİH (% büyüme).....	26
Şekil 5.4. 2000-2010 Ham petrol fiyatları (\$/Varil)	31
Şekil 5.5. Dünya ethanol üretimi(1990-2009 varil/gün)	32
Şekil 5.6. 2010 yılı geçici verileri itibari ile Türkiye’de toplam tarım arazilerinin dağılımı	36
Şekil 5.7. Türkiye’de et üretimi1995-2009 (ton)	40
Şekil 5.8. Türkiye’de süt üretimi 1996-2010 (ton)	41
Şekil 5.9. Türkiye’de köy/kent nüfus oranları	43
Şekil 5.10. Türkiye’de tarımda istihdam	44
Şekil 5.11. 2003 temel yıllı TÜFE’ye göre bazı gıda fiyatlarının durumu	50
Şekil 5.12. Buğday ve pirinç fiyatları	51

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletlerin (BM) Dünya Gıda ve Tarım Örgütüne (FAO) göre, günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık 1 milyarı açlık yaşamaktadır. FAO verilerine göre bu nüfusun büyük bir kısmı gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Açlık yaşayan bu insanların 642 milyonu Asya-Pasifik ülkelerinde, 265 milyonu ise Afrika ülkelerinde yer almaktadır. Belirlenmiş olan bu rakama rağmen genel olarak, belirli dönemlerde yaşanan kuraklık ya da kıtlıklar dışında, dünyada üretilen gıdanın şu anki dünya nüfusunun ihtiyacını karşılamaya yeterli olduğu söylenmektedir.

Bu açıdan bakıldığında gıdanın yeterli olmamasının açlık için tek neden olmadığı açıkça görülmektedir. Gıda güvencesizliği, pek çok nedenden ortaya çıkabilmesine rağmen özellikle gelişmekte olan ülkeler ve yoksul ülkeler için çok daha büyük bir önem taşımaktadır. Gelişmiş ülkeler hem tarımsal hem de sanayi açılarından kendi ihtiyaçlarını karşılayacak konumda olsalar da bu ülkeler de bölgesel olarak risk altında olabilirler. Bundan dolayı problemin sadece fakir ya da gelişmekte olan ülkelere ait olduğu da düşünülmemelidir.

Açlığın, bir anlamda gıda güvencesizliğinin ortadan kaldırılması, özellikle 70'li yıllardan sonra hem bölgesel hem de küresel anlamda önem kazanmaya başlamış gibi görünse de, özellikle ikinci dünya savaşından sonra bu sorun farklı şekillerde dünyanın dikkatini çekecek şekilde ortaya konulmuştur. Ancak 1974 yılında düzenlenen Dünya Gıda Konferansından sonra, "Gıda Güvencesi" bugün yaygın olarak kullanılan tanımı ile ortaya konmuştur. Yine bu konferansta "**Her erkek, kadın ve çocuğun açlık ve kötü beslenmeden uzak olmaya feragat edilemez hakkı**" olduğu belirtilmiş ve sonraki on yıl içinde dünyada açlığın ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Belirlenen bu hedef istenen dönem içinde gerçekleştirilememiş ve yine 2000 yılında dünyada açlığın ortadan kaldırılması BM'nin Milenyum Hedefleri içinde yer alarak tekrar göz önüne konulmuştur.

Ancak, 1974 yılında ya da 2000 yılında küresel olarak gerçekleştirilmesi planlanan açlığın ortadan kaldırılması ve tüm insanlık için gıda güvencesinin sağlanması mümkün olmamıştır. Belirli dönemlerde, özellikle Asya'da gelişen ekonomilerin etkisiyle dünya

açlık rakamlarında düzelmeler olduysa da özellikle 2007 yılında yaşanan gıda fiyatları krizi ve hemen bunu takiben 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz dünyada açlık çeken insan sayısını 1 milyar seviyesine çıkarmıştır. Düzelen ekonomik koşullar neticesinde FAO tarafından, 2010 yılı sonunda bu rakamın düşmüş olduğu belirlense de yine de kabul edilemez seviyede kalması kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Bu aşırı yükselme bilim adamları tarafından çeşitli nedenlerle açıklanmaktadır. Ancak özellikle son 20 yılda yaşanan küreselleşme ve tarım ürünleri ticaretinde giderek artan serbestleşme nedeniyle gelişmekte olan ekonomiler yaşanan ekonomik krizlere karşı daha savunmasız hale gelmişlerdir. Bu durum gıda güvencesinin önemini küresel olarak artırmıştır. Dünyada açlık rakamlarında 2007 ve 2009 krizlerinden sonra meydana gelen yaklaşık 270 milyonluk artış da bu durumun göstergesi olmuştur.

Daha önce belirtildiği gibi dünya gıda üretimi dünya nüfusunun ihtiyacını sağlayacak seviyede olmasına ve dünya ülkelerinin hem küresel hem bölgesel anlamda yaklaşık son 40 yılda sürekli çaba göstermelerine rağmen açlığın ortadan kaldırılamaması pek çok nedene bağlıdır. Bu nedenler yaşanan bölgesel ve kısa dönem kuraklıklardan beklenmedik ekonomik krizlere kadar farklılık göstermekte ve çözüme ulaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Açlığın ortadan kaldırılması ve gıda güvencesinin tüm insanlar için sağlanması, kontrolü çok zor ve çok çeşitli etkenlere bağlı iken, hedefe ulaşmadaki en önemli adımlardan biri de gıda güvencesizliğinin hızlı ve doğru tespiti haline gelmektedir. Bu soruna sürdürülebilir bir çözüm bulunması elbette ki her aşamada sorunların sistematik olarak çözülmesidir. Ancak sorunun hızlı görülmesi de hem sorunun çözümü için daha geniş bir zaman aralığı hem de acil durumlar için oluşturulmuş politikaların zaman geçmeden uygulanmasını sağlar. Bu açıdan bakıldığında gıda güvencesinin sağlanması için güvenilir politikalar oluşturulması için sorunlu bölgelerin belirlenip ortaya konması oldukça önemlidir.

Yapılan çalışmalar neticesinde sadece gıda güvencesizliği yaşamakta olan nüfusun belirlenmesi söz konusu olmayacaktır. Buna ek olarak çalışmanın yapıldığı dönemde bire bir açlık yaşamayan ancak beklenmeyen ekonomik kriz, kuraklık vb. durumlarda

gıda güvencesini yitirme açısından en riskli gruplarda belirlenebilecektir. Her iki durumunda açıkça ortaya konması karar vericilerin doğru ve gerçekçi politikalar oluşturması için önemlidir.

Kısacası, problemin dikkatlice belirlenmesi ve belirleme aşamasında uygulanacak değerlendirme yöntemlerinin seçiminin doğruluğu kadar evrensel kullanılan ortak yöntemlerin kullanılması da problemin çözümünün ilk aşamasıdır. Gıda güvencesi kavramı için ise bu aşamayı kolaylaştıracak olan kesin yöntem ve tanımlar henüz tam olarak oturmamıştır.

Çoğu gelişmekte olan ülkede gıda güvencesizliğinin belirlenmesi yerel otoriteler tarafından yapılmamakta, araştırma kurumlarının ya da uluslararası kuruluşların çabaları ile yapılmaktadır. Beslenme şartları, gelir farklılıkları, yaşam alanlarının farklılıkları gibi pek çok unsur, küresel hatta ülkesel tek bir yöntemin oluşmasını zorlaştırabilir. Ancak en azından belirli temel kavramlar üzerine kurulu, üzerinde küresel olarak anlaşılmiş yöntemlerin, uygulamada yapılacak bazı değişikliklerle adapte edilmesi amaçlanabilir.

Bu araştırmanın öncelikli amacı henüz ülkemizde yoksulluk veya açlıktan ayrı bir kavram olarak yer alamayan gıda güvencesi kavramının öneminin ortaya konmasıdır. Bununla birlikte eksik olan konuyla ilgili literatür açığının kapatılmasına ve ileride bu konuda yapılacak çalışmalara bir kaynak oluşturması hedeflenmektedir. Ayrıca ülkemizin gıda güvencesi riskleri açısından durumunun genel tarım ve ekonomi göstergeleri açısından değerlendirilmesi ve bu değerlendirmenin gelecekte bu konuda verilecek olan politik kararlara destek vermesi hedeflenmektedir.

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Gıda güvencesinin ölçülmesi ve belirlenmesi ile ilgili bu çalışma süresince, çalışmanın kapsamı ve gelişimi ile ilgili örtüşecek biçimde farklı çalışmalara dayanarak gerçekleştirilen literatür araştırması yapılmıştır.

Gıda güvencesinin geniş kapsamlı bir konu olmasından dolayı, yoksulluk açlık ve gıda ile ilgili geniş bir tarama yapılmıştır.

Maxwell ve Frankenberger (1992) "Household Food Security: Concepts, Indicators, and Measurements. A Technical Review" isimli çalışmalarında gıda güvencesi hakkında temel bilgiler vermektedirler. Bu çalışmada hanehalkı gıda güvencesinin tanımı, bir kavram olarak içerdikleri üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda güvencesizliğinin göstergeleri tek tek üzerinde durularak açıklanmış ve bu göstergelerin gıda güvencesizliğinin belirlenmesindeki rolleri ortaya konmuştur.

Hagenaars ve de Vos (1998) "The Definition and Measurement of Poverty" adlı çalışmalarında yoksulluğun ölçülmesi ile ilgili yöntemler üzerinde durmuşlardır. Bu çalışmada yoksulluğun doğru olarak tanımlanmasının yoksulluğun ölçülmesi için öneminden bahsetmişlerdir. Aynı zamanda yoksulluğun ölçülmesi için kullanılan yöntemler ve bunların uygulamaları üzerine bilgi verilmiştir.

Frongillo (1999), "Validation of measures of food insecurity and hunger" isimli çalışmasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde uygulanan gıda güvencesizliği ölçümü yöntemlerinin uygunluğunu araştırmıştır. Doğruluk ve uygunluğun belirlenmesi amacıyla uygulanan yöntem, hem sosyal hem teknik açıdan incelenerek ülkenin amaçlarına uygunluğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Riely ve ark. (1999), "Food Security Indicators and Framework for Use in the Monitoring and Evaluation of Food Aid Programs" adlı çalışmalarının amacı ABD tarafından yapılan gıda yardımı programlarının kontrolü ve değerlendirilmesinde kullanılacak göstergelerin belirlenmesidir. Bu göstergelerin belirlenmesi amacıyla gıda güvencesi kavramı ve göstergeleri ayrıca incelenerek, uygun bir gösterge listesinin

belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan çalışmalarda her duruma uygun tek bir gösterge listesine ulaşmaktansa her durumun kendi içinde değerlendirilerek uygun göstergelerin seçilip araştırmalara eklenmesi sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca ulaşan çalışmada gıda güvencesi göstergeleri daha çok gıda yardımı programları sonrasında etkilerin ölçülmesi üzerinde durularak seçilmiştir.

Wolfe ve Frongillo (2000)'nun "Building Household Food Security Measurement Tools From the Ground Up" isimli çalışmalarında gıda güvencesizliğinin belirlenmesi için kullanılan yöntemler açıklanmış, gıda güvencesi araştırmalarında kullanılacak olan yöntemlerin belirlenmesi için gerekli aşamalar üzerinde durulmuştur.

Bickel ve ark. (2000) "Guide to Measuring Household Food Security" adlı çalışmalarında ABD'de hanehalkı gıda güvencesizliğinin ortaya konulması için uygulanan yöntem ayrıntıları ile anlatılmaktadır. Yapılan araştırma aracılığı ile hane halkı gıda güvencesi/güvencesizliğinin anket yöntemiyle belirlenmesi ve sonuçların değerlendirilmesi üzerinde durularak konu için bir rehber oluşturulmaya çalışılmıştır.

Hoddinott ve Yohannes (2002), "Dietary diversity as a food security indicator" adlı çalışmalarında gıda güvencesinin uygun bir ölçükle belirlenmesinin gelecekte açlıkla karşı karşıya kalabilecek olanların, kimin en büyük risk altında olduğunun belirlenmesinin ve değişimlerin kontrolünün öneminden bahsedilmiştir. Ancak günlük kalori alımına göre yapılan ölçümlerin hem çok zor hem de pahalı olmasından dolayı bu çalışmada bu yönteme bir alternatif olarak, beslenme çeşitliliğinin (belli bir dönem içinde tüketilen gıda sayısının belirlenmesi) kullanılması araştırılmıştır. Araştırmada on ülkeden alınan veriler kullanılmış ve sonuç olarak belli durumlarda bu yöntemin kullanılmasının uygun olduğu belirtilmiştir.

Maxwell ve ark. (2003). "The Coping Strategies Index: A tool for rapidly measuring food security and the impact of food aid programmes in emergencies." adlı çalışmalarında gıda güvencesizliği durumunda başa çıkma stratejileri endeksinin kullanılması için süreçleri, yerel anlamda uygulamalar yapılabilmesi için gerekli bilgilerin edilmesi ile ilgili gerekli bilgileri anlatmaktadır. Bu endekste amaç gıda

yardımı programlarının kriz durumlarında gıda güvencesi üzerinde etkisini ölçmeyi amaçlamaktadır.

Løvendal ve Knowles (2005), tarafından yapılan “Tomorrow’s Hunger: A Framework for Analyzing Vulnerability To Food Insecurity” amacı, bilinen gıda güvencesizliği belirleme yöntemlerinin, risk ve risk yönetimi kavramlarını içine alarak genişlemesini sağlamak ve böylece insanların gelecekte gıda güvencesizliği ile karşılaşmasının önlenmesini sağlamaktır.

Migotto ve ark. (2006), “Measuring Food Security Using Respondents’ Perception of Food Consumption Adequacy” adlı çalışmalarında beş farklı gıda güvencesi göstergesi dikkate alınarak gıda güvencesinin belirlenmesi için yapılan araştırmalarını açıklamaktadırlar. Bu beş faktör, beslenme, kötü beslenme, gıda alımı, gıdaya ulaşım ve gıdanın bulunması olarak tanımlanmıştır. Bu göstergeler dört ülke için araştırılmış ve gıda güvencesi açısından durumları belirlenmiştir. Ayrıca bu araştırmada, araştırmaya katılanların kendi durumları hakkındaki algıları incelenerek bu açıdan da yargıya varılmıştır.

Anonim (2008a), FAO tarafından hazırlanan “Deriving Food Security Information From National Household Budget Surveys” adlı çalışmanın ana amacı gıda güvencesinin belirlenmesi için yaşanmış tecrübe ve başarıların gıda güvencesi bilgisi ve istatistikleri üzerinde engellerin üzerinden gelinmesini sağlayabileceğini tartışmaktır. Bu amaçla daha önce uygulanmış farklı gıda güvencesi belirleme çalışmalarından ve bunların uygulama ve sonuçlarından bahsedilmiştir.

Kyaw (2009), “Rural Households’ food security status and coping strategies to food insecurity in Myanmar” adlı çalışmada ülkede gıdanın (pirinç) bulunması gıda güvencesi açısından incelenmiştir. Bu araştırma için üretim, gelir, kendine yeterlilik, fiyatlar vb. açısından ülkenin durumu incelenmiş, ayrıca kırsal bölgede insanların sağlıklı beslenme şartları durumu incelenerek hem genel olarak hem de kırsal bölgelerde gıda güvencesi durumu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kirkland ve ark. (2010), "Toward Improved Understanding of Food Security: A Methodological Examination Based in Rural South Africa" isimli çalışmalarında Güney Afrika'nın kırsal bölgelerinde gıda güvencesi ve başa çıkma stratejilerinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Bu amaçla yapmış oldukları anket gıda güvencesi, geçinme stratejileri ve gıda ihtiyacını karşılamak üzere doğal kaynakların kullanımının belirlenmesi noktaları üzerine kurulmuştur. Bu çalışmanın sonucunda farklı gıda güvencesi göstergelerinin bir arada kullanılmasının ve çalışmanın kapsadığı dönemim uzunluğunun gerçek gıda güvencesizliğinin belirlenmesi üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmada ikincil veri kaynakları kullanılmıştır. Araştırmada ele alınan gıda güvencesi ile ilgili bilgilerin verildiği ve ülkemizde gıda güvencesinin ekonomik göstergelerle belirlendiği bölümler literatür araştırmasına ve farklı kurumlardan alınan istatistiksel verilere dayanmaktadır. İstatistiksel veriler, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye İstatistik Kurumu, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım rgt ve pek çok farklı kurumdan alınan bilgilere göre düzenlenmiştir.

Elde edilen veriler konuyla ilgili yorumların yapılabilmesi için özetlenmiş ve sayısal veriler halinde sunulmuştur. Aynı zamanda hazırlanan izelge ve şekillerle konunun daha iyi açıklanmasına çalışılmıştır. Türkiye’de gıda güvencesi ile ilgili durumun belirlenmesi için hem ülke içinden hem de uluslararası kuruluşlardan elde edilen veriler kullanılmıştır. Seçilen verilerle dünya çapında genel kabul gören gıda güvencesi göstergelerinin yansıtılması amaçlanmıştır.

Bu nedenle dördüncü bölümde öncelikle gıda güvencesi kavramı ve buna bağlı diğer kavramların genel durumu incelenmiş, beşinci bölümde ise hem dünyada hem de ülkemizde belli başlı göstergeler dikkate alınarak, gıda güvencesinin durumu incelenmeye çalışılmıştır. Altıncı bölümde gıda güvencesinin belirlenmesi için dünyada kullanılan bazı yöntemler incelenmiş bunların avantajları ve dezavantajları üzerinde durulmuştur.

4. GIDA GÜVENCESİ

4.1. Gıda Güvencesi ile ilgili kavramlar

4.1.1. Gıda Güvencesi

Gıda güvencesi kavramı ilk olarak 1970'lerin ortasında yaşanan küresel gıda krizi döneminde ortaya çıkmış ve gerçek anlamda ilk tanımı bu krizin etkisiyle 1974'de düzenlenen Dünya Gıda Zirvesinde yapılmıştır. Krizin etkisiyle, bu dönemde daha çok gıdaya erişim ve temel gıda maddelerinin fiyatlarının dengelenmesi üzerinde durulmuştur (Anonim 1997).

1974 yılında yapılan bu konferansın öncesinde de insanların gıdaya ulaşımının sağlanması fikri yer almaktaydı. 1948 yılında yayınlanan insan hakları evrensel bildirgesinde sadece siyasal ve ekonomik haklar değil, insanların ihtiyaç duydukları temel gıda maddelerine ulaşma hakları olduğu da belirtilmiştir.

1990'lı yılların sonuna kadar yaklaşık 200 kadar tanıma sahip olan gıda güvencesi kavramı, 1970'lerde daha çok gıda arzı üzerinde dururken 1980'lerde daha çok gıdaya hanehalkı ve bireysel seviyede ulaşılması üzerinde durmuştur (Maxwell ve Frankenberger 1992). 1990'lara gelindiğinde gıda güvencesi kavramı, kapsamına yeni konular da katarak daha da genişlemiştir.

Gıda güvencesinin günümüzde yapılan tanımına kadar olan dönemde gösterdiği değişiklikleri görmek amacıyla tanımın gelişim sürecine bakmak gerekmektedir.

1974 yılında yapılan Dünya Gıda Zirvesinde gıda güvencesi şöyle tanımlanmıştır. "Gıda tüketiminin düzenli dağılımını sağlamak için yeterli dünya temel gıda kaynaklarının her zaman ulaşılabilir olması ve üretim ve fiyatta meydana gelebilecek dalgalanmaların telafi edilmesi" (Anonim 1975). Bu tanımda gıda güvencesinin üzerinde durduğu nokta daha çok üretimde ve fiyatta dengenin sağlanması olmuştur.

1983 yılında FAO, dünyada öne çıkan sorunlar ve güncel olaylar çerçevesinde tanımı geliştirmeyi hedeflemiştir. Bunun sonucunda; gıda güvencesi, “tüm insanların, her zaman, ihtiyaç duydukları temel gıda maddelerine, ülkelerin ya da bireylerin gıda üretme ve satın almasını etkileyen faktörleri de dikkate alarak, hem fiziksel hem ekonomik olarak erişiminin sağlanması” şeklinde tanımlanmıştır. Bu yeni tanım üç ana hedef ortaya koymaktadır. Yeterli üretimi sağlamak, arzın akışında istikrarı sağlamak ve gıda maddelerinin ihtiyaç duyanlara doğru zaman ve doğru yerde iletilmesini sağlamak... (Anonim 1983).

1986 yılında FAO'nun yapmış olduğu önceki tanımlara ek olarak bulunduğu dönemde oldukça ses getirmiş olan Dünya Bankasının “Yoksulluk ve Açlık” raporunda gıda güvencesi daha da genişletilerek tanımlanmıştır. Bu rapora göre, gıda güvencesi, “tüm insanların, her zaman, aktif ve sağlıklı bir yaşam için ihtiyaç duydukları yeterli gıdaya ulaşabilmesidir.” (Anonim 1986). Bu belgede yeni tanıma ek olarak ayrıca kronik gıda güvencesizliği ve geçici gıda güvencesizliği kavramları ortaya konulmuştur. Gıda güvencesizliği genel olarak gıda güvencesinin var olmama durumu olarak tanımlanmaktadır.

1990'lara gelindiğinde gıda güvencesi tüm dünya refahının uzun dönemde ve sürdürülebilir olarak sağlanması için oldukça önemli bir faktör haline gelmiştir. Özellikle Afrika ve nüfusu fazla olan Asya ülkelerinde gelir düşüklüğü, gıda üretiminde ve gıdaya erişimde yaşanan problemler, konunun bu dönemde öneminin artmasına neden olmuştur. Yine bu dönemde giderek etkisini arttıran küreselleşmenin tüm dünyada gıda arzı üzerine etkilerinin görülmeye başlamasıyla kavram dünya kalkınması için de ön plana çıkmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda 1996 yılında FAO tarafından düzenlenen Gıda Zirvesinde günümüzde yaygın olarak kullanılan gıda güvencesi tanımı ortaya çıkmıştır. Bu tanıma göre gıda güvencesi ancak tüm insanlar, her zaman, aktif ve sağlıklı bir yaşam sürmek için ihtiyaç duydukları, beslenme ihtiyaçlarını ve gıda tercihlerini karşılayan yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik olarak erişebildiklerinde var olabilecektir (Anonim 1996a).

Genel olarak kabul gören bu tanıma bakıldığında gıda güvencesinin sağlanması için bulunması gereken 4 faktörden bahsedilebilir. Bunlar;

Gıdanın bulunması: Uygun kalite ve yeterli miktarda gıdanın yerli üretim ya da ithal edilerek mevcut olması

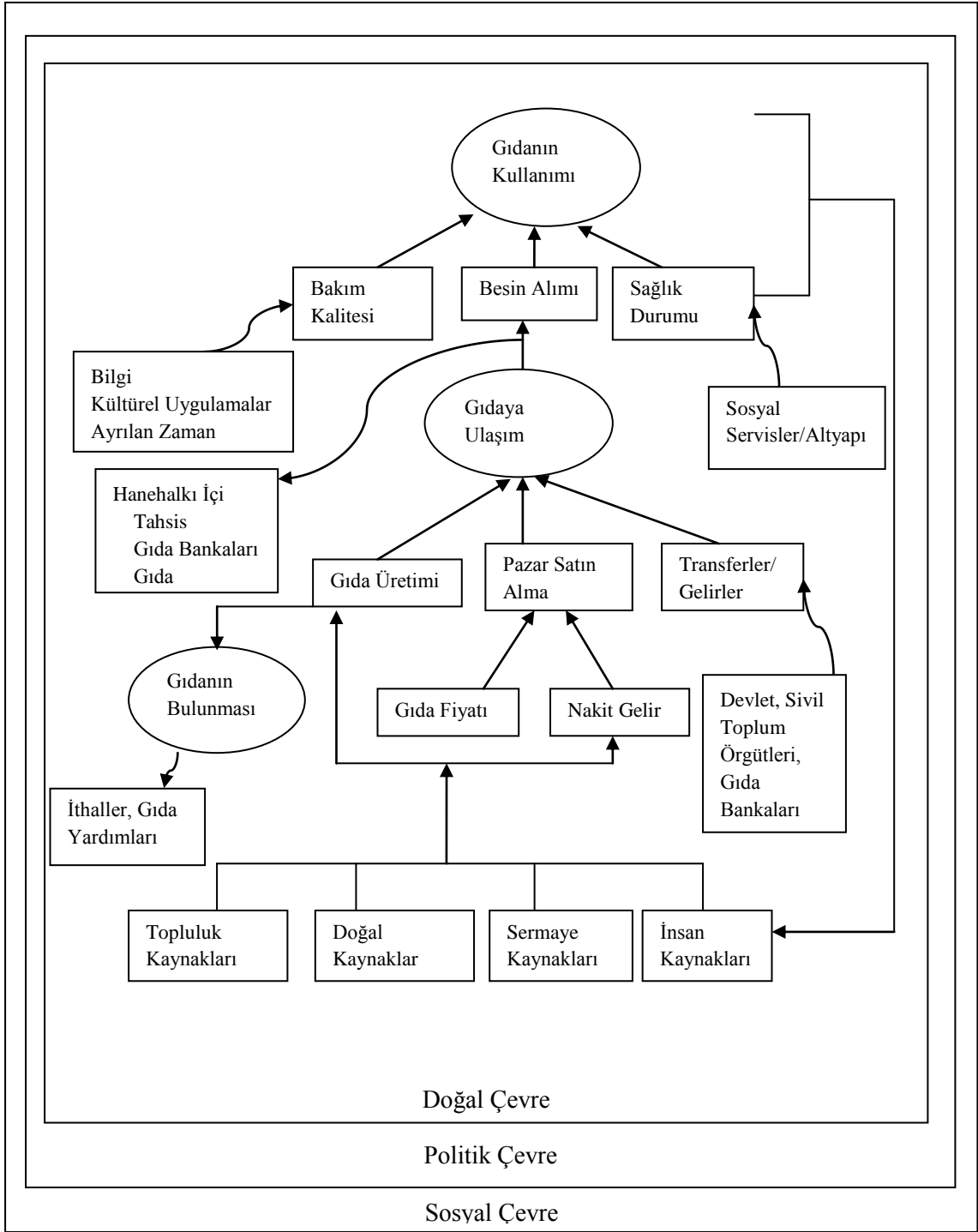
Gıdaya ulaşım: Kişilerin sağlıklı bir beslenme için uygun gıdalara ulaşım için yeterli kaynaklara sahip olması

Kullanım: Gıdanın yeterli beslenme, temiz su, hijyen ve sağlık hizmetleri aracılığıyla kullanımı ile beslenme açısından tüm fiziksel ihtiyaçların karşılandığı duruma ulaşmak. Bu faktör gıda güvencesinin sağlanmasında etkisi olan gıda dışı ihtiyaçları ortaya koymaktadır.

İstikrar: Gıda güvencesinin sağlanması için bireyler ve hanehalkları her zaman yeterli gıdaya ulaşabilmelidir. Ekonomik ya da iklimsel krizler gibi olaylar sonucunda gıdaya erişimleri risk altına girmemelidir (Anonim 2006a).

Şekil 4.1’de gıda güvencesinin en önemli üç boyutunu oluşturan gıdanın bulunması, gıdaya ulaşım ve gıdanın kullanılması kavramlarını yansıtan kavramsal çerçeve görülmektedir. Bu çerçevede bu boyutların birbirleriyle olan ilişkileri ve özet bir şekilde bu boyutları belirleyen kavramlar görülmektedir.

Şekil 4.1’de gıdaya ulaşmak yerel gıda stokları, ithal edilen gıdalar, ulusal gıda üretimi ve varsa gıda yardımları faktörlerinin ve bu faktörleri meydana getiren diğer belirleyici unsurların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Hanehalklarının gıdaya ulaşabilmeleri şekilden de görülebileceği gibi aynı zamanda buldukları ülke veya bölgede pazarda yer alan tedarik durumu, gıda fiyatları ve hanehalkı gelirine de bağlıdır.

Şekil 4.1. Gıda Güvencesi Kavramsal Çerçeve

Kaynak: Riely ve ark. 1999

Daha çok bireylerin ve hanehalklarının beslenmesi ile ilgili bir kavram olan gıdanın kullanımını ise Şekil 4.1'e bakıldığında alınan besinlerin hem kalitesi hem de miktarı, yaşanılan bölgede yer alan sağlık servisleri ve yine bu bölgede yaşayan ihtiyaç sahiplerine sağlanan yardımın ve desteğin bir araya gelmesi ile oluşur. Burada gıdaya ulaşma ve gıdanın bulunması ile ilgili olmayan dış iki kavram gıda güvencesinin sağlanması için önemli olmaktadır. Bunlara bağlı olarak da sosyal hizmetler ve bunlara ait altyapı da gıda güvencesi fonksiyonunun bir parçası haline gelmektedir.

Genel olarak bakıldığında gıdanın kullanımı, gıdaya ulaşma ve gıdanın bulunması kavramları, Şekil 4.1'de belirtilen tüm belirleyici faktörleri içeren doğal, sosyal ve politik çevreden de etkileniyor denebilir.

Gıda güvencesi tek başına düşünüldüğünde bireylerin durumunu ifade ediyor denebilirken hanehalkı gıda güvencesi, gıda güvencesinin bir aile içinde yer alan ve ailenin geneline odaklanan bir kavram olarak ortaya çıkması ile oluşmaktadır. Gıda güvencesizliği insanların aktif ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için ihtiyaç duydukları gıdaya fiziksel ve ekonomik erişimlerinin olmaması durumudur (Anonim 2003).

Dünya Bankası tarafından ortaya konmuş olan geçici ve kronik gıda güvencesizliği kavramları ise gıda güvencesizliğinin etkisinin bireyleri ya da hanehalklarını etkilediği dönemin uzunluğunu ifade etmek için kullanılır. Dünya Bankası ya da diğer kurumlar tarafından bu sürecin ne kadar olması gerektiği kesin rakamlarla belirtilmemiştir.

Gıda güvencesi, kavramına ve farklı dönemlerdeki tanımlarına bakıldığında anlaşılacağı gibi zaman içinde hem genişlemiş hem de gelişmiştir. Değişen dünya şartlarına uyum sağlayarak, giderek değişik kavramları tanımına ekleyen gıda güvencesi, günümüzde genel olarak gıdanın dağıtımını tüketimi ve üretimi ile ilgili beş temel soruya cevap vermektedir (Cook 2006).

- Gıdaya kimin erişimi olmalıdır? (Herkes/Tüm insanlar)
- Ne zaman? (Her zaman/Sürdürülebilir erişim)
- Nasıl? (Normal gıda kanalları aracılığı ile acil ya da özel yardım ihtiyacı duymadan)
- Ne kadar gıda? (Sağlıklı, aktif bir yaşam için ihtiyaç duyulduğu kadar)
- Ne çeşit gıda? (Güvenli ve besleyici, kültürel olarak kabul edilebilir ve çevresel olarak sürdürülebilir olarak üretilmiş)

Tüm bu soruların cevabı olumlu olarak verilebildiği zaman gıda güvencesinin var olduğu söylenebilecektir.

Yine gıda güvencesinin tanımlarına bakıldığında, kavramın genel olarak düşünüldüğü gibi sadece yoksulluk ile ilgili bir probleme işaret etmediği görülmektedir. Yoksulluk gıda güvencesinin en önemli nedenlerindedir, ancak bireylerin ve hanehalklarının gıdaya ulaşmasını etkileyen pek çok faktör mevcuttur. Bu faktörler dağıtım kanallarının etkinliği gibi konulardan savaş ve yerel çatışmalara kadar çok çeşitli konuları içerebilir.

4.1.2. Yoksulluk

Yoksulluk kavramı yapısı gereği pek çok açıdan tanımlanma olasılığı bulunan bir kavramdır. Örneğin ekonomik açıdan tanımı yapıldığında önem, bireyler tarafından elde edilen gelir ve tüketim üzerinde olacakken, sosyal açıdan tanımı yapıldığında üzerinde durulacak kavramlar değişecektir. Bu açıdan bakıldığında yoksulluk da gıda güvencesi gibi farklı tanımları olan bir konudur. Ancak bu tanımların genel olarak aşağıdaki üç kategoriden birine uygun olması beklenmektedir.

1. Yoksulluk, objektif olarak belirlenmiş mutlak bir minimumdan daha azına sahip olmaktır.
2. Yoksulluk toplumdaki diğer bireylerden daha azına sahip olmaktır.
3. Yoksulluk, geçinmek için yeterli derecede şeye sahip olmadığınızı inanmaktır (Hagermaas ve de Vos 1988).

OECD tarafından son dönemlerde yapılmış olan bir yoksulluk tanımı, yoksulluğun farklı boyutlarını içine almaktadır. Yoksulluk, tüketim, gıda güvencesi, sağlık, eğitim, sosyal haklar, güvenlik, haysiyet ve iyi bir iş sahibi olma gibi farklı boyutlardaki insani haklardan yoksun olmak anlamına gelmektedir (Anonim 2001a). Tanımdan da anlaşılabilir gibi yoksulluk sadece sahip olunan mallar ve satın alma gücünü değil, bireylerin sosyal yaşamlarını, psikolojik durumlarını etkiler, kendilerini içinde buldukları toplumun bir parçası olarak görmelerini engeller.

Daha basit bir tanım yapmak gerekirse, yoksul olmak toplumda elde edilen ortalama gelirin altında gelir elde edip, temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorluk çekmektir. Yoksulluk hem bireyin gerçek anlamda düşük gelirli olması hem de kendini yoksul hissetmesi şeklinde ortaya çıkabilir. Bu durum;

Mutlak Yoksulluk: Mutlak yoksulluk, uluslararası ya/ya da ulusal olarak belirlenmiş bir eşik gelirin altında gelir sahibi olunması. Bu durumda ülkeler veya uluslararası ilgili kurumlar belirlemiş oldukları bu rakamla hem yoksul nüfusu belirleme hem de gerekli durumlarda yerel ya da küresel anlamda karşılaştırmada kolaylığa sahip olacaklardır.

Görelî Yoksulluk: Görelî yoksulluk, toplumda belirlenmiş sabit bir ortalama gelirden daha düşük gelire sahip olan nüfus yüzdesini ifade eder (Dansuk 1997). Burada yoksulluk kişilerin gelirlerinin satın alabileceği ulaşabileceği sağlık, eğitim, konut veya gıda maddelerinden çok toplumun diğer bireylerine göre gelirlerinin durumunu ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında gelir dağılımını gösteren bir kavramdır.

Yoksulluk Sınırı: Yoksulluğun varlığının görülebilmesi için, refah derecesini belirleyecek, belli bir zaman ve mekan için belirlenmiş olan parasal maliyet olarak tanımlanabilir (Ravallion 2003). Bu tanıma göre belirlenen yoksulluk sınırı altında kalanlar yoksul olarak ifade edilmektedir.

Günümüzde, dünya genelinde çoğunlukla Dünya Bankasının belirlemiş olduğu günde 1,25\$ gelir yoksulluk sınırını ifade etmektedir. Pek çok ülke özellikle yoksulluk hesaplamalarında bu sınırı kabul ederler ve ülkeler arası karşılaştırmalarda bu rakam kullanılır. Ancak bu rakam kullanılırken diğer yoksulluk göstergelerine bakmadan bireyin yoksul olup olmadığına karar vermek doğru olmayacaktır. Sadece giderleri değil geliri belirlemek tek başına yeterli olmayacak giderler hakkında da belli bir hesaplama yapılması gerekecektir.

Yoksulluğun Nedenleri:

Yoksulluğun nedenleri, bireyin yaşadığı ülkenin, bölgenin ve zamanın şartlarına göre değişiklik göstermektedir. Bir ülkede yıllarca süren bir bulaşıcı hastalık yoksulluğun en önemli nedeniyken başka bir ülkede eğitim masraflarının çok yüksek olması yoksulluğun nedeni olabilmektedir. Bu yüzden yoksulluğun kesin olarak belirlenmiş nedenleri olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Ancak, bu nedenlerin sınıflandırılması mümkün olabilir (Anonim 2006a).

Yüksek Nüfus

Kısıtlı kaynakların yeterli şekilde destekleyebileceğinden daha fazla nüfus olması yoksulluğu etkileyen önemli faktörlerdendir. Günümüzde en hızlı büyüyen ekonomiler olan Çin ve Hindistan'ın nüfuslarının hala büyük bir kısmının yoksulluk sınırının altında olması bu sorunun ne kadar önemli olduğunun göstergesidir (Anonim 2006a).

Kaynakların ve Gelirlerin Küresel Dağılımı

Gelişmiş ülkeler dünya kaynaklarının ve gelirinin büyük bir kısmını elde bulundurlar. Bu ülkeler, gelişmekte olan ülkelere nüfus olarak da az olduğundan dünya nüfusunun kaynakların ve gelirlerin çoğunu elinde bulunduran yüzdesi nüfusun az bir kısmını oluşturmaktadır. Dağılımda mevcut olan bu adaletsizlik dünya yoksulluğunun en önemli nedenlerinden sayılabilir.

Gelişmiş ülkelerde kaynaklar ve gelirler daha fazla olduğundan yaşama standardı ve maliyeti daha yüksektir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelere yeterli kabul edilebilecek gelirler gelişmiş ülkelere düşük görülebilir.

Yetersiz Eğitim ve İşsizlik:

Az gelirlilerde eğitim eksikliği söz konusudur. Bu ülkeler vatandaşlarına özellikle kırsal bölgelerde gerekli eğitimi sağlayacak kaynaklara sahip değildirler. Eğitim seviyesi düşük olan bireylerinse gelirlerini arttırmak için ihtiyaç duydukları işlere ulaşmaları zorlaşmaktadır.

Çevrenin Bozulması:

Dünyanın pek çok yerinde çevrenin giderek daha çok bozulması ve doğal çevrenin özelliğini yitirmesi gelirlerini bu doğal kaynaklardan sağlayan bireyler için giderek daha önemli bir yoksulluk kaynağı haline gelmektedir.

Bireysel Sorumluluk:

Bireylerin yoksullukları için sorumlulukları ile ilgili birbiri ile çatışan fikirler bulunmaktadır. Bireylerin kendi seçtikleri hareketlerinin yoksulluğa yol açtığı fikrine karşılık, sosyal ve ekonomik çevrenin bireylerin yoksulluğuna neden olduğu fikri mevcuttur. Ancak tek başına bireysel sorumluluk yoksulluğun açıklaması olamayacağı gibi, bazı özel durumlarda sadece sosyal ve ekonomik çevre sorumlu tutulup bireysel sorumluluk yok sayılmaz (Anonim 2006b).

Bu genel nedenlerin yanında, ülkesel ya da bölgesel anlamda kendini gösteren nedenler mevcuttur. Bu nedenler, bölgede yapılacak çalışmalarla açıkça belirlenebilir. Bunlar yaşanan iç savaş ya da çatışmalar (kısa ya da uzun dönem), sosyal sınıflara veya azınlıklara sağlanan haklar arasında farklılıklar olması, kısa dönem ya da uzun dönem devam eden bulaşıcı hastalıklar vb. pek çok neden olabilir.

Farklı nedenlerle ortaya çıkan yoksulluk kısa bir süre için bireylerin üzerinde etkili olabileceği gibi bireyin hayatı boyunca hatta en aşırı durumlarda birden fazla nesil üzerinde bile etkisini gösterebilir.

Yoksulluk Kısır Döngüsü:

Yoksulluğun bir kez başladığında dışarıdan bir etki olmadığı sürece devam etmesi durumu olarak tanımlanabilir. Yoksulluk uzun dönemde, hatta farklı nesilleri etkileyecek şekilde devam etme eğilimindedir. Örneğin yeterli eğitim alamadığından düşük gelirli işlerde çalışan bir birey kendi çocuklarının eğitimine gerekli desteği yapamayacak, bu ailenin çocukları da uzun dönemde gelirlerini arttırma şansına sahip olamayacaklardır. Özellikle gelişmemiş ülkelerde ya da sosyal sınıfların kesin sınırlarla kültürel olarak ayrıldığı ülkelerde, yoksulluk döngüsünün nesiller boyu devam etmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Gıda güvencesi için en azından açlık kadar önemli olan yoksulluk, ölçümü açısından bakıldığında gıda güvencesine göre belirlenmesi daha kolay olan bir kavramdır. Ancak yoksulluk pek çok değişik nedene bağlı olduğundan, bu nedenlerin belirlenmesi ve yoksulluğun ortadan kaldırılması en az gıda güvencesizliğinin ortadan kaldırılması kadar zor olmaktadır.

Yoksulluk genel olarak bakıldığında gıda güvencesizliğinin en önemli nedeni olarak gösterilebilir. Her yoksul insanın gıda güvencesine sahip olmadığını söylemek mümkün değilse de, gıda güvencesi olmayan insanların kesinlikle yoksul olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

4.1.3. Açlık

Açlık gıda güvencesine çok yakın bir kavramdır. Bu iki önemli kavramın tanımları ve aynı zamanda ölçülmeleri de birbirine çok yakındır. Açlık bireylerin verimli aktiviteleri gerçekleştirmek ve vücut ağırlığını korumak için ihtiyaç duydukları gıda enerjisini bir yıl içinde ortalama olarak alamaması anlamına gelmektedir (Anonim 1996b). Bu tanıma göre önemli olan insani aktivitelerin gerçekleştirilebileceği ve vücudun gücünü ve ihtiyacı olan minimum gıdayı almak açlığın olmadığı söylemek için yeterli olacaktır.

Açlık tanımı gıda güvencesinin tanımıyla karşılaştırıldığında, ikisi arasında çok önemli bir fark olmadığı açıkça görülür. Hatta özellikle günlük yaşamda açlık gıda güvencesizliği ile eş anlamlı olarak görülmektedir. Ancak gıda güvencesizliğini sadece açlık olarak görmek çok da doğru olmayacaktır. O gün için açlığı giderecek kadar gıda satın alma gücüne sahip olmanız gıda güvencesine sahip olduğunuz anlamına gelmez.

İnsanların günlük ortalama olarak üç öğün gıda alması ve bu aldığı gıdaların dengeli ve gıda güvenliği açısından uygun olması gerekmektedir. Bu şartlar sağlandığı durumda gıda güvencesi tanımında yer alan dengeli ve güvenli gıda almaktadır denebilir. Ancak açlığın giderilmesi için bu şartların sağlanmasına gerek yoktur. Günlük protein, yağ ve enerji ihtiyacını güvenli olmayan gıda ile ya da dengeli beslenme şartlarına uygun olmayan bir şekilde karşılayarak da açlık giderilebilir. Yine gıda güvencesinde yer alan bireylerin gıda tercihlerine uygun gıda tüketmeleri şartı da açlığın giderilmesi için gereksizken gıda güvencesinin sağlanabilmesi için şarttır.

Bu açıdan bakıldığı zaman gıda güvencesizliği, açlık ve yoksulluğun bir arada ele alınması gereken ve çoğu zaman birbirinden ayıramayacak kadar birbirine yakın ancak yine de birbiri ile eş anlamlı olmayan üç kavram olduğunu söylemek uygun olacaktır.

Açlık, özellikle uzun süre devam eden açlık pek çok nedenden kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerin önem dereceleri ya da gerçekçi olup olmadıkları konusunda farklı fikirler bulunmaktadır. Ancak genel olarak açlığın sosyal ve ekonomik nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir.

Yoksulluk, yani bireylerin hayatlarını devam ettirebilmek açısından ihtiyaç duydukları gıdayı satın almak için yeterli gelire sahip olmaması, açlığın en önemli nedenlerinden biridir. Bu açıdan bakıldığında, aşırı yoksulluk ortadan kaldırılmadıkça açlıkta ortadan kaldırılamaz.

Tartışmaya çok açık olan ve bazı durumlarda bir neden, bazı durumlarda da çözüm olarak ortaya konan küreselleşme ve dünya ticaretinin serbestleştirilmesi de önemli bir neden olarak görülmektedir (Shiva 2003). Küreselleşme özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmemiş ülkelerde doğru politikalarla desteklenmediği sürece açlığa neden olabilir. Gelirlerin azalması, işsizliğin artması sonucu, yoksulluğun artması ile ya da tarım ürünlerinin ticaretinin serbestleştirilmesi sonucu arzda meydana gelebilecek problemler küreselleşmenin dolaylı yoldan açlığa neden olmasını sağlayabilir.

Çatışmalar da aynı zamanda açlığın nedenlerinden olabilir. Uzun ya da kısa süren çatışma ve savaşlar, bölgede farklı şekillerde dolaylı ya da doğrudan açlığa neden olabilir (Anonim 2011a). Örneğin uzun süren çatışmalar tarımsal üretimi etkileyerek arzın azalmasına neden olmaktadır. (Anonim 2010a). FAO'ya göre Afrika'da yaşanan çatışmalar 20. yüzyılın son 30 yılında 120 milyar dolar değerinde tarımsal üretime mal olmuştur. (Messer ve Cohen 2004). Bunun dışında çatışmalar doğrudan tarımsal üretimi etkilemese bile, yoğun olarak çatışmada olan bölgelere gıda ulaşmasını etkilemekle de açlık sorunun ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Yine çatışmaların yoğun olduğu bölgelerde, işsizlik olması ve gelirlerin düşük olması ya da hiç olmaması kaçınılmaz olacaktır.

Kuraklık ve aşırı iklim olayları da açlığın önemli nedenlerinden biridir. Özellikle düşük gelirli bireylerin çok olduğu toplumlarda kuraklığın açlık üzerine etkisi oldukça fazladır. Kuraklığın tarımsal ürünler ve gıda fiyatları üzerine etkisi kısa dönem bile olsa, risk altında olan bireylerin açlık riskiyle karşılaşması mümkün olacaktır. Uzun dönem süren kuraklıklarda ise toplumun tamamı kronik açlıkla karşı karşıya kalabilecektir.

Bütün bunlara ek olarak etkisini giderek daha da çok gösteren küresel ısınma ve buna bağlı olarak meydana gelen iklim olayları da günümüzde olmasa da gelecekte açlığın önemli nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır (Cline 2008). Dünyanın artan

ortalama sıcaklığının yükselen deniz seviyeleri, daha yoğun ve sayısı artan fırtına ve tayfunlar, hayvan ve bitki türlerinde azalma ve su kaynaklarında azalma gibi pek çok etkisiyle kendini göstermesi beklenmektedir. Tüm bunlar ve değişen iklim şartları dünya tarımı için büyük risk oluşturmaktadırlar (Cline 2008).

4.2. Gıda Güvencesizliğinin Nedenleri

Gıda Güvencesizliğinin nedenleri çok fazladır. Bu nedenler kronik, mevsimsel ya da geçici olarak gıda güvencesizliğine yol açabilir. Yoksulluk, insanların gıda güvencesizliği yaşamasına neden olan en çabuk tanımlanabilir ve en kolay gözlemlenen nedendir. Ancak özellikle gıda güvencesizliğinin en yaygın olduğu gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk dışında pek çok ekonomik, sosyal hatta politik nedenlerden de bahsedilebilir. Bu nedenler yoksulluktan farklı olarak bireylerin gıdayı satın alma güçlerinden daha çok, gıdaya erişebilme şartlarını etkilemektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk dışında gıda güvencesizliğine yol açan durumların bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Savaş ve sivil çatışmalar,
- Ülkelerin yönetim birimlerinde yaşanan bozulma ve yolsuzluklar ve buna bağlı olarak ortaya konan adaletsiz gıda politikaları,
- Çevre koşullarında meydana gelen bozulma,
- Tarımsal gelişmenin yetersizliği,
- Yüksek nüfus,
- Eğitim şartlarının kötü olması,
- Bireyler arası eşitsizlik, sağlık şartlarının kötü olması,
- Doğal felaketler,

Belirtilen bu nedenler dışında ilk bakışta anlaşılamayan ama belli sayıda bireyin gıda güvencesizliğiyle karşı karşıya gelmesine neden olan ve kolaylıkla gözlemlenmesi ya da önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan özel durumlar da söz konusu olabilir.

Gıda güvencesizliğinin nedenleri genel olarak bakıldığında ulusal anlamda üretilen gıdanın yetersizliği veya hanhalkları ve bireyler tarafından gıdaya ulaşımın yetersizliği başlıkları altında toplanabilir. Örneğin bir ülke ya da bölgede yaşanan sivil çatışmalar doğrudan gıda üretiminin yapılmasını engelleyebileceği gibi bölgeye gıda ulaştırılan yolların tehlike altında olmasına ve gıdanın bölgeye gelmesine engel olabilir.

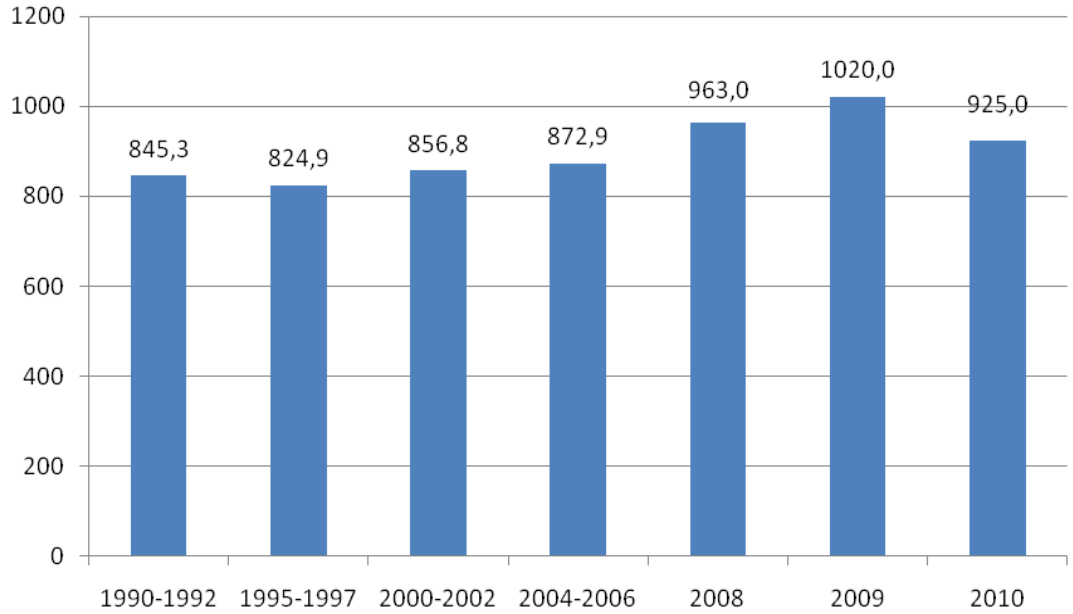
Ayrıca gıda güvencesizliğinin nedenleri ulusal anlamda ortaya çıkıp etki gösterebileceği gibi bölgesel veya bireysel olarak da ortaya çıkabilir. Bireysel ya da hanhalklarında yaşanan gıda güvencesizliğinin nedenlerinin belirlenmesi bu grupların küçük olmasından dolayı yapılan araştırmalarda gözden kaçırılmaları ya da yapılan araştırmaların ulusal ya da bölgesel nedenlerin belirlenmesi amacıyla yapılmasından dolayı daha zor olabilecektir. Ancak gıda güvencesizliği ile karşı karşıya olan bu birey ya da hanhalkları belirlendiğinde nedenin ortaya konması daha kolay olacaktır.

Gıda güvencesizliğinin nedenlerinin ortaya konması gıda güvencesizliğinin ortadan kaldırılmasının en önemli adımlarındandır. Tüm nedenler açıkça ortaya konduğunda ister kısa dönemli ister uzun dönemli çözümlerin belirlenmesi ve bu çözümleri içine alan tarım ve gıda politikalarının ortaya konması çok daha kolay olacaktır.

5. DÜNYADA VE TÜRKİYEDE GIDA GÜVENCESİ

5.1. Dünyada Gıda Güvencesi

Gıda güvencesi, kavram olarak 1970'lerde ortaya çıkmış olsa da, giderek artan nüfusun beslenmesi çok daha öncesinden küresel anlamda önemli görülmüştür. Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konan ve küresel anlamda hayat şartlarını düzeltme amacını güden Milenyum hedeflerinde açlık ve yoksulluğun ortadan kaldırılması en önemli hedeflerdendir. Amaç 2015 yılında dünyada açlık çeken insan sayısını 1990 yılında ki rakamların yarısına indirmektir.

Şekil 5.1. Dünyada açlık çeken kişi sayısı (milyon)

Kaynak: Anonim 2010b

FAO tarafından belirlenen rakamlara göre dünyada açlık çeken kişi sayısı Şekil 5.1'de görüldüğü gibidir. Bu rakamlar insanların hayatlarını devam ettirmek için ihtiyaç duyduğu minimum kalori ihtiyacına göre belirlenmektedir. 2008-2010 yıllarında dünyada açlık çeken insan sayısında meydana gelen artış açıkça görülmektedir.

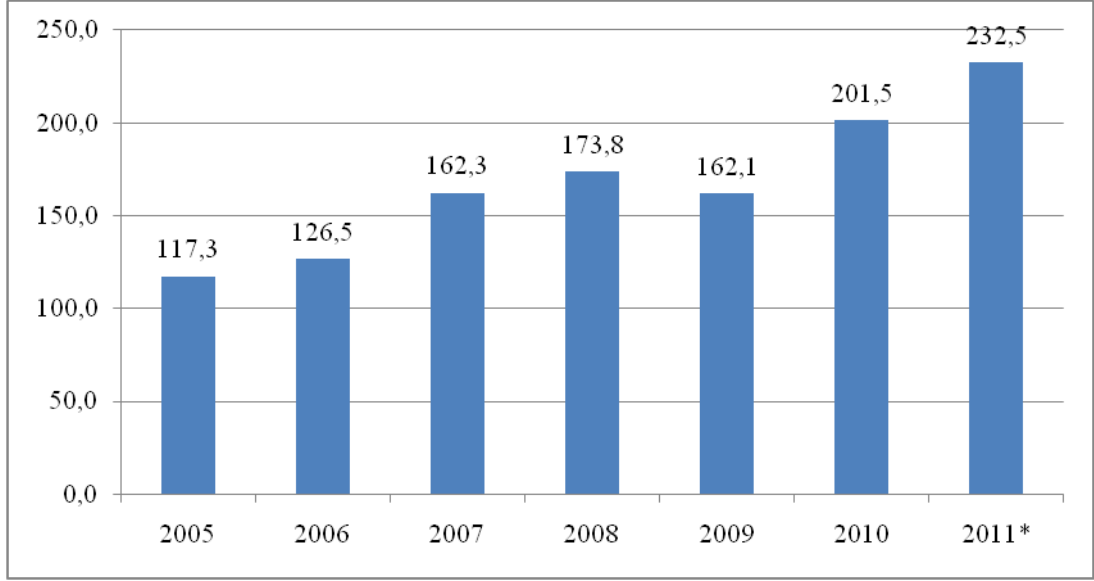
2010 yılı rakamlarında açlık çeken kişi sayısına bakıldığında, Asya Pasifik ülkeleri 578 milyon kişi ile ilk sırada yer alırken, Sahra Altı Afrika ülkelerinde bu rakam 239 milyon olarak görülmektedir. Yüzdeler açısından bakıldığında ise nüfusun yaklaşık %30'unun açlıkla karşı karşıya olduğu Sahra Altı ülkeleri ilk sırada yer almaktadır.(Anonim 2010b)

Son yıllarda yaşanan bu dramatik artışın en önemli nedenleri 2007 ve sonrasında yaşanan gıda fiyatları krizi ve küresel ekonomik kriz olarak açıkça görülmektedir. Bu iki kriz, dünya çapında önce gıda fiyatlarının artması sonrasında gelirlerin azalmasına neden olarak dünyada açlık ve gıda güvencesizliği yaşayan insanların sayısının artmasına neden olmuştur.

Yaşanan bu iki kriz sonucu yoksulluk ve açlık sınırının altına düşenlerin sayısı artmıştır. Bunun yanı sıra yoksulluk sınırının altına düşmedikleri halde gelirleri azalan ve hem daha az gıdaya ulaşım hem de aldıkları gıdanın kalitesi düşen ve rakamları milyonlarla ifade edilebilecek insan mevcuttur. Bu bireylerin azalan gelirleri ve satın alma güçleri sadece karınlarını doyurmaya yönelik ucuz gıdaları satın almayı tercih etmelerine ve besleyici gıdalara ulaşamamalarına neden olmaktadır (Anonim 2010c). Yani gıda güvencesizliği yaşamamalarına rağmen, risk altına giren kişilerin sayısında da artış olmuştur.

2010 yılında açlık rakamlarında ve dünyanın ekonomik durumunda düzelme gözlemlense de dünya çapında hala 925 milyon kişi açlıkla karşı karşıyadır. Bunun 2015 yılı hedefi olan yaklaşık 500 milyona düşürülmesi ise mümkün görünmemektedir.

Bu iki krizin gıda güvencesizliğine yol açmasının en önemli nedenlerinin, gıda fiyatları ve gelir üzerindeki etkileri olduğu söylenebilir.

Şekil 5.2. Gıda fiyatları Endeksi 2002-2004=100

*2011 ilk aylık veriler dikkate alınarak dikkate alınmıştır.

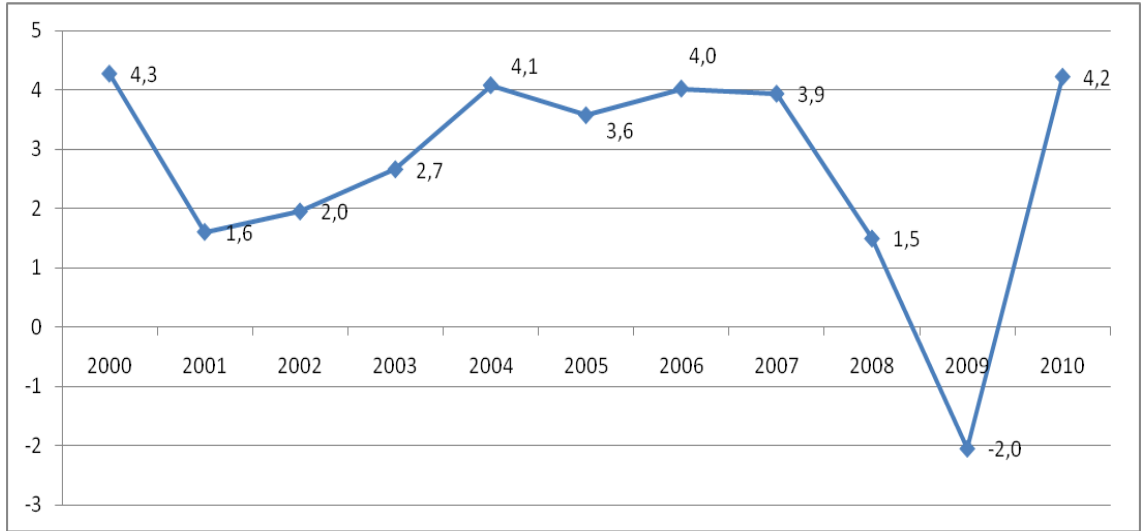
Kaynak: Anonim 2010d

FAO tarafından hazırlanan gıda fiyatları endeksine Şekil 5.2’de bakıldığında özellikle 2007 ve 2008 yıllarında 2006 sonu ve 2007 başında etkili olan gıda fiyatları krizinin etkisi açıkça görülmektedir. 2007 ve 2008 yıllarında 2002-2004 dönemine göre gıda fiyatlarında %70’e yakın bir artış olmuştur. 2009 yılında açıklanmış olan 1 milyar civarındaki açlık rakamlarının önemli nedenlerinden biride bu artıştır. 2009 yılında ekonomik krizinde etkisiyle gelirlerde meydana gelen azalmayla birlikte dünyada bugüne kadar hiç görülmemiş açlık rakamlarına ulaşılmıştır.

Yine bu tabloya bakıldığında 2010 yılı ve 2011 yılı için belirlenmiş gıda fiyatları endeksine bakıldığında fiyatların 2009’daki düşüşten sonra tekrar artışa geçtiği ve 2011 yılının ilk altı ayında 2002-2004 döneminde gerçekleşenden iki katı daha yüksek fiyatlarla karşı karşıya olduğu açıkça görülmektedir. Bu fiyat artışının etkisinin 2011 yılında açlık çeken insan sayısına olacak etkileri henüz tahmin edilememektedir.

Ancak artan bu rakamların özellikle gelişmekte olan ülkelerde gıda güvencesi durumunun belirlenmesi ve gıda güvencesizliğine karşı savunmasız olan bölge veya hanehalklarının ortaya konup riskin en aza indirilmesi için gerekli önlemlerin alınıp uygun politikaların belirlenmesi gerektiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

2008 yılında yaşanmış olan ekonomik krizin gelirler üzerindeki etkisi azalmaktadır. Genel olarak dünya ekonomisine bakıldığında son 10 yıllık dönemde özellikle büyümenin bu krizden negatif olarak etkilendiği görülmektedir. 2010 itibari ile 2008 ve 2009 yıllarında yaşanmış küçülme sona ermiş gibi gözükse de kriz öncesi seviyelere ulaşılması henüz mümkün olmamıştır.

Şekil 5.3. Dünya GSYİH (% Büyüme)

Kaynak:Anonim 2011b

Ekonomide yaşanan bu küçülme özellikle işsizlik rakamları üzerinde oldukça etkili olmuştur. 205 milyon kişi dünya çapında hala işsizdir. Bu rakam 2007 yılındaki işsizlik rakamlarında 30 milyon daha fazladır (Anonim 2011b). Yani yaşanan kriz öncesindeki işsizlik seviyelerine hala dönülemediği. İşsizlikle ilgili bu durum, hem kriz sonrası dünya ekonomisinde yaşanan büyümenin henüz yeterli seviyeye ulaşmadığını hem de gıda güvencesizliğine karşı risk altında olan kişilerin durumunda hala büyük bir düzelme olmadığını göstermektedir.

Son yıllarda yaşanan bu krizler küresel gıda güvencesinin dünyada meydana gelen tarımsal ya da ekonomik krizlerden ne kadar hızlı ve kötü şekilde etkilendiğini açıkça göstermiştir. Pek çok gelişmekte olan ülkede satın alma gücü azalmış ve buna bağlı olarak gıdaya ulaşma ve satın alma durumlarında bozulma olmuştur.

Özellikle yaşanan ekonomik kriz gelişmiş ülkelerde başlamışsa da etkileri tüm dünyaya özelliklede gelişmekte olan ülkelere yansımıştır. Gıda güvencesi açısından bakıldığında gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldığı risk ve kötüleşmede gelişmiş ülkelerdekinden çok daha fazla olmuştur.

2010 itibari ile ve 2011 yılı için yapılan tahminlere bakıldığında bu iki krizin etkilerinin azalmaya başladığı. Dünyada hem ekonomik anlamda hem de gıda güvencesi anlamında düzelmeye olduğu gözlemlenmektedir.

Ancak dünyada sadece büyük boyutlarda yaşanmış olan gıda ve ekonomik kriz gibi krizlerin etkisi de yaşanmamaktadır. Ayrıca bölgesel anlamda yaşanan ve ortaya çıktığı bölgelerde gıda krizine neden olan durumlarda mevcuttur. Örneğin 2010 itibari ile gıda güvencesi ve açlık açısından bakıldığında dünyada 22 ülke uzun süreli kriz altında olarak değerlendirilmektedir. Uzun süreli krizlerin ortaya çıkması arka arkaya gelen doğal felaketler, uzun süren çatışmalar, ortaya çıkan krizlere cevap vermede yetersiz kalan kuruluşlar ve insanların geçim kaynaklarının ortadan kalkması nedenleriyle olmaktadır (Anonim 2010e).

FAO, uzun süreli krizde olan ülkelere ait listeyi belirlerken üç kriterin yer almasına dikkat etmiştir. Bu kriterler;

- Krizin uzunluğu: Bu kriter bir ülkede oluşan – doğal nedenlere ya da insani kaynaklı- çözülmesi için ülke dışından yardıma ihtiyaç duyulan krizin uzunluğuna bağlıdır. Bu bilgi yıllık olarak FAO Küresel Bilgi ve Erken Uyarı Sistemi (GIEWS) tarafından toplanır ve bir ülke 2001 ve 2010 yılları arasında sekiz yıl üst üste veya 1996-2010 arasında 12 yıl GIEWS listesine girerse uzun süreli krizde sayılır.
- Yardım akışı: İkinci kriter ülke tarafından alınan insani yardımın toplam yardım içindeki oranına bağlıdır. Ülkeler 2000 yılından itibaren aldıkları resmi kalkınma yardımlarının yüzde 10'u veya daha fazlasını insani yardım olarak almalarıdır.

- Ekonomik ve gıda güvencesi durumu; Bu kriterde uzun dönem krizde yer alan ülkeler listesinde yer almak için ülkelerin düşük gelirli gıda açığı veren ülkeler listesinde yer alması gerekir (Anonim 2010e).

Çizelge 5.1. Uzun dönem krizde olan ülkelerin sorun kaynakları

Ülke	Sadece doğal felaket	Sadece insani kaynaklı felaket	Doğal+insani kaynaklı felaketler	Toplam felaketler (1996–2010)	İnsani yardım/kalkınma yardımı (2000-2008)
					(Yüzde)
					(Yıl sayısı)
					(Yüzde)
Afganistan		5	10	15	20
Angola	1	11		12	30
Burundi		14	1	15	32
Orta Afrika Cumhuriyeti		8		8	13
Çad	2	4	3	9	23
Kongo		13		13	22
Fildişi Sahilleri		9		9	15
Kuzey Kore	6	3	6	15	47
Demokratik Kongo Cumhuriyeti		15		15	27
Eritre	2	3	10	15	30
Etiyopya	2	2	11	15	21
Gine		10		10	16
Haiti	11	1	3	15	11
Irak		4	11	15	14
Kenya	9		3	12	14
Liberya		14	1	15	33
Sierra Leone		15		15	19
Somali			15	15	64
Sudan		5	10	15	62
Tacikistan	3		8	11	13
Uganda		4	10	14	10
Zimbabwe	2	3	5	10	31

Kaynak: Anonim 2010e

Bu listede yer alan tüm ülkeler Çizelge 5.1’de görülmektedir. Bu listede yer alan ülkelerin tamamı insanlardan kaynaklanan bir krizle karşı karşıya kalmışlardır. Örneğin Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde 1996 yılından günümüze kadar devam etmekte olan silahlı çatışmalar bu ülkenin 15 yıldır insani kaynaklı bir krizde olduğunu

göstermektedir. Uluslar arası Kurtarma Komitesi tarafından 2007 yılında yapılan bir çalışmada bu çatışmaların 1998 yılından itibaren yaklaşık 5.4 milyon insanın ölümüne neden olduğu ve bu ölümlerin %50'sinin 5 yaşın altındaki çocuklara ait olduğu ortaya konmuştur (Anonim 2008b). Silahlı çatışmalar sadece doğrudan değil dolaylı olarak da bu rakama katkıda bulunmuştur. Çatışan guruplar tarafından evleri, tarlaları yakılan, evlerinden kaçmak zorunda kalan ve işlerini kaybeden insanların tüm insani hakları elinden alınıp yaşama şansları engellenmiştir.

Bu 22 ülke uzun dönem krizin yaşandığı ülkelerdir. Bundan dolayı ülke nüfuslarının çok büyük kısımları gıda güvencesi ve açlık açısından bakıldığında ya risk altındadır ya da kronik açlık çekmektedir.

Bu uzun dönem krizler dışında çoğunlukla aşırı doğa olaylarından kaynaklanan ve etkisini hemen gösteren krizlerde dünyada sürekli olarak yaşanmaktadır. Son yıllarda özellikle iklimde yaşanan değişikliklerin sonucunda bu tür krizler dünyada artış göstererek yaşanmaya devam etmektedir.

Örneğin Pakistan'da 2010 yılında Eylül'de başlayıp Hazirana kadar devam eden aşırı yağışlar ülkenin büyük bir kısmında sellere neden olmuştur. Bu sellerin ülkede 20 milyon kişiyi etkilediği söylenmektedir. Sadece seller değil bunlara bağlı olarak oluşan toprak kaymaları da ülkeyi etkilemiştir. Pakistan'da ortaya çıkan bu felaketin ülke çapında yaklaşık 6,5 milyar dolar civarında bir zarara neden olduğu tahmin edilmektedir. Felaket sonrasında ortaya çıkan yeniden yapılanma masraflarınınsa 8-10 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir (Anonim 2010f).

2007 yılı FAO istatistiklerine göre Pakistan yaklaşık 50 milyon kişinin gıda güvencesinden yoksun olduğu bir ülkedir. Gıda güvencesi sorunun zaten yaşanmakta olduğu bir ülkede bu tür bir kriz hem kısa dönemde hem de uzun dönemde önemli problemlere yol açabilir. Pakistan'da yaşanan bu sellerin hemen sonrasında ülkenin en verimli toprakları etkilenerek pek çok çiftçi ve hayvancının gelir kaynaklarının neredeyse ortadan kalkmasına neden olmuştur (Anonim 2010g).

Görüldüğü gibi krizler ister uzun süreli isterse ani olsun gıda güvencesini hem hızla hem de dramatik olarak etkileyen nedenlerdir. Gıda güvencesi sadece krizlerle ve bunların sonuçlarıyla ortaya çıkan ya da bu krizlerden etkilenen bir kavram olmamasına rağmen krizlerin gıda güvencesi üzerinde ki olumsuz etkileri çok fazladır.

Daha öncede söylendiği gibi gıda güvencesi sadece açlığı gidermekle ilgili bir durum değildir. Aynı zamanda beslenme ihtiyaçlarını karşılayan, sosyal açıdan kabul edilebilir gıdaya ulaşma hakkı da gıda güvencesi kavramı içinde yer alır. Bundan dolayı her gün karnını doyurmak için her öğün tek çeşit yemekle beslenen bireyler de gıda güvencesine sahip değildirler.

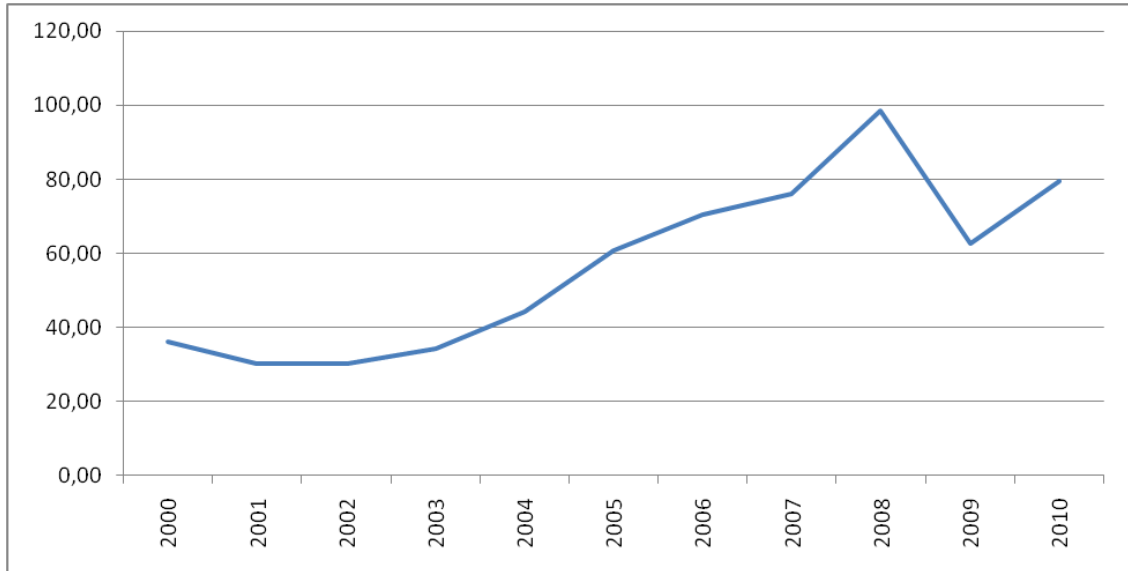
Bu açıdan bakıldığında gelişmiş ülkelerde de gıda güvencesizliği yaşanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde gıdanın yetersiz olması, gıdaya ulaşamama veya yerel çatışmalar gibi sorunlar olmadığından bu durum genellikle gıda güvencesine sahip olmayan bireylerin gelirlerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerde gıda güvencesizliği yaşayanlar nüfusun içinde çok az yüzdeye sahiptirler ve gelişmiş ülkelerin bu sorunları çözmek için daha çok kaynağı mevcuttur.

Tüm dünyayı etkileyen gıda krizi ve ekonomik kriz sonrasında dünyada gıda güvencesi açısından düzelmeler gözlense de, önümüzdeki dönemde her zamankinden daha büyük riskler dünyayı beklemektedir. Artan petrol fiyatları, küresel ısınma, her geçen gün artarak küreselleşen dünya ekonomisi gibi pek çok faktör gıda güvencesini etkileyecektir. Önümüzdeki yıllarda gıda güvencesi üzerinde etkisi olması beklenen bu faktörler aşağıdaki gibidir. Bu faktörler genel olarak gıda fiyatları üzerine etkileri açısından önem göstermektedir.

Petrol fiyatları: Tarım ve gıda ürünlerinin üretiminde en önemli girdilerden biri olan petrol fiyatlarının giderek artış göstermesi gıda fiyatları üzerinde doğrudan etkilidir. Petrol sadece yeryüzünde kısıtlı miktarda yer alan bir kaynak olmayıp aynı zamanda dünya enerji ihtiyacının büyük bir kısmını sağlamaktadır. Ayrıca petrolün en yoğun olarak bulunduğu Orta Doğu ülkelerinde özellikle son dönemlerde artış gösteren huzursuzluklarda bulunmaktadır. Buna bağlı olarak petrol fiyatlarının artışı kaçınılmazdır.

Her ne kadar gıda fiyatlarındaki artışın sadece petrol fiyatlarına bağlı olduğunu söylemek doğru olmasa da çok büyük bir etken olduğu söylenebilir. Petrol fiyatlarının son on yılda gerçekleştirdiği trende Şekil 5.4 üzerinden bakıldığında gıda fiyatları artışı ile paralellik gösterdiği söylenebilir. 2010 yılında ve 2011 yılının başında gıda fiyatlarında gözlemlenen artışın 2010 yılı için petrol fiyatlarında da gözlemlendiği söylenebilir.

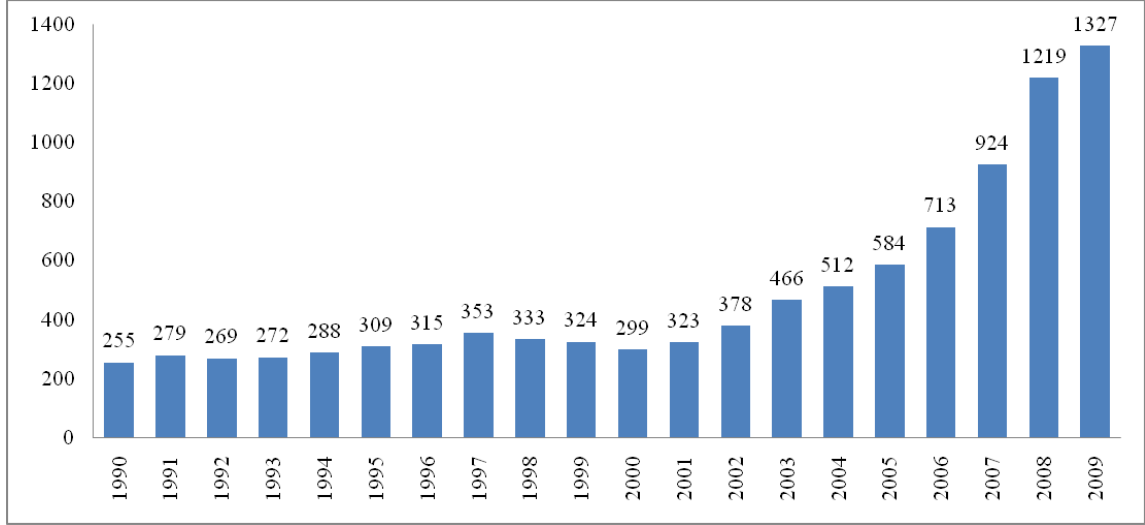
Petrol fiyatlarının artışı gıda dışında ticari malların fiyatlarını da etkilemektedir. Yani doğrudan gıda fiyatları üzerine etkili olarak gıda güvencesini etkilediği gibi dolaylı olarak bireylerin ve hanehalklarının satın alma güçlerini ve bütçeleri içinde gıdaya ayırabilecekleri payı etkileyerek gıda güvencesizliğine katkıda bulunmaktadır.

Şekil 5.4. 2000-2010 Ham Petrol Fiyatları (\$/Varil)

Kaynak: Anonim 2011c

Biyoyakıt üretimi: Özellikle petrol fiyatlarındaki artış ve petrol kaynaklarının kısıtlı olması yenilenebilir enerji kaynaklarının bulunması için önem göstermektedir. Özellikle son 20 yılda bazı tarımsal ürünlerin benzin ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak kullanılması önemini giderek arttırmaktadır. Dünya etanol üretimine Şekil 5.5 üzerinden bakıldığında 1990 yılında günde 255 varil üretilirken 2009 yılında günde yaklaşık 1300 varil üretildiği görülmektedir.

Şekil 5.5. Dünya Ethanol Üretimi (1990- 2009 Varil/Gün)

Kaynak: Anonim 2009a

Biyoyakıt üretimi yenilenebilir ve doğaya petrolden daha az zarar veren bir enerji kaynağı sağlamak açısından önemli bir alternatif olsa da farklı açılardan dünya nüfusunun gıda güvencesi üzerinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Biyoyakıt üretiminde halen kullanılan teknolojiler yeni nesil üretime henüz tam olarak uyum sağlamadığından tarımsal atıklar yerine tarım ürünleri girdi olarak kullanılmaktadır. Örneğin etanol üretiminde kullanılan mısır, tüm dünya için önemli bir besin kaynağıdır. Beslenme için kullanmak yerine yakıt üretimi için kullanılması gıda güvencesi üzerinde doğrudan etkili olacaktır. Mısırın fiyatı farklı çeşitlerde kullanım olanağı olduğundan artacak, insan beslenmesine yönelik mısır miktarında azalma olacak, yakıt üretmek için ekilen mısır tarlaları bu alanlarda beslenme için tarımsal üretimin yapılmasına engel olacaktır. Ayrıca biyoyakıt için tarımsal üretim yapıldığında toprak kalitesinin bozulması da mümkün olabilecektir.

Bunlar göz önüne alındığında önümüzdeki yıllarda biyoyakıt üretiminin tarımsal üretimi etkileyerek gıda güvencesi üzerinde etkisi olması beklenmektedir.

Küresel ısınma: Geçtiğimiz 250 yılda ormanların bozulması, fosil yakıtları ve tarımsal ve hayvansal üretim sonucu ortaya çıkan karbondioksit ve diğer sera gazları dünya atmosferinin ısınmasına neden olmaktadır. 19. Yüzyıldan günümüze bu etki dünyanın ortalama atmosferinin 0,3 ile 0,6 C° arasında ısınmasına neden olmuştur. 21. Yüzyılın

sonuna kadar bu etkinin 1,4°C ile 5,8°C arası artışa neden olabileceği tahmin edilmektedir (Darwin 2001).

Bu iklim değişikliği tarım ve gıda üretimini farklı şekillerde etkileyebilir. Çevresel koşulları etkileyerek doğrudan tarımsal üretimin yapısını değiştirebileceği gibi, gelirlerin elde edilme şeklini ve dağılımını da etkileyebilir (Schmidhuber ve Tubiello 2007). Eğer küresel iklim değişikliği engellenemezse tüm dünyada tarımsal üretim dönemleri etkilenecektir. Bu etki alanın dünya üzerindeki yerine göre değişiklik gösterebilir. Bunun dışında atmosferde meydana gelecek ısınma sonucu deniz seviyelerinin yükselmesi ve tarım arazilerinin azalması da beklenebilir (Darwin 2001). Ayrıca iklim değişikliğinin yol açacağı aşırı iklim olayları gıda üretiminin istikrarı üzerinde olumsuz etkiye yol açabilir.

Küreselleşme: Küreselleşme, ekonomik, sosyal, teknolojik ve kültürel açılardan küresel ortamda gerçekleşen bir bütünleşmeyi ifade etmektedir. Özellikle teknolojik açıdan yaşanan gelişmeler tüm dünyada bilgiye ulaşılmasını kolaylaştırmakta, bilginin tüm insanlara yayılmasını sağlamaktadır.

Ekonomik anlamda küreselleşme, malların ve sermayenin serbest olarak tüm dünyada ortak bir pazarda hareket edebilmesini ifade etmektedir. Amaç ülkeler arasından ticareti geliştirmektir. Ekonomik anlamda küreselleşmenin sağlanması özellikle 1980'lerden sonra giderek önem kazanan bir fikir olarak ortaya çıkmıştır. Tüm dünyada küreselleşme karşıtı olanlar bulunsa da giderek önemini arttırarak günümüz dünya ekonomisi üzerinde etkisini göstermektedir.

Ticaretin giderek serbestleşmesi, ülkelerin sadece kendi ekonomilerinde meydana gelen olaylardan değil dünyada meydana gelen her ekonomik olaydan etkilenmesini sağlamaktadır. 2008 yılında yaşanan ve tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizin, karşıt fikirler olmasına rağmen, önemli nedenlerinden biri küreselleşen ekonomi olarak görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde yer alan finansal kuruluşların kredi geri ödemelerinden dolayı yaşadığı krizin tüm dünyaya yayılması ülke ekonomilerinin dünyadaki ekonomik olaylara karşı ne kadar savunmasız olduğunu göstermiştir.

Bu anlamda gıda güvencesinin en önemli faktörlerden biri olan gelirler de sadece ülke ekonomisinden değil, tüm dünya pazarının durumundan etkilenecektir. Örneğin 2008 krizi sonucu dünya gayri safi hâsılasında oluşan küçülme dünya çapında işsizlik rakamlarının artmasına ve gelirlerin azalmasına neden olmuştur.

Küreselleşme, ekonomik anlamda gıda güvencesini etkilediği gibi tarımsal üretim ve tarımsal ürünlerin ticaretini de etkilemektedir. Tarım ürünlerin ticaretinin serbestleşmesi ile ülkeler hem iç hem de dış pazarlarda serbestleşmeye gitmektedir.

Tarım ürünleri ticaretinde yaşanan bu serbestleşme dünya çapında tartışmalara neden olmaktadır. Bu konuda dünya çapında çok farklı görüşler yer almasına rağmen küreselleşmenin tarım üzerindeki etkilerini görmek oldukça zordur. Ancak tarımda yaşanan bu serbestleşmenin gıda güvencesi üzerine etkisi olması kaçınılmazdır. Serbest piyasalarda faaliyet gösteren firmaların sosyal amaçları olsa da asıl amaçları kar elde etmektir. Örneğin bir bölgede tarımsal üretim karlı değilse firmalar üretimi durdurmaktan kaçınmayacaklardır. Bununda gelirlere ve üretilen gıda miktarına etkisi gıda güvencesi üzerinde olumsuz olacaktır. Böyle bir durumda ülke yönetimleri gıda güvencesini sağlamaya yönelik çaba gösterse de serbestleşme sonucu piyasadaki etkisinin azalmış olması nedeniyle gıda güvencesini sağlamakta zorluk çekilecektir.

Gıda güvencesi, küreselleşmenin gelirler üzerindeki etkisi ve tarımsal üretim üzerindeki etkisi aracılığıyla, risk altına girmektedir. Ancak dünya ekonomisinin genel durumuna bakıldığında ise dünya ticaretinin her geçen gün küresel anlamda serbestleşmeye gittiği açıkça görülmektedir. Bundan dolayı küreselleşmenin gıda güvencesi için günümüzde ve önümüzdeki yıllarda önemli bir faktör olacağı söylenebilir.

Bu faktörlerin önümüzdeki yıllarda gıda güvencesi üzerinde yaratacağı etki çoğunlukla henüz tahminlere dayanmaktadır. Bu faktörler teknoloji, değişen ekonomik yapılar gibi pek çok etkiye bağlı olarak beklenenin dışında etkilerde yaratabilir. Ancak günümüz olanakları ile geleceğe bakıldığında önümüzdeki yıllarda gıda fiyatları ve üretimi üzerindeki etkileri ile bu faktörlerin gıda güvencesi üzerinde etki yaratması kaçınılmaz olarak görülmektedir.

5.2. Türkiye’de Gıda Güvencesi

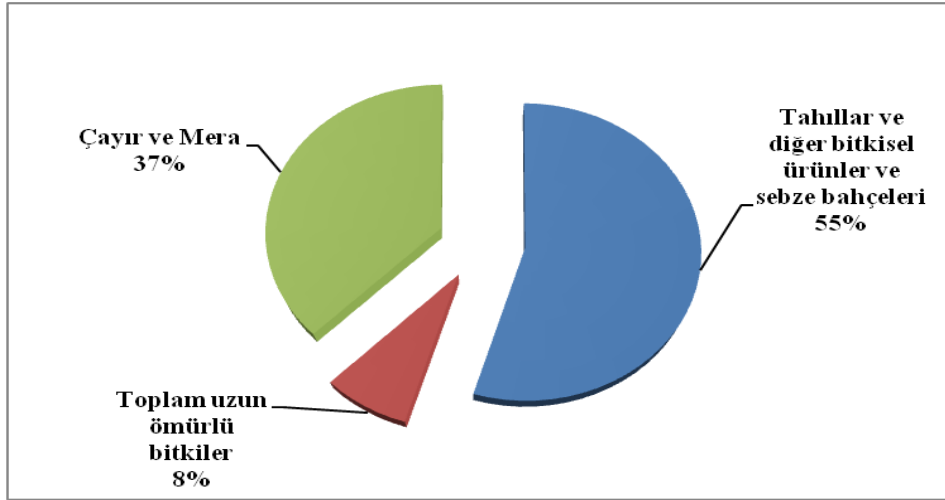
Ülkemizde gıda güvencesi tek başına araştırılan bir konu değildir. Türkiye’de daha çok yoksulluk ve açlık kavramları üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Dünya’da özellikle gelişmekte olan ülkelerde gıda güvencesinin belirlenmesi için çalışmalar yapılmakta, bunlar açlık ve yoksulluğu da kapsayan ancak asıl amacı gıda güvencesini belirlemekten oluşan araştırmalardır. Türkiye’de bu konuda özel bir çalışma yapılmamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan hanehalkı anketlerinde gıda güvencesini belirlemeye yönelik kavramlar yer alsa da bunların açıklandığı ve sadece gıda güvencesi açısından değerlendirildiği bir çalışma mevcut değildir.

Ancak gıda güvencesini etkileyen faktörlerin ülke içindeki durumuna bakılarak gıda güvencesi için sayısal bir sonuca ulaşılamasa da ülkenin genel durumunu ortaya koymak mümkündür.

Bir ülkede hanehalklarının gıda güvencesine sahip olmasının en önemli göstergelerden biri gelirdir. Eğer ülke nüfusu gıdayı satın alacak geliri elde edemiyorsa ve/veya nüfusun büyük bir kısmı yoksulluk sınırının altındaysa, gıda güvencesizliği yaşanması kaçınılmazdır. Gelirin dışında gıda fiyatlarının değişimi de ülkede gıda güvencesi ile ilgili risklerin belirlenmesi açısından önem göstermektedir. Bunun dışında tarımsal üretim göstergeleri ülkede mevcut olan gıdanın belirlenmesi açısından ve bu üretimin yapısının belirlenmesi açısından önemlidir. Bunların dışında ülkede tarımın dış ticaret yapısı, ithalat ve ihracat değerlerinin belirlenmesi ülkenin kendine yeterliliğinin belirlenmesi açısından incelenmesi gereken göstergeler arasında yer almaktadır.

Tarımsal Üretim: Tarımsal üretim yapılan arazilerin yapısına bakıldığında (Şekil 5.6) Türkiye’de son 15 yıl içinde çok büyük bir değişiklik olmadığı gözlemlenmektedir. 2000’li yılların başında 1996 yılına göre toplam tarım alanlarında %3-4 oranlarında bir artış gözlemlense de 2010 yılı geçici rakamları itibari ile 1996 yılına göre %1’den daha az bir azalma gözlemlenmektedir. Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ve sebze bahçelerinin alanlarına 1996 rakamları dikkate alınarak bakıldığında yaklaşık %13’lük bir azalma olduğu gözlemlenmektedir. Sebze bahçeleri alanı 1996 yılında 785.000 hektar iken 2010 yılında bu alan 802.000 hektara çıkmıştır, ancak tahıllar ve diğer

bitkisel ürünlere ayrılan alanlarda %14 civarında bir azalma görülmektedir. Uzun ömürlü bitkiler için ayrılan alanlarda artış görülmekte bunun yanında bağ alanlarında azalma göze çarpmaktadır. Çayır ve mera arazilerine bakıldığında ise 2 milyon hektar civarında bir artış gözlemlenmektedir. Toplam tarım alanında büyük bir değişme görülmezken tahıllar ve diğer bitkisel ürünler üretimi için ayrılan arazide azalma meydana gelmiştir.

Şekil 5.6. 2010 yılı geçici verileri itibari ile Türkiye’de Toplam tarım arazilerinin dağılımı,

Kaynak: Anonim 2011d

Bir ülkede gıda güvencesinin sağlanabilmesi için sürdürülebilir tarım çok önemlidir. Sürdürülebilir tarımın sağlanması için en önemli faktörlerden biri ise tarım topraklarının niteliklerinin yitirmesinin ve amaç dışı kullanımlarının engellenmesidir. Ülkemizde tarım arazilerinin karşılaştığı riskler, erozyonla aşınım, taşınma, çoraklaşma, drenaj yetersizlikleri, kirlenme bozuklukları ve tarımsal amaç dışı kullanımlardır. Ülkemiz toprakları için erozyondan sonra gelen en temel ve devam etmekte olan sorun tarımsal amaç dışı kullanımıdır.

Çizelge 5.2. Türkiye’de Tarım Alanlarının Yapısı ve Dağılımı (bin hektar)

	Toplam Tarım Alanı	Toplam İşlenen Tarım Alanı					Uzun Ömürlü Bitkiler			Çayır ve Mera Arazisi
			Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçeleri alanı	Toplam uzun ömürlü bitkilerin alanı	Diğer meyveler içecek ve baharat bitkileri alanı	Bağ alanı	Zeytin ağaçlarının kapladığı alan	
			Ekilen alan	Nadas						
1996	39 364	24 514	18 635	5 094	785	2 472	1 344	560	568	12 378
1997	39 242	24 297	18 605	4 917	775	2 567	1 364	545	658	12 378
1998	39 344	24 436	18 751	4 902	783	2 530	1 389	541	600	12 378
1999	39 180	24 279	18 450	5 039	790	2 523	1 393	535	595	12 378
2000	38 757	23 826	18 207	4 826	793	2 553	1 418	535	600	12 378
2001	40 967	23 800	18 087	4 914	799	2 550	1 425	525	600	14 617
2002	41 196	23 994	18 123	5 040	831	2 585	1 435	530	620	14 617
2003	40 645	23 372	17 563	4 991	818	2 656	1 501	530	625	14 617
2004	41 210	23 871	18 110	4 956	805	2 722	1 558	520	644	14 617
2005	41 223	23 830	18 148	4 876	806	2 776	1 598	516	662	14 617
2006	40 493	22 981	17 440	4 691	850	2 895	1 670	513	712	14 617
2007	39 505	21 979	16 945	4 219	815	2 909	1 671	485	753	14 617
2008	39 122	21 555	16 460	4 259	836	2 950	1 693	483	774	14 617
2009	38 911	21 351	16 217	4 323	811	2 943	1 686	479	778	14 617
2010	39 032	21 362	16 311	4 249	802	3 053	1 749	478	826	14 617

Kaynak: Anonim 2011d

Ülkemizde erozyonun temel kaynağı doğal varlıklarımızın tahrip edilmesidir. Ülkemizin % 14’ünde hafif düzeyde, % 20’sinde orta derecede ve % 63’ünde ise şiddetli ve çok şiddetli derecede erozyon görülmektedir. Erozyona uğrayan topraklarımızın % 99’u su erozyonundan, geriye kalan % 1’i de rüzgâr erozyonundan etkilenmektedir. Dünyada kişi başına düşen erozyonla yitirilen toprak miktarı yılda 4 ton iken, ülkemizde maalesef 10 tondur (Doğan 2011).

Türkiye’de tarım arazileri erozyon dışında amaç dışı kullanıma karşı da risk altındadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sanayileşmenin artması ile birlikte tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı bu ülkelerde uzun dönemde gıda güvencesizliğine yol açma ihtimalini arttırmaktadır. Ülkemizde hızlı nüfus artışına bağlı olarak çarpık kentleşme ve endüstrileşme yanında, orman yangınları, düzensiz turizm yatırımları, arazi kullanımını sınırlandırmakta ve üretim gücünü düşürmektedir. (Karaer ve Gürlük 2003)

Ülkemizin tarım arazileri açısından durumuna bakıldığında erozyon ve amaç dışı kullanıma bağlı olarak risk altında olduğu açıkça görülmektedir. Gıda güvencesinin sağlanması ve ülkemizde tarımsal üretimin ülke nüfusunun ihtiyacını karşılayacak şekilde yapılabilmesi için tarım arazilerinin korunmasına yönelik çalışmalar yapılması oldukça önemlidir. Günümüzde tarım arazilerinde meydana gelen kayıp kabul edilebilir seviyelerde görülebilir. Ancak önümüzdeki yıllarda nüfus, sanayileşme ve kentleşme artışlarının daha da fazla olacağı, bugün kaybedilen tarım alanlarının değerini daha da arttırmaktadır. Bundan dolayı Türkiye’de tarım arazilerinin kaybedilmesinin uzun dönemde gıda güvencesi için bir risk oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Gıda güvencesi açısından tarımsal ürünlerin durumu da önemli bir faktördür. Ülke içinde gıda üretiminin ülke nüfusuna yeterli olacak seviyede yapılabilmesi gıda güvencesinin sağlanabilmesi için pek çok açıdan önemlidir. Ülkeleri dolaylı olarak etkileyen ekonomik krizlerde gıda fiyatlarının kabul edilebilir seviyelerde tutulabilmesi, başka ülkelerde yaşanan aşırı iklim olaylarının ülke içindeki gıda miktarını etkilemesinin sağlanması gibi açılardan kendine yeterli ülkeler önemli avantaj taşımaktadırlar. Günümüzde bir ülkenin tüm nüfusu için yeterli seviyede gıdayı kendi sınırları içinde üretebilmesi çok mümkün olmasa da, tarımsal üretimin mümkün olan en üst seviyede tutulması gıda güvencesinin sağlanması için önemli görülmektedir.

Ülkemizde üretilen ürünlerin miktarı, bu ürünlerin yapısı ve son yıllarda bu yapıda meydana gelen değişimler, ülkemizin içinde bulunduğu durumu göstermektedir.

Türkiye’de bitkisel üretim Çizelge 5.3 üzerinden gözlemlendiğinde son on beş yıl içinde ki verilerin çok büyük değişimler yaşanmadan ilerlediği gözlemlenmektedir. Belli dönemlerde iklim koşullarına bağlı olarak yükselmeler gözlemlense de genel olarak bitkisel üretimin belli seviyelerde olduğu görülmektedir. Bu düzenli gidiş ilk bakışta bir problem gibi gözükmesine de ülkenin nüfusu sabit değildir ve sürekli artış göstermektedir. Buna bağlı olarak bitkisel üretimde düzenli bir artışa ulaşılamazsa uzun dönemde problem yaşanması mümkün olabilecektir.

Çizelge 5.3. Türkiye’de Bitkisel Üretim (ton)

Yıllar	Tahıl	Meyve	Sebze
1996	29.343.100	20.216.295	13.077.708
1997	29.760.575	18.784.662	11.895.290
1998	33.186.972	21.151.592	13.933.034
1999	28.885.720	22.083.352	13.069.237
2000	32.248.694	22.357.612	14.179.138
2001	29.570.560	21.930.762	16.111.876
2002	30.830.650	23.698.667	15.465.865
2003	30.806.800	24.021.817	16.694.268
2004	34.153.910	23.215.622	17.492.066
2005	36.471.600	24.320.229	17.691.311
2006	34.642.986	24.017.657	13.078.486
2007	29.256.990	23.727.472	14.065.050
2008	29.287.281	25.130.271	14.010.370
2009	33.577.151	24.848.577	14.071.450
2010	32.748.550	24.021.132	15.907.479

Kaynak: Anonim 2011d

Nüfus artışı ile karşılaştırıldığında yeterli olmayan bitkisel üretimdeki artışa tarım arazilerinin farklı nedenlerle azalması sorunu da eklenmektedir. Bitkisel üretim hali hazırda alarm verecek durumda olmamasına rağmen, uzun dönemde yaşanabilecek problemler açıkça görülebilmektedir. Buna bağlı olarak gıda güvencesinin sürdürülebilir olarak sağlanması ve ülke halkı için dengeli bir beslenme yapısının oluşturulması açısından gerekli önlemler alınıp koruyucu politikalar oluşturulması uygun görülmektedir.

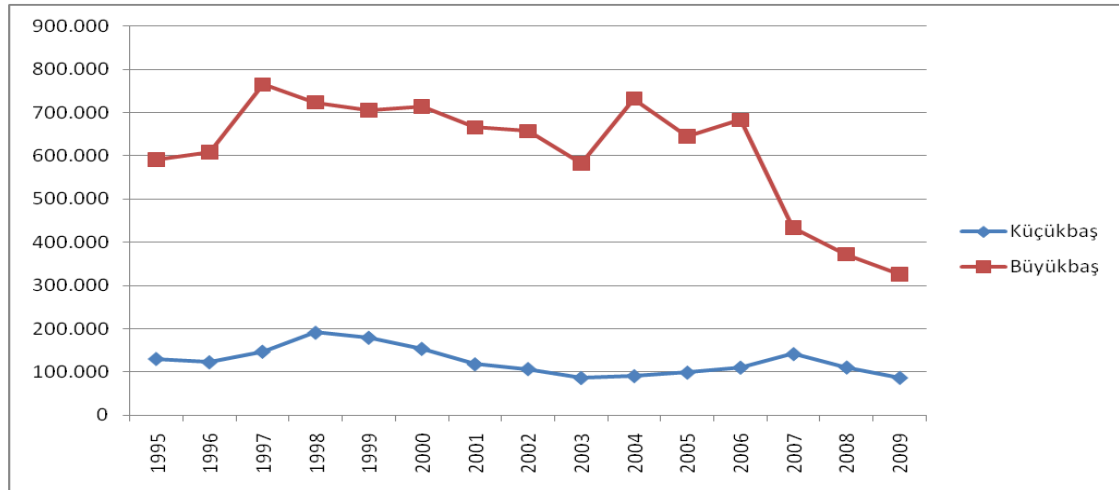
Hayvansal üretim açısından bakıldığında genel olarak Türkiye’de ülke içi üretimde problemler yaşandığı açıkça görülmektedir. Çizelge 5.4’te görülebileceği gibi kümes hayvanları eti üretimi 1995 yılından 2009 yılına kadar yaklaşık 5 kat artmıştır. Şekil 5.7 üzerinde değişim daha açık görülebilir. Ancak kırmızı et üretimi belli dönemlerde artış gösterse de genel olarak azalma eğilimindedir. Hem tablo hem de şekilden görülebileceği gibi küçükbaş hayvanlardan elde edilen kırmızı et 2009 yılında 1995 yılına göre yaklaşık %30 azalmışken büyükbaş hayvanlardan elde edilen kırmızı et miktarı yaklaşık %45 civarında azalmıştır

Çizelge 5.4. Türkiye’de et üretimi (ton) 1995-2009

Yıllar	Küçükbaş	Büyükbaş	Kümes Hayvanları
1995	130.364	591.446	282.038
1996	122.675	608.223	422.367
1997	147.289	764.790	471.927
1998	191.562	723.644	487.542
1999	179.863	704.807	609.653
2000	153.929	713.602	662.748
2001	117.937	665.569	629.888
2002	106.735	656.943	726.607
2003	85.981	582.923	905.252
2004	90.315	732.139	914.458
2005	98.523	644.972	979.412
2006	110.165	683.203	934.732
2007	141.660	433.962	1.099.920
2008	110.491	371.967	1.123.132
2009	86.308	326.313	1.323.624

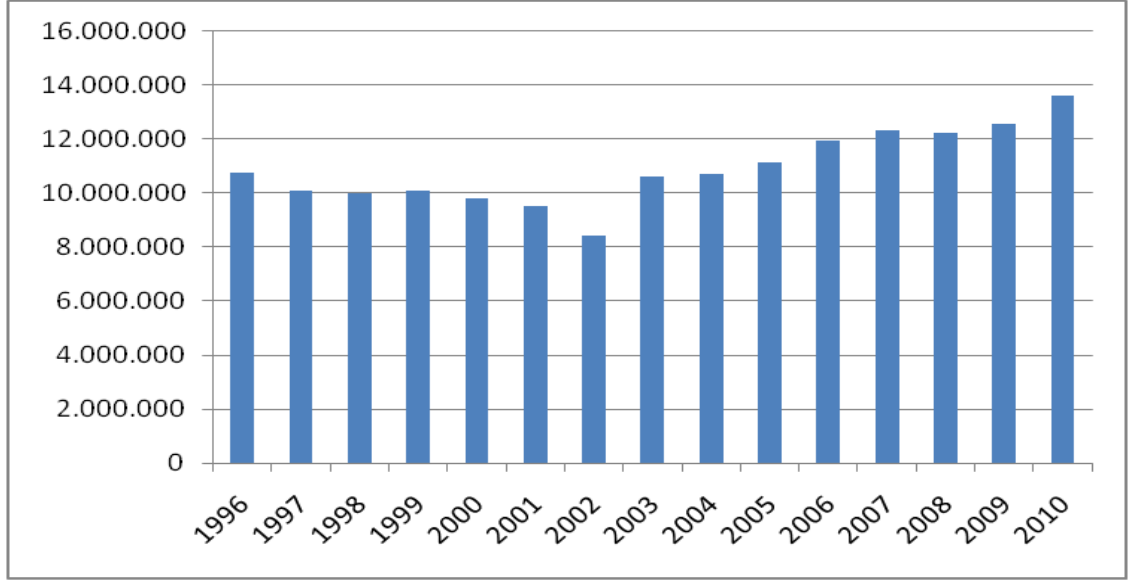
Kaynak: Anonim 2011e

Hayvansal diğer bir ürün olan süt üretimine Şekil 5.8 dikkate alınarak bakıldığında 1996 yılında 11 milyon ton civarında olan üretimin 2010 yılında 13 milyon ton seviyesine yükseldiği görülmektedir. Özellikle 2000’lerin başında yaşanan azalmanın telafi edilmeye başlandığı ve bir artış eğilimine girildiği gözlemlenmektedir.

Şekil 5.7. Türkiye’de et üretimi 1995-2009 (ton)

Kaynak: Anonim 2011e

Şekil 5.8. Türkiye’de süt üretimi 1996-2010 (ton)
Kaynak: Anonim 2011e

Türkiye’nin gıda güvenesi açısından hayvansal ürünlerin üretimi hakkındaki durumuna bakıldığında en önemli problemin kırmızı et üretiminde yaşanan düşüş olduğu açıkça görülmektedir. Üretimde yaşanan bu düşüş kırmızı et fiyatlarının ülke içinde artmasına neden olmaktadır. Bunun yanında ihtiyacın karşılanması için et ithalatına yönelmekte ve ülke içinde üretimin arttırılmasına yönelik önlemler yeterli olmamaktadır. Buna bağlı olarak ülkemizin kırmızı et açısından kendine yetme oranı giderek azalmaktadır.

Hayvansal üretimde yaşanan bu yetersizlik ülke içinde kişi başına düşen arzın da etkilenmesine neden olmaktadır (Çizelge 5.5). Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemiz hayvansal ürünlerin arzı açısından hala çok geridedir. Bu seviyeye ulaşmak için gerekli adımların atılması gıda güvenesinin sağlanması ve korunması açısından önemli bir adım olacaktır.

Gıda güvenesi açısından kırmızı et üretiminde yaşanan bu düşüş ülke için çok önemli bir gıda güvenesi problemi yaratmaktadır. Dengeli bir diyet, gıda güvenesi için vazgeçilmezdir. Sadece belli besin guruplarına bağlı kalarak karınlarını doyurarak beslenenler gıda güvenesine sahip değildirler. Kırmızı et üretimi azalıp fiyatları arttıkça yoksulluk ya da açlık sınırında olmadığı halde kırmızı et satın alması mümkün olmayan insanlar artacaktır.

Çizelge 5.5. Yıllık et ve süt arzı (kg/kişi/yıl) Türkiye-Kuzey Amerika- Avrupa

Yıllar	Yıllık et arzı (kg/kişi/yıl)			Yıllık süt arzı (kg/kişi/yıl)		
	Türkiye	Kuzey Amerika	Avrupa	Türkiye	Kuzey Amerika	Avrupa
1990	20,73	110,52	79,74	139,38	252,40	210,12
1991	20,21	111,64	76,68	145,55	251,61	202,02
1992	19,64	114,41	76,01	143,76	254,29	193,62
1993	19,55	113,27	74,12	143,03	248,94	202,88
1994	19,57	115,67	72,12	142,60	251,82	201,88
1995	19,9	114,65	71,37	140,82	252,27	205,12
1996	17,96	114,16	71,37	141,02	247,43	205,53
1997	19,57	113,36	69,96	129,83	245,16	206,97
1998	19,19	116,98	72,24	126,50	244,92	208,95
1999	20,31	120,38	70,92	126,10	247,03	212,39
2000	20,96	118,41	70,46	120,21	250,06	206,51
2001	19,22	117,62	71,84	11,46	251,96	209,91
2002	20,31	120,63	73,54	100,32	254,48	213,64
2003	20,96	119,29	73,93	125,55	251,43	215,15
2004	19,22	121,68	73,29	124,69	248,55	213,01
2005	19,79	120,90	73,61	128,00	248,85	219,62
2006	21,16	121,15	74,46	137,21	245,59	216,56
2007	22,08	120,47	76,97	138,71	249,25	221,50

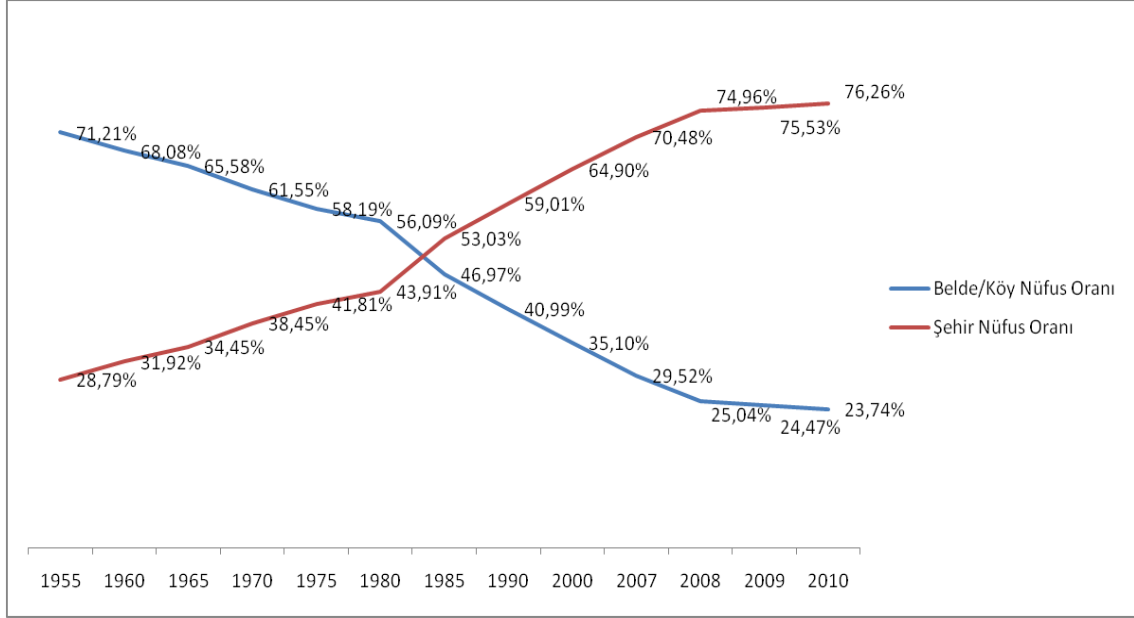
Kaynak: Anonim 2011f

Bu bağlamda gıda güvencesinin sağlanması için kırmızı et üretimin artırılması, hayvansal ürünlerin üretiminde genel olarak bir iyileşme sağlanması çok büyük önem taşımaktadır.

Tarımsal üretimin gıda güvencesi açısından değerlendirilmesi önemli bir başka faktörü de tarımda sağlanan istihdamdır. Tarımda yer alan işgücü farklı açılardan gıda güvencesine etki yaratır. Tarımsal üretim faaliyetinde bulunan çiftçilerin eğitim seviyesi, çalıştıkları konularda yeterli ve güncel bilgiye sahip olmaları yapılan üretimin kalitesini arttırdığı gibi verimini de arttıracaktır. Bunun dışında kırsal bölgede yaşayan ve tarımda istihdam edilen bireylerin faaliyetlerinden elde ettikleri gelirleri yeterli seviyede olursa ve çalışma şartları iyileştirilirse tarımsal üretimde pozitif yönde bir değişme olacaktır.

Özellikle ülkemizde tarımsal gelirlerin ve kırsal bölgede sunulan sağlık, eğitim gibi hizmetlerin yetersiz olması gibi nedenlerden dolayı kırsal kesimde yaşayan ve tarımda istihdam edilen nüfusta çok büyük bir göç hareketi başlamıştır. Şekil 5.9'dan da

görülebileceği gibi özellikle son 20 yılda belde ve köylerde yaşayanların toplam nüfusa oranı giderek azalırken, il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların toplam nüfusa oranı artmıştır.

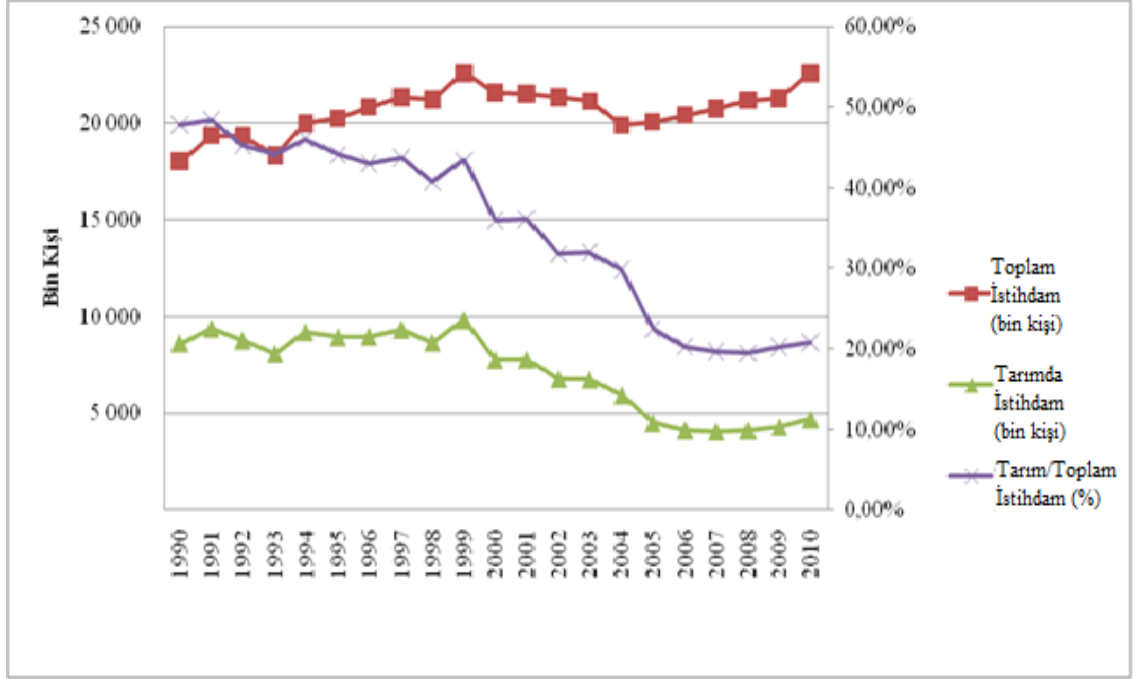

Şekil 5.9. Türkiye’de Köy/Kent Nüfus Oranları

Kaynak: Anonim 2011g

Gelişmekte olan ülkelerde sanayi alanında gelişmenin de hız kazanması ile kırsal kesimden kentlere göç beklenen bir durumdur. Ancak beklenenden ya da kentlerdeki olanakların destekleyebileceğinden fazla nüfusun göç etmesi uzun dönemde pek çok olumsuz etkiye yol açacaktır. Bilindiği gibi düzensiz yapılan göçlerin pek çok nedeni ve sonuçları bulunmaktadır. Sadece gıda güvencesinin sağlanması açısından bakıldığında bile bu tür göçlerin pek çok etkisi olacaktır.

Gelirlerin ve şartların yetersizliği ile kente göç eden kırsal kesim insanı ve tarım çalışanları tarımsal üretimin azalması dışında kentte istihdam olanaklarının yetersiz kalması ile de gıda güvencesizliğinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Türkiye’deki gibi son 50 yılda nüfus dengesinin tamamen değiştiği bir ülkede kentte yer alan çalışma olanaklarının bu göçü kaldırmakta yetersiz kalacağını düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında kente göç eden bu insanların yoksulluk hatta açlık sınırı altında yer alan nüfusa katkıda bulunacaklarını söyleyebiliriz.

Şekil 5.10. Türkiye’de Tarımda İstihdam
Kaynak: Anonim 2011h

Türkiye’de tarımda istihdamın toplam istihdam içindeki payı giderek azalmaktadır. Bu oran Şekil 5.10 üzerinde görüldüğü gibi 1990’ların başında toplam istihdamın neredeyse yarısını oluştururken günümüzde %20 civarında gerçekleşmektedir. Tarımda istihdamın azalması tek başına olduğunda bir problem olarak gözükmez. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tarımın istihdamın içindeki payının azalması ve sanayi ve hizmetlerde çalışanların oranının artması beklenen hatta istenilen bir durumdur. Ancak bu azalmanın problemsiz olarak yaşanabilmesi için sanayi ve hizmetlerde ihtiyaç duyulan işgücü artışının tarımsal istihdam da meydana gelen azalmayla bir arada olması gerekmektedir. Bunun yanında teknolojiye yaşanan gelişmeler sonucu verimin artması ve buna bağlı olarak istihdamın azalması da tarım işgücünde yaşanan azalmayı haklı kılabilir.

Türkiye’deki duruma bakıldığında sanayide belli bir büyüme yaşandığı ve bunun sonucu oluşan ihtiyacı karşılamak üzere bir kısım işgücünün tarımdan sanayi ve hizmetlere kaydığı söylenebilir. Ancak, devletin tarım üreticilerine sağladığı desteklerde yaptığı yeni düzenlemeler sonucu üreticilerin gelirlerinde meydana gelen azalma, niteliklerini yitiren tarım arazilerinde üretimi bırakmak zorunda kalan tarım çalışanları

ya da çeşitli sosyal hizmetlere ve haklara ulaşmakta sorunlar yaşanması gibi nedenlerle tarımda çalışanlarının sayılarının azalması durumları da Türkiye için geçerlidir.

Tarımsal istihdamın azalması bir sorun olarak görülmesi de bu azalmanın diğer sektörler de oluşan ihtiyaçla yakın bir şekilde seyretmesinin sağlanması ve tarım sektöründen ayrılan işgücünün tarımsal üretime etkisinin olup olmadığının belirlenmesi önemlidir. Bu durumlar ortaya konduktan sonra tarımsal istihdamın azalmasının planlı olmasının sağlanması uzun dönemde gıda güvencesinin sağlanması açısından önem göstermektedir.

Tarım Ürünlerinde Dış Ticaret: Tarım ve gıda ürünlerinde dış ticaret açısından Türkiye'nin durumuna Çizelge 5.6 üzerinden bakıldığında hem ihracatta hem de ithalatta düzenli bir artış görülmektedir. Özellikle 2007 sonrasında gözlemlenen artışların en önemli nedenlerinden biri de dünyada artan gıda fiyatlarıdır. Buna bağlı olarak hem ihracat hem de ithalat alanında tarım ve gıda ürünlerinde rakamsal bir büyüme açıkça gözlemlenebilmektedir. Bu fiyat artışları dışında özellikle gıda ürünlerinin ithalatı gelişmekte olan ülkelerde beklenen bir durumdur. Değişen tüketici beklentiler, artan gelirler sonucu daha lüks ve farklı ürünlere ulaşabilme isteği sonucu gıda ürünlerinde de ithalat artışları gerçekleşmiş olabilir.

Türkiye'nin gıda ve tarım ürünleri ve ihracat yapısı farklı yorumlara açık olup tüketici yapısında ki değişimler, dünya gıda fiyatları, tarımsal üretimin yetersiz kalması, üretilen tarımsal ürünlerin gıda ürünleri üretiminde hammadde olarak kullanmakta kalite açısından yetersiz kalması gibi pek çok nedene bağlı olabilir. Ancak ülkemiz gibi dış ticaret açığı açısından problem yaşayan bir ülke için her nedenle olursa olsun uzun dönemde olumsuz sonuçlar yaratma olasılığına sahiptir.

Çizelge 5.6. Tarım ve Gıda ürünleri İthalat ve İhracatı (000 \$)

Yıllar	Tarım Ürünleri İhracatı	2000=100 (% değ.)	Gıda Ürünleri ve İçecek İhracatı	2000=100 (% değ.)	Tarım Ürünleri İthalatı	2000=100 (% değ.)	Gıda Ürünleri ve İçecek İthalatı	2000=100 (% değ.)
2000	1.683.598		1.835.504		2.124.848		1.155.976	
2001	2.006.154	19	2.016.235	10	1.410.191	-34	1.014.090	-12
2002	1.805.707	7	1.880.733	2	1.703.840	-20	1.361.941	18
2003	2.201.436	31	2.649.558	44	2.537.855	19	1.633.972	41
2004	2.644.895	57	3.349.424	82	2.765.260	30	1.904.016	65
2005	3.468.315	106	4.271.660	133	2.825.598	33	2.114.179	83
2006	3.611.397	115	4.339.135	136	2.934.996	38	2.453.059	112
2007	3.883.465	131	5.164.489	181	4.671.512	120	1.660.599	44
2008	4.177.041	148	6.475.836	253	6.433.040	203	3.763.099	226
2009	4.536.473	169	5.931.131	223	4.625.056	118	2.907.764	152
2010	5.090.724	202	6.702.887	265	6.490.029	205	3.429.465	197

Kaynak: Anonim 2011i

Gıda güvencesi açısından bakıldığında ise gıda ürünlerinde ihracatın artması eğer tarımsal üretimde yetersizlikten kaynaklanıyorsa önemli bir sorun oluşturmaktadır. Örneğin hayvansal ürünlerde ülke içi üretimde yetersiz kalan ve durumu giderek bozulan ülkemizde et ürünleri ithalatı ile ilgili yapılan düzenlemeler sonrasında iç ihtiyaç ithalatla karşılanmaya çalışılmış ve özellikle canlı hayvan ve et ürünleri ithalatı çok artmıştır.

Her ürün için ülke içinde üretimin giderek azalması ancak ihtiyacının azalmaması böyle bir sonuca yol açacaktır. Ancak insan beslenmesi için önemli olan temel gıda maddelerinde bu tür bir durum gıda güvencesi için çok önemli bir sorundur. Çünkü dış ülkelerden yapılabilecek ithalat pek çok faktöre bağlıdır. Bazı durumlarda ülkede ihtiyaç duyulan gıdayı temin edecek kaynaklar olsa bile bu gıdayı uluslararası pazarlarda bulmak mümkün olmayabilir.

Örneğin 2007 yılında gıda fiyatlarında yaşanan artış sırasında bazı ülkeler en çok katma değer sağlayan gıda ürünleri dışında pek çok ürünün ihracatını kısıtladmıştır. Burada amaç kendi ülke insanlarını yüksek gıda fiyatlarından korumak iken bu ülkeden ithal

ettiği gıda ürünlerini alacak olanlar içinse bazı gıda maddelerine ulaşamamak anlamına gelebilmektedir.

Bu açıdan bakıldığında üretim-ithalat-ihracat dengesini sağlamak gıda güvencesini sağlamak açısından çok önemlidir. Bundan dolayı tarım ya da ticaret politikaları oluşturulurken gıda güvencesi kavramının dikkate alınması önem kazanmaktadır.

Türkiye’de Yoksulluk ve Açlık: Gıda güvencesinin en önemli göstergeleri daha öncede belirtildiği gibi ülke içindeki yoksulluk ve açlık durumudur. Belirtildiği gibi gıda güvencesi sadece yoksulluk ve açlık çekenlerle sınırlı kalan bir durum olmasa da gıda güvencesinden kesin yoksun olanların belirlenmesinde bu rakamlar oldukça önemlidir.

Türkiye’nin yoksulluk ve açlık açısından durumuna bakıldığında (Çizelge 5.7) 73 milyon civarında nüfusu olan ülkemizde, nüfusun yaklaşık %17’si yoksul durumdadır. TÜİK verilerine göre 2009 itibari ile 339.000 insanımız açlıkla karşı karşıyadır.

Çizelge 5.7. Türkiye’de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları,

	Yoksul kişi sayısı (Bin kişi)		
	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	328	374	339
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	12.261	11.933	12.751
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	356	330	159
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	5.796	4.759	3.066
Harcama esaslı göreceli yoksulluk	10.127	10.497	10.669

Kaynak: Anonim 2011

Ülkemizde kırsal bölgelerde yoksulluk ve açlık kentlerden çok daha fazladır. Gelirlerin daha düşük olduğu kırsal bölgelerde 2000 yılında % 34,62 olan yoksulluk oranı 2009 yılında % 38,69’a yükselirken, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı % 9,38’den % 8,86’ya düşmüştür (Anonim 2011). TÜİK tarafından belirlenen rakamlara göre 2009 yılında 4 kişilik bir ailenin aylık açlık sınırı 287 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 825 TL olarak tahmin edilmiştir.

Gıda güvencesizliğinin belirlenmesi için ayrıntılı çalışmalara gerek duyulsa da ilk aşamada yoksul nüfusun gıda güvencesizliği ile kesin olarak karşı karşıya olduğunu ya da en azından her an gıda güvencesinden yoksun kalma riskiyle karşı karşıya olduğunu söylenebilir. Ancak bunların dışında aylık gelirleri yoksulluk sınırının üzerinde olup farklı nedenlerden gıda güvencesizliği yaşayan hanehalkları ya da bireylerin var olması da mümkündür. Bunun için gıda güvencesinin ayrıca bir kalem olarak incelenmesi nüfus içinde gıda güvencesizliği yaşayan ya da risk altında olanların belirlenmesi açısından önemlidir.

Gıda Harcamaları: Toplam harcamalar içinde gıda harcamalarının payı gelirler arttıkça azalmaktadır. Yani bir ülkede gıda harcamalarının payı toplam harcamalar içinde yüksekse bu ülke insanları genel olarak düşük gelire sahiptir denilebilir. Avrupa’da bu oran %13 civarındayken ülkemizde 2010 itibari ile %21 olarak gerçekleşmiştir. Gelire göre sıralı %20’lik gruplarda 5. Grupta bu oran %16 civarındayken 1. Grupta %21 olarak gerçekleşmiştir (Anonim 2011).

Çizelge 5.8. Türkiye’de gıda harcamalarının toplam harcamalar içindeki payı

	Hanehalkı sayısı	Gıda Harcamaları
2002	16 446 645	26,7
2003	16 744 495	27,5
2004	17 096 537	26,4
2005	17 549 020	24,9
2006	17 689 552	24,8
2007	17 337 894	23,6
2008	17 794 238	22,6
2009	18 427 322	23,0
2010	18 808 172	21,9

Kaynak: Anonim 2011

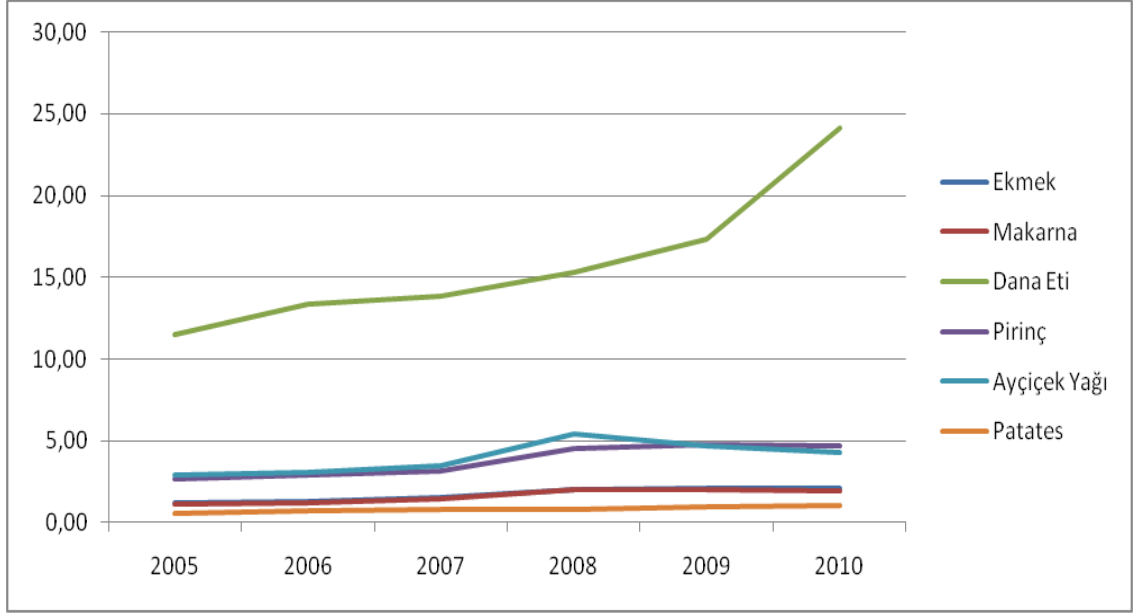
Gıda harcamalarının toplam harcamalar içindeki payının incelenmesi, gıda güvencesinin belirlenmesi açısından önemlidir. Eğer özellikle düşük gelirli guruplarda gıda harcamalarının payında bir atış gözleniyorsa ya gıda fiyatlarının artışından ya da gelirlerin azalmasından kaynaklanarak gıda güvencesi durumunda değişim olduğu söylenebilir.

Ülkemizde gıda harcamalarının toplam içinde azalan bir eğilim göstermesi ülkemizde gelirlerin arttığına bir göstergesi olabilir. Ancak henüz gelişmiş ülkeler seviyesinde olmadığımızdan özellikle gıda fiyatlarında meydana gelecek değişimlerin incelenmesi, düşük gelir guruplarında yer alan hanehalklarının durumlarının gözlemlenip, gıda güvencesizliği riskine karşı savunmasız gurupların kontrolü önem kazanmaktadır.

Gıda Fiyatları: Hem ülke sınırları içinde hem de dünyada gerçekleşen gıda fiyatları gıda güvencesi açısından çok önemlidir. Gıda fiyatlarının artması gıda harcamalarının toplam harcamalar içindeki payının artmasına neden olacaktır. Bu durumda gelirleri zaten düşük olan ve gıda harcamalarının oranı toplam harcamalar içinde yüksek olan hane hakları ve bireyler ya gıda harcamalarını azaltmak ya da gıda dışı harcamalarını azaltmak zorunda kalacaktır. Her iki durumda da gıda güvencesizliği ile karşı karşıya kalma olasılıkları artacaktır.

En belirgin şekilde gıda fiyatlarının artması sonucu yeterli gıdaya ulaşma sorunu ortaya çıkacaktır. Yeterli gıdaya ulaşamayanlar öğünlerini azaltmak durumunda kalacak, hanehalklarının bireylerinden bazıları daha az beslenmek durumunda kalacak buda günlük hayatlarını sağlıklı bir şekilde devam ettirmek için almaları gereken gıdaya ulaşamamalarına neden olacaktır.

Gıda fiyatlarının artması aynı zamanda güvenli gıdaya ulaşılmasını da engelleyecektir. Gelirler azaldığında ya da gıda harcamaları arttığında hanehalkları beslenmelerini sağlamak için bazı durumlarda güvenli olmayan gıdalara yönelmek zorunda kalabilirler, bu hanehalkları açlık yaşamaları bile güvenli gıdaya ulaşmada problem yaşadıkları için gıda güvencesinden yoksun olacaklardır.

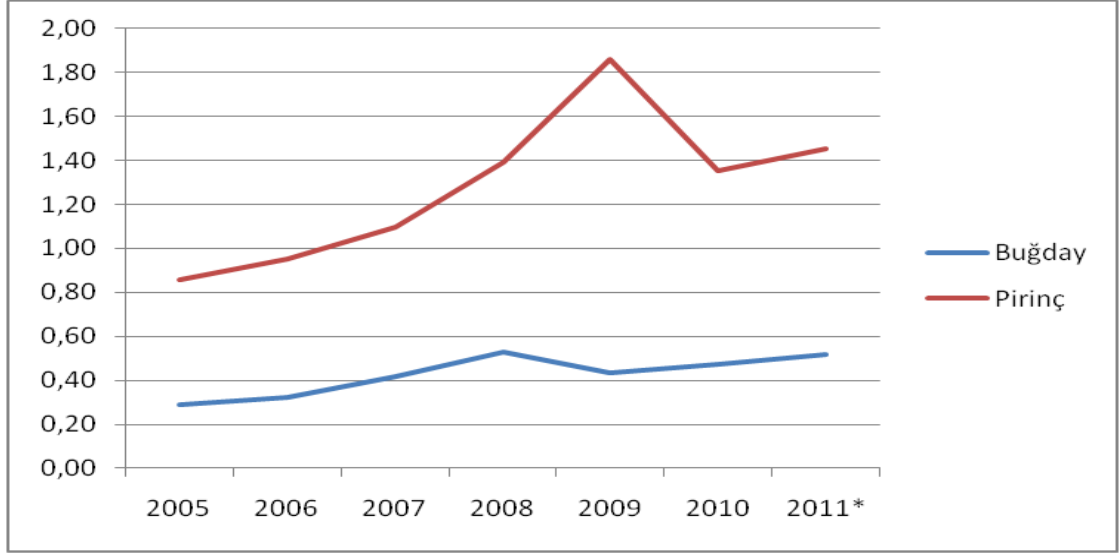
Şekil 5.11. 2003 Temel Yıllı Tüketici Fiyatları Endekslerine göre bazı gıda fiyatlarının durumu

Kaynak: Anonim 2011

Ülkemizde bazı gıda fiyatlarının durumuna bakıldığında (Şekil 5.11) özellikle kırmızı et fiyatlarında yaşanan yükselme açıkça görülmektedir. Bunun dışında, pirinç ve ayçiçeği yağında 2010 fiyatları 2005 yılının neredeyse iki katı oranda gerçekleşmiştir. İncelenen diğer ürünler olan makarna ve patatesteki diğer kalemler kadar artış olmasa da tüm gıda ürünlerinin fiyatında 2003 yılı fiyatlarına göre düzenli bir artış görülmektedir.

Ankara Ticaret Borsasının fiyatlarından alınarak ve ürün cinsleri dikkate alınmadan kabaca hazırlanmış buğday ve pirinç fiyatlarına bakıldığında (Şekil 5.12) özellikle pirinç fiyatlarında 2005 yılına göre %70 civarında bir artış olduğu, her iki ürünün fiyatında da düzenli bir artış olduğu gözlenmektedir. Dünyada pirinç ve buğday fiyatlarının bugünkü durumuna bakıldığında aşırı artışlar görülmekte, Türkiye’de de bu artışın etkisinin görülmesi beklenmektedir.

Gıda fiyatları sadece ülkemizde değil tüm dünyada özellikle arka arkaya gelen krizler sonunda bir artış eğilimine girmiştir. Tüm dünyada artan gıda fiyatlarının ülkemizi de etkilemesi beklenen bir durumdur. Ancak gelirlerin yine krizlere bağlı olarak yeterli derecede yükselmemesi beklenenden daha fazla hanehalkında gıda güvencesizliği yaşanmasına neden olabilecektir.

Şekil 5.12. Buğday ve Pirinç Fiyatları (2011 fiyatları ilk 8 ayı içermektedir.) Fiyatlar ürün cinsleri dikkate alınmadan hesaplanmıştır.

Kaynak: anonim 2011j

Uzun dönemde gıda fiyatlarının kriz öncesi seviyelere düşmesini beklemek doğru olmayacaktır. Gıda fiyatları petrol fiyatları, iklim koşulları ve serbestleşen dünya ticareti gibi pek çok değişkenden etkilenmektedir. Bu faktörlerin etkisinin olumsuz olarak gıda fiyatları üzerindeki etkisinin devam etmesi beklenmektedir. Buna bağlı olarak ülkemizde gıda güvencesinin sağlanması için sadece tarımsal üretimle ilgili politikalar oluşturmak yeterli olmayacaktır. Ülke içinde gıda fiyatlarının uygun seviyelerde tutulması içinde gerekli politikalar oluşturulmalı ve uygulanmalıdır.

Gelirler: Gıda güvencesinin en önemli göstergelerinden biride o ülkede elde edilen gelirler ve bu gelirlerin dağılımıdır. Bireyler veya hanehalkları beslenme şartlarını çoğunlukla gelirlerine bağlı olarak belirlerler. Sadece yoksulluk çekenler gıda güvencesizi olmadıkları için düşük gelirli bölgelerin belirlenmesi “yoksul” olarak tanımlanmayan ancak gıda güvencesizliği yaşayan veya risk altında olanların belirlenmesi açısından önemlidir.

Bu nedenle gıda güvencesinin belirlenmesi için gelirler incelenirken ülkede genel olarak elde edilen gelirler dışında, gelir dağılımı ve bölgesel gelirler gibi alt gruplara da ulaşmak önemlidir.

Türkiye’de satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen yıllık gelir 2005 yılı için 11 394 Amerikan Doları (USD) olarak gerçekleşmişken 2009 ve 2010 yılları için sırasıyla 14 191 USD ve 15 326 USD olarak gerçekleşmiştir. (Anonim 2011k). Türkiye bu rakamla Dünya Bankası sıralamasında yer alan 180 ülkenin içinde 54. sırada yer almaktadır. Bu rakamlara göre belirlenen artış olumlu bir gelişmedir. Ancak Avrupa Birliğinde 31 000 USD seviyesinde yer alan bu rakam ülkemizin hala gelirler açısından bakıldığında riskli ülkeler arasında yer aldığını göstermektedir.

Çizelge 5.9. Yüzde 20'lik gruplar itibariyle yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerin dağılımı

	İlk % 20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20
2006	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4
2007	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9
2008	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7
2009	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6

Kaynak: Anonim 2011l

Gelir dağılımının gıda güvenesi açısından dağılımı en az gelir elde eden grupların her zaman daha az çeşitli gıdaya ve daha az güvenli gıdaya ulaşmaları anlamına gelmektedir. Bu grubun gelirlerden aldığı pay azaldıkça gıda güvenesizliğine karşı olan riski artacaktır.

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerin dağılımı açısından bakıldığında (Çizelge 5.9) 2009 yılı itibari ile çok büyük olmasa da bir azalma görülmektedir. Bu azalmadan çok son %20’ de yani zaten gelirlerin büyük bir payını alan en zengin kısımda meydana gelen artış dikkati çekmektedir. Bu artış devam etme eğilimine girerse gelir dağılımının Türkiye’de durumunun daha kötüye gitmesi durumu ortaya çıkacaktır.

Türk Lirası (TL) olarak gelirlere bakıldığında ise hanehalkı başına düşen ortalama yıllık kullanılabilir gelir 21 293 TL iken, ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir ise 9 396 YTL’dir. İstanbul ve bölgesinde ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı geliri 12 795 TL iken bunu, 11 501 TL ortalama gelir ile Batı Anadolu Bölgesi izlemektedir. En düşük ortalamaya sahip bölge ise 4 655 TL ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi’dir.

Gelir dağılımının eşitliğini ölçmek için kullanılan Gini katsayısı dünyada 0,23 (İsviçre) ile 0,70 (Namibya) arasında değişmektedir (Anonim 2010h) Bu katsayı 2007 ve 2008 yılı için Türkiye’de 0,41 olarak hesaplanmıştır. Bu açıdan bakıldığında gelir dağılımı geliştirmekte olan ülkelerle benzer seviyededir.

Genel olarak hanehalkı gelirlerine bakıldığında özellikle bölgesel olarak ülkemizde büyük farklar olduğu gözlemlenmektedir. Gıda güvencesi ile ilgili yapılacak daha derin araştırmalarda öncelikli olarak üzerinde durulması gereken ülkenin orta ve doğu bölgeleri olarak açığa çıkmaktadır. Bu araştırmalarda elde edilecek sonuçlara göre gıda güvencesiz hanehalkları ya da risk altında olanlar belirlenip özellikle bu bölgelere yönelik politikalar oluşturulması gerekmektedir.

Genel ekonomik göstergelerle bakıldığında Türkiye’nin gıda güvencesi durumu farklı göstergeler açısından ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu veriler ışığında ülkemizde gıda güvencesi açısından tarımsal üretim, gelirler ve gelirlerin dağılımı, dünya ekonomisine bağlı olarak gıda fiyatları açısından çeşitli sorunları bulunduğu, bu sorunlara bağlı olarak özellikle düşük gelirli kesimlerde gıda güvencesi probleminin var olma ihtimali bulunduğu açıkça görülebilmektedir.

Bu nedenle ülkemiz için gıda güvencesinin belirlenmesine yönelik daha özel çalışmaların yapılması önem kazanmaktadır. Farklı şekillerde farklı göstergeler kullanılarak gıda güvencesi ölçümleri yapılabilecekken doğru seçimlerin yapılması araştırmanın başarısı açısından önemlidir. Bu göstergelerin belirlenmesi de ilk aşamada genel durumun incelenmesiyle mümkün olacaktır.

6. GIDA GÜVENCESİNİN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi gıda güvencesizliği dünya çapında bir problemdir ve uluslararası kuruluşlar tarafından gıda güvencesinin tüm insanlık için sağlanması, açlık probleminin tamamen ortadan kaldırılması önemli bir hedef olarak görülmektedir. Gıda güvencesinin sağlanması için de gıda güvencesinin belirlenmesi sayısal olarak ölçülebilir hale gelmesi öncelik arz etmektedir.

Gıda güvencesi ölçülürken farklı yöntemler uygulanmaktadır. Bu yöntemler genellikle aç veya beslenme sıkıntısı olan nüfusun belirlenmesi üzerine kurulmaktadır. Bu tahminler genellikle ortalama kalori tüketimi, dağıtım ve tüketim bilgileri ve ülke insanların ihtiyaç duyduğu minimum beslenme şartlarını dikkate almaktadır. Bu istatistiklerin elde edilmesi yoğun kaynak kullanımını gerektirdiği için yıllık olarak ya da belli yıllarda güncellenmektedir (Meade ve Rosen 2002).

Gıda güvencesi ölçümleri yapılırken pratikte, kavramın farklı yönlerini gösteren farklı değişkenler kullanılır. Ancak bu değişkenler seçilirken bazıları gözden çıkarılmak durumunda kalınmaktadır. Bu durumda eğer varsa ölçümü gerekli kılan neden göze alınarak gerekli değişkenlerin belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin yüksek maliyetli olan ve farklı değişkenleri dikkate alan hanehalkı anketleri kullanılabileceği gibi, sık yapılabilen ve coğrafi olarak geniş alanları dikkate alan ancak nüfus içinde gıda dağılımını ölçmekte yetersiz kalan gıdanın mevcudiyetini ölçen yöntemler de kullanılabilir. Bu yöntemler hem maliyetlerinin daha düşük olması hem de daha kolay uygulanması nedeniyle gıda güvencesi ölçümlerinde uzun süren bir çekiciliğe sahip olmuşlardır (Barret 2010).

Gıda güvencesizliğinin belirlenmesi için yapılan çalışmalarda kavramın çok yönlülüğünün araştırma sonuçlarında açıkça ortaya konulabilmesi için hem nicel hem de nitel yöntem ve göstergelerin bir arada birbirini tamamlayacak şekilde kullanılması önemlidir. Özellikle son yıllarda anket yöntemiyle yapılan çalışmalarda bazı subjektif göstergelerin eklenmesi uygun görülmektedir. Ancak bu durumda bu cevaplayıcıların verdikleri tepkilerin doğrulanmasında problemler yaşanabilmektedir (Migotto ve ark.

2006). Bundan dolayı gıda güvencesizliğinin subjektif yönünü de dikkate alan yöntemlerde çok önemli bir gelişme yaşandığı söylenemez.

6.1. Gıda Güvencesinin Ölçülmesinin Nedenleri Ve Önemi

Dünya çapında, ülke çapında ya da bölgesel olarak gıda güvencesi, hane halkı ya da bireyler için refahın en önemli göstergelerinden biridir. İnsanların en temel ihtiyaçlarından olan birinden mahrum kalmaları uzun dönemde beslenme sağlık ve gelişme problemlerine yol açabilmektedir. Bunların yanında daha öncede belirtildiği gibi gıda güvencesinden yoksun olan toplumlarda sosyal huzursuzluklar yaşanması hatta çatışma ve savaşlarla karşılaşılması mümkün olabilmektedir. Bu açıardan bakıldığında gıda güvencesinin ölçülmesi ve düzenli olarak denetlenmesi toplumun refahın sağlanması açısından oldukça önemlidir (Bickel ve ark. 2000)

Gıda güvencesinin ölçülmesini öncelikli kılan nedenleri sıralarsak,

1- Sadece açlık ve yoksulluk ölçümlerini dikkate alan klasik yöntemler, gıda güvencesizliğinin en önemli nedenlerinden biri yoksulluk olsa da, tek başına yeterli olmayacaktır. Bazı durumlarda yoksulluk sınırının altında olmadığı halde gıda güvencesizliği ile karşı karşıya olan ya da kronik açlık çekmese de özellikle belli dönemlerde gıdaya düzenli olarak ulaşmada problem yaşayan hane halkları veya bireylerle karşılaşmak mümkün olmaktadır. Bu durumların bölgenin coğrafyası, gelirden yaşanan dönemsel ya da beklenmedik değişimler, kıt kaynaklara sahip olan hane halklarında yapılan harcama seçimleri gibi farklı nedenleri olsa da açıkça görülmektedir ki sadece yoksulluk ve açlığı ölçmek yerine gıda güvencesinin de ölçülmesi çok önemlidir.

2- Gıda güvencesi tek başına çok boyutlu bir şekilde incelenmezse elde edilen verilerin konu ile ilgili gerçek durumu yansıtması mümkün olmayacaktır. Dünyada ve Türkiye’de kamuya ait veya özel kuruluşlar gıda güvencesinin durumunun belirlenmesi için çalışmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi eğer sadece yoksulluk ve açlık değerleri dikkate alınırsa elde edilen sonuçlar yeterli olmayacaktır.

3- Doğru ve güvenilir bir yöntemle elde edilecek sonuçlar uygulanacak politikaların belirlenmesinde karar vericiler için çok önemli bir rol oynayacaktır. Uygulanan yönteme bağlı olarak sadece gıda güvencesi değil, uzun dönemde yoksulluk ve açlığı da içine alan çok boyutlu bir veri zinciri oluşturmak mümkün olmaktadır.

Gıda güvencesizliği dünya genelinde ortadan kaldırılması gereken bir problemdir. Bilindiği gibi bir problemi çözmenin ilk aşaması o problemin doğru ve kapsamlı olarak tanımlanması ve ortaya konmasıdır. Araştırmanın yapılacağı bölge için seçilen doğru yöntemle yapılacak bir ölçüm, gıda güvencesizliğinin var olup olmadığını ve nedenlerini, bölgede yer alan hane halkı ve/veya bireylerin gıda güvencesizliğine karşı yaşadıkları riski ve eğer sorun varsa bu sorunun nedenlerini doğru bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan dolayı gıda güvencesi araştırmaları gıda güvencesizliğinin ortadan kaldırılması için ilk aşamayı oluşturan problemin tanımlanması ve belirlenmesi aşamalarını oluşturduğundan çok önemlidir.

Dünya genelinde sadece kritik açlık ya da yoksulluğun ortadan kaldırılması gıda güvencesizliğinin de sonunun geleceği anlamına gelmeyebilir. Gıda güvencesizliğinin bu iki problemden farklı nedenleri de olduğu dikkate alınmalıdır. Bu nedenlerin doğru şekilde belirlenmesi, gıda güvencesinin tüm insanlar için sağlanması açısından çok büyük önem teşkil etmektedir.

Gıda güvencesi araştırmaları tarafından belirlenen problem ve nedenler karar vericilere gerek duyulduğu takdirde acil çözümlerin uygulanması ve uzun dönemde uygulanacak politikaların belirlenmesi konusunda en önemli rehber olacaktır.

Uygulanan önlem ve politikaların gıda güvencesizliğinin ortadan kaldırılmasına etkisini belirlemede de gıda güvencesi ölçümleri çok büyük önem taşır. Düzenli olarak yapılacak araştırmalar, bu politikaların istenen sonucu verip vermediğini görmek açısından önemlidir. Eğer istenen sonuçlar alınamadıysa politikaların gözden geçirilmesi, gerekiyorsa yeni politikaların belirlenmesi ancak düzenli yapılacak gıda güvencesi ölçümleri ile mümkün olacaktır.

Küresel, ülkesel veya bölgesel anlamda ihtiyaçları karşılayacak doğru bir yöntemin belirlenip uygulanması sadece gıda güvencesizliği probleminin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmakla kalmayacaktır. Aynı zamanda gıda güvencesine olduğu kadar birbirine de bağlı olan yoksulluk ve açlık problemlerinin de ortadan kaldırılması için de gıda güvencesi ölçümleri önemli bir adım olarak ortaya çıkmaktadır.

6.2. Gıda Güvencesinin Ölçülmesinin Zorlukları

Gıda güvencesi tanımlanması zor olduğu kadar ölçülmesi de zor bir kavramdır. FAO tarafından yapılan gıda mahrumiyetiyle ilgili bir sempozyumda katılımcılar “ gıda güvencesinin tüm boyutlarını kapsayan tek bir metodun bulunmadığı” konusunda fikir birliğine varmışlardır (Webb ve ark. 2006). Gerçekten de gıda güvencesi kavramı tek bir boyuta sahip ve kolayca ölçülebilir bir kavram olmaktan uzaktır.

Gıda güvencesi yoksulluk ve beslenme gibi farklı disiplinlerin kesiştiği, karmaşık ve çok yönlü bir kavramdır. Gıda güvencesi ölçümleri yapılırken genellikle kullanılan dört bileşen, gıdanın bulunması, gıdaya ulaşım, gıdanın kullanılması ve savunmasızlıktır. Geçmişte araştırmacılar, kolayca ölçülmesi mümkün olan mevcut gıda arzı, bireylerin aldığı kalori gibi değişkenler üzerine yoğunlaşmışlardır. Bunlar gıda güvencesinin çok yönlülüğünü dikkate almaktan uzak kalmışlardır (Migotto ve ark. 2006). Gıda güvencesizliğini belirleyen kavramlar ve yaklaşımlardaki farklılık gıda güvencesi durumunun zaman ve mekan, nüfus grupları arasında karşılaştırmayı zor kılmaktadır. Aynı şekilde kısıtlı kaynakların nasıl dağıtılacağı konusunda da sıkıntılar yaşanmaktadır (Aiga ve Dhur 2006).

Gıda güvencesi ve en önemli nedeni olan yoksulluk tanımları bile pek çok farklı şekilde yapılmaktadır. Tanımlarda yaşanan bu farklılıklar bile yapılan araştırmalara konu olacak kavramların belirlenmesini hatta elde edilen sonuçların yorumlanmasını bile etkileyecektir.

Genel kabul gören gıda güvencesi tanımında yer alan ulaşım, kullanım ve bulunması boyutları bile araştırmacılara bu boyutlardan hangisinin dikkate alınacağı konusunda bir seçim yapma zorunluluğu getirmektedir. Gıda güvencesinin hane halklarının gıdaya

ulaşım kaynaklı bir problem olduğunu varsayarak yapılan bir araştırma diğer boyutlara dikkate almadan ilerlemek zorunda kalabilir.

Daha öncede belirtildiği gibi açlık ve gıda güvencesi kavramları birbirinden ayrı olmasa bile bazı durumlarda, açlık tehlikesi ile karşı karşıya olmayan ancak gıda güvencesizliği ile karşı karşıya olan hane halkları da vardır. Açlık çeken hane halklarının belirlenmesi daha kolay olacakken gıda güvencesizliğini belirlemek daha zor olacaktır. Ancak risk altında yer alanların belirlenmesi ve bunların açlık çekmeye başlamasının engellenmesi oldukça önemlidir. Pek çok araştırmacı gıda güvencesine sahip olan ve olmayan hane halklarının ayrılmasını sağlayacak net bir yöne sahip olmadan ilerlemektedir (Webb ve ark. 2006).

Hane halkı gıda güvencesini belirlemek için yapılan araştırmalarda tam bir analiz için bilgi toplamak da oldukça zor olmaktadır. Hane halkını oluşturanların çok değişken olması ve hane halkı teriminin farklı yorumlara açık olması bunun nedenlerinden biridir. Hane halkında mevcut olan yetişkinler içinde elde edilen gelirlerin diğerleri tarafından bilinmemesi isteği, gıdanın üretiminin yetişkinler arasında paylaşıldığı ve geçimlik gıda üretiminin parça parça yapılabildiği durumlar da söz konusu olmaktadır. Bu da geçerli ve güvenilir veriler elde edilmesini zorlaştırmaktadır. Bu problemlerden kaçınmak için belli bir dönemde bir hane halkında üretilen ve satın alınan gıdanın belirlenmesi ya da 24 saatlik bir dönemde her bireyin aldığı kalori miktarının hesaplanması yöntemleri kullanılmaktadır. Ancak bunlarda problemlere açıktır. Örneğin ilk yöntemde istenilen dönemde gıda stoklarında meydana gelen azalmanın hane halkı tarafından tüketildiği varsayılmaktadır, ikinci yöntemde ise daha güvenilir ve hane halkı bireyleri içindeki dağılım farkını ortaya koyan veriler elde edilse de hafızada yaşanan sıkıntılar, cevap vericilerde yorgunluk, hatırlanan dönemin kısa olması ve bazı durumlarda genel durumu temsil edememesi gibi sıkıntılar ortaya çıkabilmektedir. Tüm bunlar nedeniyle kullanılan yöntemler olması nedeni ile bu iki yöntem kesin standart olarak kullanılmamaktadır. (Maxwell 1995)

En çok kullanılan gıda güvencesizliği değerleri FAO tarafından belirlenen ulusal gıda bilançoları ve ülke içinde gıda dağılımı ile ilgili varsayımlara dayalı “kötü beslenme” tahminleridir. Bunun yanında ABD Ziraat Bakanlığı (U.S.D.A) tarafından açıklanan ve

fiyatlar, ulusal hesaplar ve üretim eşitliklerine dayanan rakamlarda yer almaktadır. Ancak özellikle bu iki değer birbirinden çok önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin 2009 Haziran ayında FAO kötü beslenen insanların sayısının 1020 milyon civarında olduğunu açıkladığında USDA 833 milyon insanın gıda güvencesizliği ile karşı karşıya olduğunu açıklamıştır. Bu yöntemler uygulanırken bölgeler arasında dikkati çeker bir genelleme yapılmaktadır. Bundan dolayı ulusal karar vericiler için kullanılması zorluk oluşturmaktadır (Barret 2010)

6.3. Gıda Güvencesinin Ölçülmesinde Kullanılan Göstergeler

Anlaşılabacağı üzere gıda güvencesinin ölçümü yapılırken en önemli sorun hangi değişken veya göstergelerin kullanılacağıdır. Gıda güvencesizliği ölçümlerinin geçmişine bakıldığında da farklı dönemlerde farklı değişkenlerin öne çıktığı gözlenebilir. Örneğin hanehalkı gıda güvencesinin ölçülmesinin ilk örneklerinden sayılabilecek olan Hindistan Kıtık Kanununda kıtlık probleminin zamanında belirlenebilmesi ve devlete gerekli önlemlerin alınması için zaman sağlanması amaçlanmış ve buna bağlı olarak dönemin İngiliz Hükümeti fiyatlar, yağın yağmur, tarımsal üretim ve bazı sosyal göstergeleri dikkate alarak ölçüm yapmak istemiştir (Maxwell ve Frankenberger 1992). Bu çalışma ülkenin tamamı için başarılı olamadıysa da gıda güvencesinin ölçümünün çok fazla değişkene sahip olduğunu göstermesinden dolayı oldukça önemli görülmektedir.

1970'lerin başında Afrika'da yaşanan gıda krizinin sonucunda gıda tedarikinin ve üretiminin gıda güvencesi için önemi ortaya çıkmış ve bu dönemde yapılan çalışmalarda öncelikle üretilen ve tedariki sağlanan gıda miktarının belirlenmesine önem veren erken uyarı sistemleri üzerinde durulmuştur. 1970'lerin sonuna doğru beslenmenin takip edilmesi özellikle çocuklarda beslenme durumunun belirlenmesini sağlayacak değişkenleri dikkate alan yöntemler göz önüne çıkmaktadır. Ancak beslenmenin kontrol edilmesi özellikle ilk örneklerde sadece sağlıkla ilgili bir problem olarak görülmüş ve geniş anlamda sorun çözmeyi sağlayacak politikaların oluşmasına yardımcı olmamışlardır (Maxwell ve Frankenberger 1992).

1980'lerin ortasında yine Afrika'da yaşanan gıda krizi sonucunda ise gıda güvencesizliğinin en önemli nedeninin gıdaya ulaşmak olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Yani yeterli gıda üretilmesine rağmen gıdaya ulaşma problemi yaşayanların açlıkla karşı karşıya kaldıkları düşünölmeye başlanmıştır.

Göröldüğü üzere gıda güvencesinin ölçölmesinde farklı dönemlerde farklı göstergeler kullanılmıştır. Yapılacak ölçümlerde öncelikli olarak gıda güvencesini etkileyen en önemli göstergeleri ortaya koymak sonraki aşamalarda da çalışmanın ihtiyaçlarına göre doğru araştırma konularının üzerinde durulabileceği en uygun yöntemi belirlemek gerekmektedir.

Gıda güvencesinin göstergeleri hem sayıca fazla hem de çok yönlü kavramlar olsa da bunları Süreç ve Çıktı Göstergeleri olarak ayırmak mümkün olmaktadır. Bu göstergeler kendi içlerinde ayrıldığı gibi her veri ya da değerlendirmede kendi içinde farklı yönler içermektedir. Bundan dolayı ihtiyacı karşılayan kavramların seçilmesi daha verimli ölçüm metotlarının seçilmesi için önem arz etmektedir. Aşağıda anlatılan göstergeler Maxwell ve Frankenberger tarafından 1992 yılında ortaya konmuştur (Maxwell ve Frankenberger 1992).

Buna ek olarak farklı araştırmacılar tarafından farklı sınıflandırmalarda yapılmıştır. Örneğin Chung ve ark., alternatif göstergeler belirlemişler ve bunları farklı şekilde sınıflandırmışlardır. (Chung ve ark. 1997). Ancak içerikler incelendiğinde sınıflandırma farklı olsa da benzer göstergelerin dikkate alındığı söylenebilir. Yine 2002 yılında yapılan bir çalışmada hanhalklarının beslenme çeşitliliğini bir gıda güvencesi göstergesi olarak dikkate alan bir çalışma yapılmıştır (Hoddinott ve Yohannes 2002). Özellikle son yıllarda bilim adamları ihtiyaca yönelik bazı alternatif göstergeler ortaya koysa da genel olarak aşağıda belirtilen kavramların önemi azalmamaktadır.

6.3.1. Süreç Göstergeleri

6.3.1.1. Gıda Tedarikini Yansıtan Göstergeler

Gıda güvencesizliğinin ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden birisi gıda tedarikinin azalması olarak görülmektedir. Gıda tedarikinde ister üretim aşamasında ister pazarlama kanallarında meydana gelebilecek herhangi bir sorun gıda güvencesi karşısında önemli bir risk oluşturmaktadır. Bundan dolayı bu göstergelerde yaşanan problemlerin kısa veya uzun dönemde gıda güvencesizliğine dönüşmesi kolaylaşmaktadır. Bu göstergeler üzerine yapılan çalışmalar gıda güvencesizliğinin belirlenmesi ve ölçülmesi açısından oldukça büyük önem teşkil etmektedir. Gıdanın hanehalkları ve bireylere ulaşmasına kadar olan süreçte yapılacak araştırmalar gıda güvencesizliğinin belirlenmesini sağlayacaktır.

Meteorolojik Veriler: Hava olayları, günümüzde meydana gelen aşırı değişimleri de dikkate alırsak, tarımsal üretim üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle aşırı hava olaylarının yaşandığı ülkelerde bu veriler gıda güvencesi üzerinde etkiye sahiptir. Araştırma kapsamına meteorolojik verilerin eklenmesi özellikle bu bölgeler için önemli olacaktır. Ancak bu veriler günümüzde yapılan gıda güvencesi araştırmalarında bir gösterge olarak çoğunlukla yer almamaktadır.

Doğal Kaynaklar Hakkında Bilgi: Doğal kaynakların durumu tarımsal üretimi, dolayısıyla da gıda güvencesini etkilemektedir. Doğal kaynaklarda çeşitli nedenlerle meydana gelen bozulmalar günümüzde tarımsal üretim için önemli bir risk oluşturmaktadır. Tarım yapılabilen toprakların bozulması, su kaynaklarında ve denizlerde yaşanan kirlilikler tarımsal üretimi etkilemektedir (Pinstrup-Andersen ve Pandya-Lorch 1998). Özellikle doğal kaynakların yüksek risk altında olduğu bölgelerde yapılan gıda güvencesi ölçümlerinde dikkate alınarak düzenli kontrollerle araştırmanın yapıldığı bölgenin durumunun göz önünde bulundurulması günümüzde giderek önem kazanmaktadır.

Tarımsal Üretim Verileri: Tarımsal üretim gıda güvencesini etkileyen en önemli faktörlerdendir. Üretimde yaşanabilen aşırı dalgalanmalar ya da meydana gelebilecek

düşüşler gıda güvencesini doğrudan etkileyecektir. Bundan dolayı tarımsal üretim verilerinin kontrol edilmesi ve araştırmalara katılması önemlidir. Pek çok ülkede tarımsal üretim verileri zaten düzenli olarak takip edildiğinden verilerin elde edilmesi için ayrı bir çaba gösterilmesi gerekmemektedir. Ancak genel olarak toplanan bu tarımsal verilerin özel durumları temsil etmeyebileceği, araştırmaya konu olan bölge ya da gurubun varsa özel durumları göz önüne alınmalıdır.

Gıda Bilançoları: Günümüzde de kullanımı en yaygın olan ve gıda güvencesini belirlemek için ulusal olarak kullanılan en önemli araçlardır. Gıda bilançoları senelik olarak ülke içinde üretilen ya da ithal edilen tarım ürünleri ve açılış stoklarını dikkate alarak hazırlanır. Bu rapor göz önüne alınarak gıda üretiminde beklenen açıklar, tüketim miktarının karşılanması için ithal edilmesi gereken ürün miktarı gibi bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır. Ancak en önemli eksikleri bölgesel anlamda değil ülkesel anlamda gıda üretimi ve tüketimini dikkate almalarından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı özellikle düşük gelirli bölgelerde gerçek gıda güvencesi durumunun belirlenmesinde yetersiz kalmaktadırlar.

Zararlı Yönetimi Hakkında Bilgi: Bu veriler özellikle tarım ürünlerinin zararlılara karşı risk altında olduğu bölgelerde önem kazanmaktadır. Tarımsal üretimin bu duruma bağlı olarak azalmasını engellemek mümkün değilse bu durumun gıda güvencesi üzerine etkisini tahmin etmek önemlidir. Gıda güvencesi araştırmalarına eklenecek bu veriler risk altındaki gurupların korunmasını sağlayacaktır.

Pazarlar ve Kurumsal Destek Yapıları Hakkında Bilgi: Yerel olarak kurulan pazarlar özellikle gıda güvencesi riskine sahip olan düşük gelirli hanhalklarının bulunduğu bölgelerde gıdaya ulaşımın sağlandığı noktalardandır. Bu pazarlara gıdanın ulaşmasından, pazardaki gıdanın fiyatına kadar tüm noktalar bölgedeki gıda güvencesi durumunu ortaya koymak için oldukça önemlidir. Ülke içinde yeterli gıdanın olduğu durumlarda bile risk altında olan bölgeye gıdanın ulaşması zor ya da yüksek maliyetlerle gerçekleşiyor olabilir. Bu tür durumların belirlenmesi ve önlemesi gıda güvencesizliğinin azaltılması için önemli bir adım olacaktır.

Devlet ya da sivil örgütler tarafından sağlanan sosyal hizmetlere yakınlık ve bu hizmetlerin kalitesi gıda güvencesinin sağlanması açısından önemlidir. Örneğin devlet tarafından sağlanan gıda yardımlarına ulaşmakta zorluk çeken ya da çekmesi beklenen hanehalkları gıda güvencesi anlamında risk altına girebilecektir. Bu özel durumların belirlenmesi özellikle risk altında olan düşük gelirli bölgelerde önem göstermektedir.

Bölgesel Çatışma ve Sonuçları: Özellikle Afrika ve Asya'nın bazı bölgeleri, bölgesel anlamda çatışmaların ve iç savaşların tehdidi altındadır. Bu tür çatışmaların olduğu ya da olması beklenen bölgelerde gıda güvencesi gıdaya ulaşmanın en önemli araçlarından biri olan gelire bağlı olmadan bile risk altına girebilir. Çatışmaların yaşandığı bölgelerde tarımsal üretimin azalması hatta durması mümkün olmaktadır. Yine bu bölgelere dışarıdan gıda getirilmesi güvenlik sorunları açısından tamamen durabilir. Bu tür durumların belirlenmesi gıda güvencesi durumunun belirlenmesi ve çözümün sağlanması açısından çok büyük bir önem taşımaktadır.

6.3.1.2. Gıdaya Ulaşımı Yansıtan Göstergeler

Bazı durumlarda gıda yeterli olsa bile hane haklarının gıdaya ulaşmasında problem olabilir. Bu durumun ve nedenlerinin belirlenmesi gıda güvencesizliğinin önlenmesi açısından oldukça önemlidir.

Hanehalkının gıdaya ulaşımında problem olup olmadığını gösteren göstergelerin başında başa çıkma stratejileri gelir. Yapılan bir araştırmada kullanılan başa çıkma stratejilerin belirlenmesi bunların kullanım sıklığının ortaya konması gıda güvencesine sahip olmayanların belirlenmesine yol açacaktır.

Baş Çıkma Stratejileri: Genel olarak iki çeşit başa çıkma stratejisinden bahsedilebilir. Bunlar tüketim kalıplarının kısa dönem ve ani olarak değişmesi ve uzun dönemde ise gelir elde edilen yöntemin değişmesi, gıda üretim yapısında değişiklikler ya da elde bulunan malların satılması durumlarıdır. Uzun dönem başa çıkma stratejilerinin anlaşılması önemli olsa da kısa dönem stratejilerin gıda güvencesi açısından önemli gösterge olduğu düşünülmektedir (Maxwell ve ark. 2003)

Genel olarak tüketimle ilgili olarak başa çıkma stratejileri dört tiptir (Maxwell ve ark. 2003).

1. Beslenme yapısının değiştirilmesi, normalde tercih edilenden daha ucuz gıdalara yönelmek.
2. Uzun dönemde kullanılması uygun olmayan ancak ödünç alma, veresiye alma gibi bazı kısa dönem stratejiler.
3. Hanehalkında beslenmesi gereken kişi sayısının azaltılması. Basit şekillerde olabileceği gibi hanehalkının bazı bireylerinin göçüne kadar gidebilir.
4. En sık kullanılan ve hanehalkının sahip olduğu gıdayı daha dikkatli kullanmak. Bu stratejiler genelde öğün sayısının ve porsiyon büyüklüğünün azalması, hanehalkının bazı bireylerine gıda verilirken bazılarının bazen tek öğünle yetinmesi gibi durumları içerir.

Eğer hanehalkı yukarıdaki kısa dönem stratejilerinin birini ya da daha fazlasını uygulamaktaysa, bu durum gıda güvencesizliğinin varlığını göstermektedir. Hanehalkı bireylerinin gıdaya ulaşımında meydana gelen azalmanın durumunu göstermek açısından başa çıkma stratejileri oldukça önemlidir. Bu stratejilerin dikkatle gözlemlenmesi kronik açlığa kadar varabilecek ancak başa çıkma stratejilerinin başarılı kullanılması sonucu ortaya çıkmayan gıda güvencesizliğinin engellenmesi açısından da önem arz etmektedir.

6.3.2. Sonuç Göstergeleri

Sonuç göstergeleri gıdanın tüketimi ile ilgili hanehalkının durumunu gösteren faktörlerdir. Bunlar doğrudan ve dolaylı göstergeler olarak ikiye ayrılabilir. Gıda tüketiminin doğrudan göstergeleri gerçek durumu gösteren pazarlama kanallarına bağlı bilgileri içermeyen göstergelerdir. Dolaylı göstergeler ise doğrudan göstergelerin elde edilmesinin mümkün olmadığı ya da maliyetinin çok yüksek olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Maxwell ve Frankenberger 1992).

6.3.2.1. Doğrudan Göstergeler

Hanehalkı Bütçesi ve Tüketim Anketleri: Bireylerin ve bunların oluşturduğu hanehalklarının tüketim yapılarını ve gelir düzeylerini; sosyo-ekonomik gruplara, kırsal, kent ve bölgelere göre ortaya çıkaran çalışmalardır. Bu anketlerde tüketim alışkanlıkları, tüketim amaçlı mal ve hizmet harcamalarının çeşitliliği, hanehalkının sosyo-ekonomik özellikleri, çalışma durumları, toplam gelirleri, gelirin elde edildiği kaynaklar gibi konularla ilgili bilgiler derlenmektedir (Anonim 2009b).

Bu anketler elde edilen ayrıntılı bilgilerle bireylerin ya da hanehalklarının gıda harcaması, buna bağlı olarak kalori tüketimi belirlenebilir. Ayrıca elde edilen sonuçlarda araştırma yapılan bölgenin sosyo ekonomik özelliklerinin belirlenmesi, genel durum hakkında ayrıntılı bilgi elde edilmesi açısından oldukça yararlı olmaktadır. Ancak yapılmaları yüksek maliyetli ve zaman gerektirdiğinden uzun dönemli aralıklarla yapılmaktadır. Bu da bir bölgede ortaya çıkabilecek gıdaya bağlı problemlerin sık kontrol edilmesini engellemektedir.

Hanehalkı Gıda Güvencesi Algısı: Gıda güvencesi araştırmalarının önemli göstergelerinden biride bireylerin ya da hanehalklarının gıda güvencesi durumları ile ilgili algılarının belirlenmesidir. Özellikle ABD gıda güvencesi ölçümlerinde hanehalkı temsilcilerinin konuyla ilgili bakış açılarını gösteren sorular sorulmaktadır. Kendilerini gıda güvencesi açısından ne durumda gördüklerini belirlemeleri istenmektedir. Bu tür sorularla yapılan bir araştırma cevapların alınmasını kolaylaştırabilir.

Ancak araştırma cevaplayıcıların algısına bağlı olduğundan bu bireylerin eğitimi, konuya bakış açısı gibi pek çok subjektif kavramdan etkilenebilecektir. Özellikle sayısal verilerin elde edilebildiği yöntemlerle karşılaştırıldığında elde edilen verilerin tek başına gıda güvencesizliğini yansıtmakta yetersiz kalabileceği düşünülebilir.

Gıda Tüketim Sıklığı: Burada gösterge olarak hanehalklarının toplam gıda tüketimi değil, kısıtlı bir süre içerisinde sınırlı miktarda gıda ürünlerinin tüketiminden çok tüketim sıklığı ile ilgili veriler araştırılmaktadır. Bu yöntem kesinlik açısından problemli

olsa da maliyet açısından hanehalkları arasındaki farkların belirlenmesi için verimlidir (Maxwell ve Frankenberger 1992).

6.3.2.2. Dolaylı Göstergeler

Depolama Tahminleri: Hanehalkları özellikle gıda üretimlerini dönemsel yapıyor ve sene içinde depoladığı bu mallardan ihtiyacını karşılıyorsa depolanan ürünlerin miktarının, bu ürünlerin yeterliliğinin tahmin edilmesi de gıda güvencesi için bir gösterge olabilir. Ancak depolanmış ürünlerin miktarının tahmininde sorunlar yaşanması, araştırmaya katılanların verdiği bilgilerin kesin olmaması ve bu kişilerin beklenti ya da fikirlerinden etkilenmesi olasılığı mevcuttur. Bundan dolayı tek başına bir gösterge olmaktan çok, gıda tüketiminin belirlenmesinde yardımcı bir araç olarak kullanılması daha uygun olabilir.

Geçim Potansiyeli Oranı: Bu oran hanehalkının kendisini besleme yetisinin kendisini besleme ihtiyacına oranı olarak tanımlanmaktadır. Bu oranı belirlemek için kullanılan değişkenler, hanehalkının tarla büyüklüğü, beklenen verim ve hanehalkının yaş ve cinsiyetleridir. Burada bir hanehalkının sene içinde üretebileceği gıda miktarı ile içinde yer alan bireylerin ihtiyaçları karşılaştırılmaktadır. Bu oranın belirlenmesi gıda üretiminin büyük bir kısmını kendisi yapan hanehalkları için uygun olmaktadır (Maxwell ve Frankenberger 1992).

Beslenme Durumu Değerlendirmeleri: Beslenme bozukluklarının belirlenmesi de gıda güvencesi için önemli bir gösterge olabilir. Ancak beslenme sadece gıda tüketiminin yeterli olmasıyla ilgili bir kavram olarak görülmemektedir. Sağlık durumu, temizlik, temiz su kaynakları gibi farklı konuları da içermektedir. Gıda tüketimi doğru beslenme için çok önemli olsa da tek gösterge değildir. İkinci bir problemde beslenme bozukluklarının bireyler üzerinde incelenmesi gıda tüketim sorununun gecikmeli olarak ortaya konmasına neden olabilir. Beslenme bozukluklarının etkisini göstermesi uzun süre alabilir. Bu da problemin uzun süredir var olduğunu gösterip çözüm için vakit harcandığını gösterebilir. Bundan dolayı dikkatle uygulanması gereken bir göstergedir (Maxwell ve Frankenberger 1992).

Gıda güvencesinin ölçülmesinde araştırmacıların farklı amaçları olabilir, bunun dışında araştırmanın yapılacağı bölgenin ekolojik, sosyo-ekonomik veya politik durumuna bağlı olarak farklı özellikleri olabilir. Tüm bunlar araştırmanın kendine konu alacağı göstergelerin belirlenmesinde önem kazanmaktadır. Ayrıca belirlenecek göstergelerin özelliklerine bağlı olarak araştırmadan elde edilecek sonuçların analizi de etkilenecektir. Yanlış seçilen göstergeler, yanlış sonuçlarla yanlış politikaların oluşmasına, risk altında olan veya olmayan hanehalklarının belirlenmesinde hatalar yapılmasına neden olabilir.

Örneğin amaç kısa dönemde yaşanan ancak tarımsal üretimin üzerinde etkili olan iklimsel olayların bölgedeki gıda güvencesi durumunu etkisini görmek olabileceken başka bir araştırmanın amaı gıda tedariki açısından problem yaşanmayan bir bölgede varsa risk altında olan hanehalklarının belirlenmesi olabilir. Buna bağlı olarak seçilecek göstergeler farklılık gösterecektir.

Bu açılardan bakıldığında gıda güvencesi araştırmalarına başlamadan önce doğru göstergelerin belirlenip çalışmaların bunlara bağlı olarak yönlendirilmesi önem kazanmaktadır.

6.4. Gıda Güvencesini Ölçmek İçin Kullanılan Yöntemler

Gıda güvencesi kavramı ölçülmesi ve sayısal sonuçlara ulaşılması oldukça zor bir kavramdır. Açlık gibi sadece günlük alınan kaloringin belirlenmesi ve bunun alınması gereken kalori ile karşılaştırılması ya da yoksulluk gibi belli bir yoksulluk sınırının elde edilen gelire karşılaştırılması gibi hem anlaşılabilir hem de belirlenmesi kolay yöntemler geçerli değildir.

Ayrıca gıda güvencesi farklı yerlerde farklı nedenlerle ve şekillerde ortaya çıktığı için evrensel tek bir yöntemden bahsetmek de mümkün değildir. Buna bağlı olarak özellikle son yıllarda gıda güvencesi kavramının önem kazanması sonucunda gıda güvencesi ölçümü ve bunu standartlaştırmaya yönelik pek çok çalışma literatürde yer almaya başlamıştır.

Bir önceki bölümde belirtilen göstergeler, gıda güvencesinin tüm göstergelerini farklı açılardan belirlemeyi amaçlamaktadır. Ancak gıda güvencesi ölçümlerinde genel olarak kullanılan göstergeler günümüzde gıda güvencesinin tanımında da kendini gösteren üç önemli göstergeden oluşmaktadır. Bu göstergeler; gıdanın mevcudiyeti (1), gıdaya ulaşılması (2), ve gıdanın kullanımınıdır (3) (Barret 2010).

Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi gıdanın bulunması yani ülke içindeki üretim, dünyadaki üretim ve ülkenin gıda ithal etme yetisi gibi farklı kaynaklara bağlı olarak pazarda yer alan gıda hane halklarının ihtiyacını karşılamaya yeterli olmalıdır. Yine hanehalklarının pazarda bulunan gıdayı satın alabilme ya da bu gıdaya ulaşabilme durumları, gelirler açısından veya gıdaya fiziksel ulaşım açısından, olmalıdır. Son olarak da hanehalkına giren gıdanın beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde kullanılması gerekmektedir. Yapılan araştırmalarda genellikle bu durumların incelenmesi sonucu gıda güvencesi hakkında ölçülebilir bilgilere ulaşılması hedeflenmektedir.

Evrensel kabul görmüş tek bir gıda güvencesi belirleme yöntemi olmamasına rağmen çoğunlukla belirtilen bu göstergeleri dikkate alarak yerel özelliklere göre farklılık gösterebilen benzer araştırmalar yapılmaktadır.

Çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde geniş ve kapsamlı çalışmalar yapılarak, birden fazla göstergenin incelenmesi yoluna gidilirken, gelişmiş ülkelerde gıda güvencesizliğinin çok fazla nedene bağlı olmadan ortaya çıkmasından dolayı genellikle hanehalklarının algılarını gösteren çalışmalar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Ülkemizin de içinde yer aldığı gelişmekte olan ülkeler için önemli olan ekonomik anlamda yaşanan büyüme ve kalkınma ile birlikte hem gıda güvencesizliği yaşayanların hem de olası kriz durumlarında risk altında olanların belirlenmesi önem kazanmaktadır. Bundan dolayı gıda güvencesi göstergelerinin bu ihtiyacı gözde alarak belirlenmesi daha doğru olacaktır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kullanılma potansiyelleri ve elde edilen sonuçların genel kabul görmesi dikkate alınarak bu yöntemlerden bazıları üzerinde durulmuştur.

6.4.1. Gıda Yoksulluğu Yaklaşımı

Beslenmenin yeterli olup olmadığını göstermek amacı ile genellikle günlük alınan kalori ve bu kalorinin araştırmacı tarafından belirlenmiş olan miktarla karşılaştırılarak aradaki farkın gıda güvencesizliğinin boyutlarının belirlenmesi hedeflenmektedir.

Bu tür araştırmalarda genellikle ikincil verilerin kullanılması verilere ulaşılmasını kolaylaştırdığı gibi maliyetleri de düşürecektir. Ayrıca elde edilen veriler günümüzde hala daha çok kabul gören beslenme ile ilgili gıda güvencesizliği bilgilerine ulaşılmasını sağlayacaktır.

Kalori alımını belirleyen bu yöntemlerden bir tanesi Meade ve Rosen tarafından 2002 yılında dokuz Latin Amerika ülkesi için yapılmıştır. Bu çalışmada araştırmacılar günlük alınması gereken kalori miktarını ve bazı zorunlu giderleri içine alan sepetle, olması gereken durumun kişi başına düşen gelire karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Yapılan çalışmada “sağlıklı” ve “düşük maliyetli” olmak üzere iki sepet oluşturulmuştur. Bu sepetler belirlendikten sonra bölgedeki ihtiyaçlar doğrultusunda gıda dışı diğer zorunlu ihtiyaçların maliyetleri belirlenmiştir. Bu sepetin fiyatlarının oluşturulması için ülkelerin yerel tüketim alışkanlıkları, FAO tarafından gelişmekte olan ülkelerde tavsiye edilen beslenme bilgileri ve ABD’de farklı kurumlardan elde edilen veriler kullanılarak tahmini sepetler oluşturulmuştur.

Bu sepetler oluşturulduktan sonra araştırmacılar harcamaların sadece gıda için yapılmadığı gıda güvencesinin belirlenmesi için belirli diğer yaşam giderlerinin de karşılanabiliyor olması gerekmektedir düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Bu harcamaları da dikkate alan bir “gıda güvencesi sınırı” oluşturmak için bu harcamaları gıda harcamasıyla eşit olarak tahmin etmişlerdir. Böylece belirlenen gıda güvenliği sınırı gıda harcamalarının iki katı olmuştur.

Bu aşamada elde edilen gıda güvencesi sınırının araştırmanın yapıldığı ülkelerde kişi başına düşen gelire karşılaştırılması gerekmektedir. Bu karşılaştırma yapılırken araştırmacılar gelir dağılımının etkisini görmek amacıyla %10’luk beş gelir grubuyla

karşılaştırma yapmışlardır. Araştırma sonuçlarında hiçbir gelir grubu belirlenen gıda güvencesi sınırı altında kalmamıştır (Meade ve Rosen 2002).

Kalori hesabına göre yapılan bu tür bir çalışma pek çok eksiklikleri içermeye açıktır. Örneğin bu örnek çalışmada belirlenen ve günlük kalori ihtiyacını oluşturan gıda ürünleri seçilirken uluslararası kurumlardan alınan bilgilere fazlasıyla yer verilmiştir. Bu bilgiler yerel verileri dikkate alsa da genellikle çok fazla tahmin içermektedir. Bu durumda sepetin yerel ve bölgesel farkları karşılamayacağı görülmektedir. Eğer araştırmanın günlük kalori ihtiyacına göre yapılması gerekiyorsa ikincil veriler yerine ulusal anlamda yapılacak bir anket çalışması hem ülke içinde beslenme farklarını ortaya koyulmasını hem de daha doğru sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

Kalori ihtiyacına göre gıda güvencesini belirleyen çalışmaların yaşayabileceği sıkıntılardan biri de bir kişi için belirlenen günlük kalori miktarının önem kazanması kalori yapısının incelenmemesi olabilir. Bu gıda güvencesinin yapısına aykırıdır. Çünkü gıda güvencesi sağlıklı ve sosyal açıdan kabul edilebilir gıda alınması gerektiğini ortaya koyar. Günlük kalori miktarını sağlayabilen ancak bu ihtiyacın %80'inini tek bir gıda çeşidinden sağlayan bir insanın sağlıklı beslendiği söylenemez. Alınan kalori miktarına göre açlık kavramını ölçmek doğru olabilir ancak bu tür günlük kaloriyi belli bir maliyete çevirip karşılaştırma yapan araştırmalar gıda güvencesizliğini belirlemede eksik kalacaklardır.

Bu tür bir araştırmada soruna yol açabilecek bir başka faktörde gıda fiyatlarıdır. Gıda fiyatları ülke içinde değişiklik gösterebilmektedir. Bu açıdan genelleme yapmak çok doğru olmayabilir. Yine günlük kalori ihtiyacını belirleyen sepetin içinde yer alan ürünlerin yapısı burada da önem kazanır. Örneğin günlük kalori ihtiyacının bir kısmını tahıllardan sağlayan ve kentsel bölgede yaşayan birey bu tahılı toptan fiyatı ile değil perakende fiyatı ile alacaktır ancak kırsal alanda yaşayan ve tarımsal üretim yapan bir bireyde bu ihtiyacını kendi ürettiği ürünlerden, satın almadan yapabilir. Bu tür farklar ortaya konmadan elde edilen sonuçlarsa hatalı politikalara yönlenmeye neden olabilir.

Ancak ülkenin hakkında hem genel bir fikir elde edilebilmesi hem de ortaya konan sonuçlardan ayrıntılı bir araştırmaya ihtiyaç duyulmadığını hem hızlı hem de düşük

maliyetlerle ikincil verilerden elde etme ve uluslararası olarak karşılaştırma yapmanın daha kolay olması nedeniyle kalori hesaplarıyla yapılan gıda güvencesi kabul görmektedir.

6.4.2. Beslenme Çeşitliliği Puanlaması

Beslenme şartlarını dikkate alarak gıda güvencesini belirlemeye yönelik bir başka yöntem ise “Beslenme Çeşitliliği”ni (dietary diversity- DD) belirlemeye yönelik yapılan çalışmalardır. Bu araştırmalar hem daha kapsamlıdır hem de veriler araştırmacı tarafından toplandığından daha doğru sonuçlara ulaşmak mümkündür.

Hanehalkının gıdaya ulaşımı ya da bireysel günlük besim alımını zaman alıcı ve pahalı olduğu gibi aynı zamanda veri toplanması ve analizinde yüksek derecede bilgiye sahip olunması gerekmektedir. Beslenme çeşitliliği hanehalkının farklı gıda çeşitlerine ulaşımını yansıtan gıda güvencesinin nitel bir ölçümüdür. Aynı zamanda bireylerin yeterli beslenme durumunu gösteren bir araçtır (Kennedy ve ark. 2011).

Bu araştırma çoğunlukla hanehalkı anketleri aracılığı ile yapılmaktadır. Sonuçların incelenmesi yirmi dört saat içinde hane halkı ya da bireyler tarafından tüketilen gıda gruplarının sayımı yapılarak olmaktadır. Hane halkı beslenme çeşitliliği hesabı (HDDS) bir hanehalkının farklı çeşitlerdeki gıdaya ulaşmak için sahip olduğu ekonomik yetiyi göstermeyi amaçlar (Hoddinott ve Yohannes 2002). Bireyler için yapıldığında amaç beslenme yeterliliğini ölçmektir.

Araştırmanın hanehalkı veya bireysel olarak mı yapılacağına araştırmanın amaçlarına göre, ya da hanehalkı bireylerinin ev dışında gıda tüketiminin fazla olup olmadığına göre farklı faktörler dikkate alınarak karar verilebilir.

Bunun dışında bu yöntemi kullanarak çalışacak olan araştırmacıların farklı konularda dikkatli olmaları gerekmektedir. Bunlar sıralanacak olursa

1. Araştırmada kullanılacak minimum gıda miktarlarının belirlenmesi

2. Araştırmada yer alacak gıda gruplarının sınıflandırılması
3. Hazırlanan yemeklerde yer alan her içeriğın nasıl değerlendirileceğinin belirlenmesi (Hoddinott ve Yohannes 2002)

Araştırmacılar bu anketler üzerinde çalışırken FAO tarafından uygun görölen yirmi dört saatlik süreci dikkate almayı tercih ederler. Daha uzun zamanı dikkate alan çalışmalar yapılabileceği gibi, yirmi dört saatlik gıda tüketiminin hatırlanmasının en kolay olduğu zaman dilimi olduğu düşünölmektedir. Bu yirmi dört saat içinde tüketilen tüm gıdalar hakkında bilgi alınması oldukça önemlidir.

Çizelge 6.1. Hane halkı beslenme çeşitliliği gıda grupları

Gıda Grupları
Tahıllar
Beyaz yumrular ve kökler
Sebzeler
Meyveler
Et
Yumurta
Balık ve diğer deniz ürünleri
Bakliyat, kabuklular ve tohumlar
Süt ve süt ürünleri
Bitkisel ve hayvansal yağlar
Tatlılar
Baharatlar, soslar ve içecekler

Kaynak: Kennedy ve ark. 2011

Sonuçların analizleri farklı şekilde yapılmaktadır. Tüketilen farklı gıda gruplarının toplamını gösteren DDS oluşturulabilir. Bu hesaplar farklı demografik özelliklere sahip grupların beslenmelerini göstermek amacıyla kullanılabilir. Yine bu araştırmanın sonuçları belli bir gıda grubunun toplam beslenme içindeki yerini göstermek amacıyla da kullanılabilir (Kennedy ve ark. 2011).

Beslenme çeşitliliği araştırmalarında gıda gruplarını basit bir sayımı yapılarak sonuç elde edilir. Her gruba 1 puan verilerek toplanır, örneğın FAO tarafından tavsiye edilen gıda grupları için en fazla 12 puan elde edilecektir.

Elde edilen sonuçların karşılaştırılacağı standart bir puan olmamasından dolayı araştırmacıların ortalama puan ya da belirlenmiş olan hedefle karşılaştırma yapmaları gerekmektedir. Bunun dışında tek gıda grubunun kullanım yüzdelerinin analizi de mümkün olacaktır (Kennedy ve ark. 2011).

Bu araştırmanın sonuçları yorumlanırken araştırmacıların dikkat etmesi gereken konular (Kennedy ve ark. 2011);

1. DDS tüketilen gıdanın miktarını belirlemez.
2. Beslenmede kullanılan gıdalar mevsimler arasında farklılık gösterebileceğı gibi bazı gıdalar bazı dönemlerde ucuz ve çok miktarda olabilir.
3. Kentsel ve kırsal alanlar arasında farklılıklar olacaktır. Kentsel bölgelerde farklı gıda çeşitlerine daha kolay ulaşmak mümkün olabilir.

Daha önce yapılan çalışmalarda DDS'nin kişi başına düşen tüketimle doğrudan ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Beslenme çeşitliliğinde %1'lik artışın kişi başına tüketimde %1'lik artışa denk geldiğı ortaya konmuştur. Bundan dolayı elde edilen sonuçlar gıda güvencesizliğinin belirlenmesi açısından anlamlıdır. Bunun dışında DDS puanlarına besin değerini ifade eden değerler verilerek de gıda gruplarından alınan besin değeri belirlenebilir (Anonim 2009c).

Ancak DDS kullanılarak yapılan araştırmalarda gıda güvencesi ile ilgili yaşanan sorunların nedenleri belirlenmez. Bunun dışında tüketim kalıplarının ve değışimlerinin de belirlenmesi gerekmektedir ki buda hem zaman alıcı hem de yüksek maliyetlidir. (Anonim 2009c). Ayrıca gıdaların miktarlarından çok sadece bir gıda grubunda tüketim olup olmadığını gösteren bu yöntem alınan gıdanın yeterliliğı konusunda bilgi vermemektedir.

6.4.3. Başı Çıkma Stratejileri Endeksi

Başı çıkma stratejileri endeksi (CSI) kullanımı kolay ve hızlı bir yöntemdir. Bu yöntemde gıda tüketiminde meydana gelen bir azalma durumunda hane halklarının nasıl çareler bulduğu belirlenmeye çalışılır. CSI’da meydana gelen değişimler kontrol edilerek gıda güvencesinde bozulma olup olmadığı kontrol edilir. Özellikle kriz durumlarında ve sonrasında durumun hızla belirlenmesi için diğer yöntemlere göre daha avantajlıdır (Maxwell ve ark. 2003).

CSI, kalori alımına göre yapılan araştırmalardan ayrı olarak gelecekte oluşabilecek riskleri belirlemede kullanılmakta ve gıda güvencesizliği ile karşı karşıya kalan hanehalklarının verdiği kararlar hakkında bilgi vermektedir. CSI, bir nüfus grubu tarafından kullanılan tüm tüketimle ilgili başa çıkma stratejilerini ortaya koyar. Bu başa çıkma stratejileri bölge ve kültüre özel tanımlanmış stratejilerle dört genel başlık altında toplanır (Anonim 2001b):

1. Beslenmede değişiklik (daha az tercih edilen ancak daha ucuz gıdaların tercih edilmesi)
2. Kısa dönemde gıdaya ulaşımı arttırmak (ödünç alma, hediyeler, doğada yetişen gıdalar, ellerinde bulunan tohum stoklarından tüketme)
3. Beslenecek insan sayısını azaltma (kısa dönemli göç)
4. Tahsis stratejileri (annelerin çocuk ve erkeklere öncelik vermesi, porsiyonların azaltılması, öğün atlanması, bazı günler hiç yemek yenmemesi)

Yapılan çalışma sonunda gerçekleşen her aktivitenin sıklığına ve önemine göre puanlandırma yapılır. Bu ikisi birleştirilerek CSI’ ya ulaşılır. Kullanılan başa çıkma stratejilerinin sıklığı ve önem derecesi arttıkça CSI yükselir. CSI yükseldikçe gıda güvencesizliği artar.

Bu yöntem daha çok acil durumlarda yapılan gıda yardımlarının etkisini ölçmek için oluşturulduysa da farklı amaçlarla kullanılabilir. Örneğin uzun dönem de gıda güvencesini ölçmek için, erken uyarı sistemleri ile birlikte acil durumların belirlenmesi için ya da gıda yardımına ihtiyaç duyan hane halklarının belirlenmesi için kullanılabilir.

CSI krizler sonrası gıda yardımlarının etkisini ölçmek için kullanıldığında kriz öncesi kullanılan başa çıkma stratejilerini belirlemede yetersiz kalabilir. Bu durumda kronik bir gıda güvencesi problemi ya da krize bağlı bir problem olup olmadığını belirlemede yetersiz kalacaktır. Uzun dönemde, sadece krizlerle ilgili olmadan kullanıldığında gıda güvencesi durumunun zaman içinde gelişimini göstermekte ise başarılı olabilir. Yine krizlere bağlı bir CSI çalışması yapıldığında bu krizin yapısı ve nedenleri hakkında bilgi elde edilmez. Bundan dolayı krizin sonlandırılması için uzun dönem çözümlere bir katkısı olmayacaktır.

6.4.4. Hanehalkı Ekonomisi Yaklaşımı

Hanehalkı Ekonomisi Yaklaşımı (HEA) İngiltere’de “Save the Children” isimli yardım kuruluşu tarafından oluşturulmuş bir yöntemdir. Bu yöntem hanehalkı için “gıda dengesi” oluşturarak ve bunu “kaynaklar” (gelirler ve para birimi ya da kalori olarak gıda kaynakları) ve “ihtiyaçlar” (gıda alımı ve diğer temel ihtiyaçların para ya da kalori karşılığı) ile karşılaştırarak gıda aralığını bulur (Anonim 2009c)

HEA’nın ana amacı ani bir olayın hanehalklarının gıda ve gıda dışı ihtiyaçlarını satın alma yetilerini belirlemektir. Bu yaklaşımın uygulanabilmesi için ilk aşamada (Le Jeune ve Holt 2003);

- Analiz yapılacak alandaki gıda ekonomisi/hanehalkı sahalarının belirlenmesi
- Her sahada sosyo-ekonomik farkların belirlenmesi, refahın tanımlanması
- Gelir ve gıda kaynaklarının, giderlerin her refah grubu için belirlenmesi için çalışma yapılması.

HEA araştırmalarının aşamaları ve bu aşamalarda uygulanması gereken yontemler izelge 6.2'de açıkça gösterilmiştir. Bu araştırmada hane halkı anketlerinden çok katılımcılarla görüşmelerin, bunların katılımı ile gerçekleşen çalıştayların önem kazandığı görülmektedir. Hanehalkı anketleri hanehalkı yapısının belirlenmesi, yapılan diğer harcamalar, harcamaların belirlenmesi gibi konularda anket yonteminin kullanılması tercih edilmektedir.

Çizelge 6.2. HEA araştırmalarında bilgi toplamak için kullanılan yontemler

Referans	Geçim kaynakları sahalarını belirleme	Yarı planlanmış görüşmeler ve katılımcı çalıştaylar, ikincil verilerin gözden geçirilmesi
	Refah bölümlendirmesi	Yarı planlanmış görüşmeler, oransal gruptama, sayım verilerinin gözden geçirilmesi
	Geçim kaynağı stratejilerinin analizi	Yarı planlanmış görüşmeler, ikincil verilerin gözden geçirilmesi, oransal gruptama, katılımcı mevsimsel takvimler ve topluluk haritalandırma
Sonuç Analizleri	Problem belirlenmesi	Hanehalkı anketleri, Yarı planlanmış görüşmeler, ikincil verilerin analizi
	Başa ıkma kapasitesinin analizi	Yarı planlanmış görüşmeler ve katılımcı çalıştaylar, ikincil verilerin gözden geçirilmesi
	Tahmin edilen sonuçlar	Diğer aşamalarda elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve analizi

Kaynak: Anonim 2008c.

Bu yaklaşım gıda güvencesinde krizlere bağlı değişimleri göstermede, gelirler ve başa çıkma stratejileri gibi farklı konuları dikkate alarak ihtiyaç duyulan gıda miktarını belirlemede, hanehalklarına zarar verecek başa çıkma stratejilerinin belirlenmesinde ve varsa kronik gıda güvencesizliğinin belirlenmesinde başarılı görülmektedir (Anonim 2009c)

Ayrıca bu yaklaşım diğer yaklaşımlardan farklı olarak araştırmanın hazırlık aşamasında pazarla ilgili bilgilerin toplanmasını öngörmektedir. Araştırmanın yapıldığı bölgede

gıdanın bölge insanına gelene kadar geçirdiği aşamalar üzerinde durulmasının hem problemlerin belirlenmesinde hem de çözümünde önemli olacağı öngörülmektedir (Le Jeune ve Holt 2003). Yine bu yönüyle HEA sadece krizler için değil uzun dönem gıda güvencesi belirleme içinde geçerli hale gelmektedir.

Ancak, özellikle veri toplama yönteminin çoğunlukla görüşmelere bağlı olması sonuçların güvenilirliğinde problem yaratabilir. Veri toplama aşamasında konu hakkında bilgisi olan görüşmeciler yanında görüşme konusunda tecrübeli araştırmacıların kullanılması gerekmektedir. Bu görüşmelerde katılımcıların verdiği bilgilerin doğru olduğunun ve geneli yansıttığının kararını görüşmeci vermektedir. Bilgi toplama aşamalarında yapılacak herhangi hata tüm araştırmanın sonuçlarını etkileyeceğinden doğru veri elde edilmesi çok önemlidir.

6.4.5. ABD Hanehalkı Gıda Güvencesi Anket Modülü

Bu yöntem ABD tarafından geliştirilmiş ve hane halkının gıdaya ulaşımını ölçen bir yöntemdir. Anket belirli on sekiz sorudan oluşarak, belli bir zaman dilimi içinde hanehalkının gıda güvencesizliği yaşayıp yaşamadığını belirler. Sorular gıdaya ulaşımı belirlediği gibi başa çıkma stratejileri hakkında da bilgiler içermektedir.

Anket çalışması ABD’de 12 aylık bir dönemi kapsamakta ve sorular bu dönem dikkate alınarak cevaplanmaktadır. Ancak bu süre isteğe bağlı olarak değiştirilebilir.

Ankette yer alan sorular gıdaya ulaşımına bağlı olarak gıda güvencesizliğini belirlemekte, bu durumun nedenleri hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılmasını sağlamamaktadır. Genel olarak bakıldığında asıl nedenin gelir eksikliği olduğu varsayılarak buna göre değerlendirme yapılmaktadır.

Anket sonuçları değerlendirilirken sorulara verilen cevaplar yöntemin kurucuları tarafından belirlenmiş endekse karşılaştırılır. Bu endeksten elde edilen sonuca göre gıda güvencesi ölçeği oluşturulmuştur. Bu ölçeğin kategorileri aşağıdaki gibidir (Bickel ve ark. 2000).

Gıda güvencesi var: Hanehalkı gıda güvencesizliği ile ilgili çok az ya da hiç kanıt göstermez

Açlık olmadan gıda güvencesizliği var: Gıda güvencesizliği mevcuttur. Ancak belli başa çıkma stratejileri sonucu alınan gıdada azalma ya yoktur ya çok azdır.

Açlıkla birlikte gıda güvencesizliği: Hanehalkında yer alan yetişkinlerin gıda alımı azalmış ve tekrar tekrar açlık hissetmişlerdir.

Bu yöntem ABD tarafından uygulanmaya başladığı için gelişmiş ülkelerde uygulanmaya daha yakındır. Ancak soruların basit olması, cevaplarınsa gıda güvencesizliğine doğrudan odaklanması nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde de kullanılması mümkündür. Ayrıca anket sorularının basit ve anlaşılır olması hem anket katılımcıları hem de araştırmacılar için oldukça önemlidir.

Ancak pek çok açıdan da yeterli bilgi edinilemediği söylenebilir. Örneğin gıda güvencesizliğinin nedenleri araştırılmamakta bu neden çoğunlukla gelirlerde yaşanan bir eksilme olarak varsayılmaktadır. Beslenme kalitesinin belirlenmesi ile ilgili olarak da bu yöntem eksik kalmaktadır. Ayrıca gıdaya fiziksel olarak ulaşamaması bir faktör olarak kabul edilmemiş gıdanın hanehalklarının kolayca ulaşabildiği pazarlarda mevcut olduğu varsayılmıştır. Bu da gelişmekte olan ve yoksul ülkeler için bir faktör olduğundan, hızlı ve kolay bir yöntem olmasına rağmen, bu ülkeler tarafından tercih edilmeyebilir.

7. SONUÇ

Gıda güvencesi küresel anlamda önemi artmakta olan bir kavramdır. Ülkeler için artık sadece kendi insanları için gıda güvencelerini sağlamak yeterli değildir. Özellikle gelişmiş ülkeler tüm dünya insanların gıda güvencesini sağlamak için çaba göstermektedirler.

Bu çabalar ışığında gıda güvencesi kavramı uluslararası pek çok kuruluşun etkisiyle de giderek önem kazanmaktadır. Bilimsel çalışmalar aracılığı ile gıda güvencesizliğinin belirlenmesi ve bunun sonucunda sorunun çözülmesi için uygun politikalar oluşturulması bir öncelik haline gelmiştir.

Günümüzde yaklaşık bir milyar insan açlıkla ve gıda güvencesizliği ile mücadele etmektedir. Dünya nüfusunun neredeyse altıda birini oluşturan bu insanların, insani açıdan hakları olan gıdaya ulaşmalarının sağlanması tüm ülkelerin önceliği olmalıdır.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler ekonomik açıdan büyümeye devam ederken nüfuslarının bir kısmı gelirlerinden ve gıdaya ulaşma şanslarından mahrum kalmaktadırlar. Özellikle küresel anlamda ortaya çıkan krizler gelişmekte olan ülkeleri gıda güvencesizliği açısından oldukça olumsuz etkilemektedir.

Türkiye gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan ve bu ülkelerle pek çok açıdan benzerlik gösteren bir ülkedir. Buna bağlı olarak ülkemizde yer alan insanların gıda güvencesizliğinden etkilenme riski gelişmekte olan ülkelere göre çok daha fazladır. Bu açıdan ülkemiz insanların gıda güvencesinden nasıl etkilendiğini ortaya koymak ve bu etkinin ortaya çıktığı yerlerde gerekli müdahalelerin yapılması kalkınmanın en önemli adımlarından biridir.

Gıda güvencesi insanların sağlıklı bir yaşam için ihtiyaç duydukları gıdaya beslenme ihtiyaçlarını, gıda tercihlerini karşılayacak şekilde ve güvenli ve besleyici olacak şekilde ulaşmalarıdır. Bu açıdan bakıldığında sadece karnını doyurabilmek ya da gıdayı alabilmek için yeterli gelire sahip olmak gıda güvencesini sağlamaz. Bundan dolayı

yoksulluk ve açlığın ötesine geçip “gıda güvencesi” ayrı bir kavram olarak ele alınmaya başlanmalıdır.

Gıda güvencesinin yoksulluk ve açlıktan farklı olması sadece satın alma yetisine bağlı olmaması, yeterli kalori alımının dışında hem beslenme açısından yararlı hem de sosyal tercihlerin karşılanmasını öngören bir kavram olması belirlenmesini de zorlaştırmaktadır. Yani sayısal olarak gıda güvencesinin belirlenmesi, istatistiksel verilerle ifade edilmesi zorlaşmaktadır. Ancak yapılan çalışmalarla gıda güvencesinin ölçülebilir şekilde ifade edilmeye başlandığı görülmektedir.

Uluslararası anlamda gıda güvencesi çok ilgi çeken bir kavram olmasına rağmen ülkemizde özellikle bu konu üzerine yoğunlaşan çalışmalar çok nadirdir. Genellikle yoksulluk ve açlık kavramları üzerinde durulurken gıda güvencesinin açlıktan ve yoksulluktan öte bir kavram olduğu unutulmaktadır. Bu anlamda gıda güvencesinin önemini ve ülkemizdeki durumunu hem sayısal hem de ekonomik faktörler açısından incelenmesi öncelik kazanmaktadır.

Hem gıda güvencesi konusunda literatür eksiğini gidermek hem de ülkemizde gıda güvencesizliği yaşayanlar ya da yaşanacak ani bir krizle gıda güvencesizliğiyle karşılaşma riskinde olanların belirlenmesi gerekmektedir. Ekonomik göstergeler bazı açılardan gıda güvencesi riskini belirlemede yeterli olsa da gıda güvencesi sayısal verilerle belirlenirse anlam ifade etme şansında artacaktır.

Gıda güvencesinin durumu açısından ülkemiz, gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında genel göstergeler açısından bakıldığında özellikle Asya ülkeleri ile karşılaştırıldığında daha iyi bir durumdadır. Ancak Türkiye’de özellikle tarımsal üretim ve dış ticaret konularında gıda güvencesi açısından sorun yaratacak durumlar da açıkça kendini göstermektedir.

Gıda güvencesinin bir ülkede uzun dönemde sağlanabilmesinin en önemli araçlarından biri ülkenin ihtiyaçlarının en azından büyük bir kısmının ülke içinde sürdürülebilir olarak sağlanabilmesidir. Ülke içinde üretim hem fiyatların ülke insanları tarafından

daha düşük kalmasını sağlayacak hem de üretimin devamı ülke içinde kontrol edilebilir faktörlere bağlı olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında tarımsal üretim ülkemizde bazı açılardan problemler göstermektedir. İlk olarak tarımsal üretimin yapıldığı alanların durumu göze çarpmaktadır. Ülkemizde tarım alanları erozyon ve amaç dışı kullanım açısından önemli bir risk altındadır. Bu sorunların en aza indirilmesi, mümkünse ortadan kaldırılması için gerekli politikaların oluşturulması uygulamada olan politikalarinsa dikkatle uygulanması gerekmektedir. Sanayileşmenin ve artan bir nüfusun sonucu olarak tarım arazilerinde azalma yerine tarıma uygun olmayan arazilere yönelmek daha doğru olacaktır.

Bitkisel üretim ülkemizde son on beş yıl içinde çok büyük bir gelişme göstermeden devam etmektedir. Bu durumun nedenleri tarım alanlarının yetersizliğinden, iklim koşullarına ve kullanılan üretim girdilerine kadar pek çok nedene bağlı olabilir. Özellikle yurt dışında tahıl üretiminde yaşanan artış miktarları ülkemizde görülmemektedir. Bunun nedenlerinin araştırılması üretimin sürdürülebilir tarımsal üretim şartları dahilinde arttırılıp arttırılamayacağını araştırması ülkemiz gibi tahıl ürünlerinin büyük önem kazandığı bir ülke için oldukça önemlidir.

Sebze ve meyve üretiminde tahıl ürünlerinden daha fazla bir artış yaşanmıştır. Bu artış özellikle katma değerlerinin yüksek olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bu ürünlerin insan beslenmesine katkıları açısından bakıldığında gıda güvencesi sağlanması için ülkemizde farklı çeşitte sebze ve meyvenin üretilmesi açısından bir avantajdır. Bu avantajın en azından korunması için sebze ve meyve üretimine ihtiyaç duyulan desteklerin sağlanması uygun olacaktır.

İnsan beslenmesi açısından önemli bir yere sahip olan hayvansal ürünlerin üretimi açısından bakıldığında ülkemiz özellikle kırmızı et ve süt üretimi açısından önemli düzenlemelere ihtiyaç duymaktadır. Ülkemizde kırmızı et üretiminde çok büyük bir düşüş yaşamaktadır. Demir ve A vitamini gibi beslenme ve gelişme açısından önemli vitamin ve mineraller içeren hayvansal ürünlerin üretiminin artışı önemlidir. Ülke içinde ihtiyacı karşılama potansiyeli varken üretimin düşmesi engellenmelidir.

Daha önce belirtildiği gibi ülke içi ihtiyacının önemli bir kısmının ülke sınırları içinde karşılanabilmesi gıda güvencesi için önemli bir avantajdır. Bu açıdan kırmızı et ihtiyacının ithalat yöntemiyle karşılanması geçici olarak pazarı rahatlatır da sürdürülebilir bir gıda güvencesi politikası oluşturmak için ülke içinde kırmızı et üretiminin artırılması gerekmektedir.

Son yıllarda beyaz et üretimi ülkemizde giderek artmaktadır. Kırmızı et ürünlerinden daha düşük fiyata sahip olması açısından tüketim tercihi olarak da Türk insanının beslenmesinde önemi giderek artmaktadır.

Süt üretimi son dönemde artış yaşamaya başlamıştır. Süt üretimine yaşanan bu artış olumlu bir gelişme olsa da kişi başına düşen süt arzı hala gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen arzın yarısıdır. Bu açıdan bakıldığında süt üretiminde çok büyük bir düzelme yaşandığı söylenemez.

Genel olarak ülkemiz hayvansal ürünlerin üretimi açısından problem yaşamaktadır. Ülke içinde hayvansal ürünlerin üretiminin artırılması için bu alanda çalışan ve çalışacak olan çiftçilere desteklerin artırılması ve sağlıklı ve verimli bir üretim sağlanması için gereken politikaların geliştirilmesi ve bu alanda çalışacak uzmanların çiftçileri yönlendirmesi önem kazanmaktadır.

Gıda güvencesinin sağlanması ve bunun bir uzantısı olarak ülkemiz insanları için dengeli beslenme olanakları sağlamak çok önemlidir. Bu da ancak ülke içi üretimin nüfusun ihtiyacını mümkün olan en üst seviyede karşılanmasından geçer. Bunu sağlamak için ülkemiz tarımsal üretim politikalarını oluştururken gıda güvencesi kavramını da dikkate almak zorundadır.

Türkiye yıllardan beri dış ticaret açısından sorunlar yaşayan dış ticaret açığının giderek arttığı bir ülkedir. Tarımsal ürünler ve gıda ürünleri açısından bakıldığında bu açık bazı dönemler çok az, bazı dönemler ise hiç görülmemektedir. Özellikle son yıllarda tarımsal ürünlerin ve gıda ürünlerinin ihracatında bir artış görülmektedir. Bu artışın bir kısmı artan dünya gıda fiyatlarına bağlanabilir. Bu artış ülkemizde katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesini göstermekte olduğu gibi üretim fazlası olduğunu da gösterebilir.

Özellikle son iki yılda kırmızı et ihtiyacını karşılamak için yapılan canlı hayvan ithalatı çok büyük bir artış göstermiştir. Bu artış ülkemizde yetersiz olan üretimi gösterdiğinden önemli bir uyarıcıdır.

Bu durum gıda güvencesinin sağlanmasının sadece tarımsal üretimle ilgili bir durum olmadığını açıkça göstermektedir. İthalat-ihracat politikaları da gıda güvencesi üzerinde etkili olacaktır. Ülke içinde güçlü tarımsal üretim politikaları dış ticaret politikalarına da yansıtılmalı ülke içinde ki üreticileri korumak ve bunların ihtiyacı karşılayacak üretimi yapmaları sağlanmalıdır.

Gıda güvencesinin sağlanması özellikle yoksulluk ve açlıkla doğrudan ilgilidir. Elde edilen gelirlerin ihtiyaç duyulan sağlıklı ve güvenli gıdayı sağlaması çok önemlidir. Bu açıdan bakıldığında ülkemizde istikrarlı bir durum gözlemlenmektedir. Gelirlerin dağılımında son beş yılda çok büyük bir değişiklik olmamıştır. Ancak özellikle son dönemde en zengin grubun gelirlerden aldığı pay artmıştır. Bu durum diğer gelir gruplarının gelirlerden aldığı payın azaldığını gösterir.

Sürekli büyümekte olan bir ülke için gelir dağılımının düzelmesi beklenirken bu düzelmenin yaşanmaması olumlu bir durum değildir. Gelirlerin arttığı bir ülkede bu gelirlerin büyük kısmının zaten gıda güvencesi açısından risk altında olmayan gruba gitmesi anlamına gelir. Gelir dağılımının düzeltilmesi ülkemizin genel ekonomik durumunu düzeltereği gibi gıda güvencesinin düşük gelirli nüfus için sağlanması anlamına gelecektir.

Gelirlerin yanında gıda fiyatları da gıda güvencesinin önemli bir elemanıdır. Besleyici ve güvenli gıda fiyatlarının en düşük gelirli grubun bile ulaşabileceği seviyede olması gıda güvencesinin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Ancak son yıllarda hem ülkemiz de hem de uluslararası piyasalarda gıda fiyatları artmıştır ve artmaya devam etmektedir. Bu durum gıda fiyatlarının ulaşılabilir seviyelerde tutulmasını daha da önemli kılmaktadır.

Gıda fiyatlarının istenen seviyelerde tutulması ülke içi üretimin en yüksek seviyede tutulması, çiftçilerin düşük fiyatlardan yaşayabileceği kayıpların karşılanması ya da

çiftçilere verilen üretim desteklerinin arttırılması ile mümkün olabilecektir. Bundan dolayı tarım ürünlerinde arz ve talebin belirlediği piyasa fiyatlarından çok gıda güvencesini sağlamaya yönelik dengeyi sağlamaya yönelik fiyat politikalarının oluşturulması uygun olacaktır.

Türkiye bitkisel üretimin çeşitliliği, gelirlerin artmakta olması gibi bazı açılardan gıda güvencesinin ülke insanları için sağlanması için avantajlara sahip olmasına rağmen uzun dönemde tarım alanlarının risk altında olması, tarımsal üretimde yaşanan sorunlar ve gelir dağılımında beklenen düzelmelerin yaşanmaması gibi açılardan da hem problemler yaşamaktadır hem de risk altındadır.

Bu durumun gıda güvencesi açısından düzeltilmesi için öncelikli olarak ülke içinde gıda güvencesi ile ilgili bilincin artırılması, bu konuda yapılan farklı çalışmalarla ülke içindeki durumun kesin olarak belirlenmesi gerekmektedir. Yoksulluk ve açlık rakamları beslenme problemlerini yansıtmayacağı gibi gıda güvencesinin kesin durumunu göstermeyecektir. Bundan dolayı önümüzdeki dönemlerde dünya literatüründe onay görmüş gıda güvencesi araştırmalarının ülkemiz için uygun olanları ile gıda güvencesinin sayısal olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Bunun dışında ülke içinde farklı alanlarda politikalar belirlenirken gıda güvencesinin bir etken olarak dikkate alınması gerekmektedir. Bu yolla hem uzun dönemde sürdürülebilir bir gıda güvencesi sağlanabilir hem de tüm dünyada gıda güvencesine karşı giderek artan risklerin telafi edilmesi bu politikaların bir an önce uygulanmaya başlanması ile sağlanabilir.

KAYNAKLAR

Aiga, H. Ve Dhur, A., 2006. Measuring household food insecurity in emergencies: WFP's Household Food Consumption Approach. Humanitarian Exchange magazine, <http://www.odihpn.org/report.asp?id=2852>-(Erişim tarihi: 26.08.2011)

Anonim, 1975. Report of the World Food Conference. New York. www.eclac.org/cumbres/3/43/FAORLC-41001WorldFoodConference.doc-(Erişim tarihi: 17.12.2010)

Anonim, 1983. World Food Security: a Reappraisal of the Concepts and Approaches. FAO. <http://www.fao.org/docrep/x5563e/X5563e0i.htm#d>-(Erişim tarihi: 10.10.2010)

Anonim, 1986. Poverty and Hunger: Issues and Options for Food Security in Developing Countries. WB. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/09/17/000178830_98101901455676/Rendered/PDF/multi_page.pdf-(Erişim tarihi: 10.10.2010)

Anonim, 1996a. Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action. FAO. <http://www.fao.org/docrep/003/w3613e/w3613e00.HTM>-(Erişim tarihi:10.12.2009)

Anonim, 1996b. The sixth world food survey 1996. FAO. <http://www.fao.org/docrep/012/w0931e/w0931e.pdf>-(Erişim tarihi: 04.01.2011)

Anonim, 1997. Overseas Development Institute, Global hunger and food security after the World Food Summit. <http://www.odi.org.uk/resources/download/1964.pdf>- (Erişim tarihi: 17.12.2010)

Anonim, 2001a. Guidelines on Poverty Reduction. OECD. DAC www.oecd.org/dataoecd/47/14/2672735.pdf-(Erişim tarihi:10.12.2009)

Anonim, 2001b. The Coping Strategies Index: monitoring food security status in emergencies. <http://fex.enonline.net/13/coping.aspx>-(Erişim tarihi: 13.08.2011)

Anonim, 2003. Trade reforms and food security concetualizing the linkages. FAO. <http://www.fao.org/docrep/005/y4671e/y4671e00.htm#Contents>-(Erişim tarihi: 25.10.2010)

Anonim, 2006. Causes of poverty. <http://www.fightpoverty.mmbrico.com/poverty/reasons.html>-(Erişim tarihi: 12.10.2010)

Anonim, 2006b. Food Security policy brief. ftp://ftp.fao.org/es/ESA/policybriefs/pb_02.pdf-(Erişim tarihi:06.06.2010).

Anonim, 2008a. Deriving Food Security Information From National Household Budget Surveys Experiences, Achievements, Challenges. FAO, Rome.

Anonim, 2008b. Measuring Mortality in the Democratic Republic of Congo. http://www.rescue.org/sites/default/files/resource-file/IRC_DRCMortalityFacts.pdf- (Erişim tarihi:05.07.2011)

Anonim, 2008c. The Practitioners' Guide to the Household Economy Approach. FEG Consulting and Save the Children. <http://www.feg-consulting.com/resource/practitioners-guide-to-hea/0%20Cover%20pages%20and%20Introduction.pdf>- (Erişim tarihi: 08.09.2011)

Anonim, 2009a. IEA Energy statistics. <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/iedindex3.cfm?tid=79&pid=80&aid=1&cid=ww,&syid=1990&eyid=2009&unit=TBDP>- (Erişim tarihi: 05.05.2011)

Anonim, 2009b. HANEHALKI BÜTÇE ARAşTIRMASI [Tüketim Harcamaları], TÜİK, Yayın No: 3582, Ankara.

Anonim, 2009c. FAO/WFP Joint Guidelines. FAO. <http://www.fao.org/docrep/011/i0515e/i0515e00.htm>- (Erişim tarihi: 25.05.2011)

Anonim, 2010a. Freedom from hunger. <http://www.freedomfromhunger.org/info/>- (Erişim tarihi: 05.05.2011)

Anonim, 2010b. World Food Situation 2010. FAO, Rome

Anonim, 2010c. Recovering from Economic and Financial Crisis: Food Security and Safety Nets. UNDP/UNFPA, UNICEF ve WFP. http://www.unfpa.org/exbrd/2010/first_regular_session/wfp_coordinated_paper.doc- (Erişim tarihi.05.07.2010).

Anonim, 2010d. Food prices index. FAO. <http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en/>- (Erişim tarihi.05.07.2011)

Anonim, 2010e. The State of Food Insecurity in the World Addressing food insecurity in protracted crises 2010. FAO, Rome

Anonim, 2010f. Floods 2010 Preliminary Damage and Needs Assessment. WB, Islamabad.

Anonim, 2010g. Pakistan Floods. http://www.fao.org/emergencies/country_information/list/asia/pakistanfloods/en/- (Erişim tarihi: 05.06.2011)

Anonim, 2010h. The world factbook. CIA. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2172rank.html>- (Erişim tarihi: 08.06.2011)

Anonim, 2011a. World hunger facts. WHES. <http://www.worldhunger.org/articles/Learn/world%20hunger%20facts%202002.htm>- (Erişim tarihi: 05.05.2011)

Anonim, 2011b. World Economic Outlook 2011. IMF. Washinton D.C.

- Anonim, 2011c.** Statistical Review of World Energy June 2011. BP, London.
- Anonim, 2011d.** Bitkisel üretim istatistikleri. TÜİK. www.tuik.gov.tr-(Erişim tarihi: 07.07.2011)
- Anonim, 2011e.** Hayvansal üretim istatistikleri. TÜİK. www.tuik.gov.tr-(Erişim tarihi: 07.07.2011)
- Anonim, 2011f.** World food production statistics. www.faostat.fao.org-(Erişim tarihi: 07.08.2011)
- Anonim, 2011g.** Nüfus istatistikleri. TÜİK. www.tuik.gov.tr-(Erişim tarihi: 07.07.2011)
- Anonim, 2011h.** İşgücü istatistikleri. TÜİK. www.tuik.gov.tr-(Erişim tarihi: 07.07.2011)
- Anonim, 2011i.** Dış ticaret istatistikleri. TÜİK. www.tuik.gov.tr-(Erişim tarihi: 07.07.2011)
- Anonim, 2011j.** Buğday ve pirinç borsa işlem fiyatlar. Ankara Ticaret Borsası. www.atb.gov.tr-(Erişim tarihi: 01.09.2011)
- Anonim, 2011k.** Temel ekonomik göstergeler. DPT, Ankara.
- Anonim, 2011l.** Gelir istatistikleri. TÜİK. www.tuik.gov.tr-(Erişim tarihi: 08.07.2011)
- Anonim, 2011m.** Tüketim harcamaları istatistikleri, TÜİK. www.tuik.gov.tr-(Erişim tarihi: 08.07.2011)
- Barret, C.B., 2010.** Measuring Food Insecurity. *Science*, 327(5967):825-828.
- Bickel, G., Nord, M., Price, C., Hamilton, W., Cook, J., 2000.** Guide to Measuring Household Food Security-2000. USDA, <http://www.fns.usda.gov/fsec/files/fsguide.pdf>-(Erişim tarihi: 10.06.2010)
- Chung, K., Haddad, L., Ramakrishna, J., Riely, F., 1997.** Alternative Approaches to Locating the Food Insecure: Qualitative and Quantitative Evidence from South India. Discussion Paper No. 22. IFPRI. Washington, D.C.
- Cline, W.R., 2008.** Global Warming Could Boost Hunger on Earth. Omaha World Herald. <http://www.iie.com/publications/opeds/oped.cfm?ResearchID=920>-(Erişim tarihi: 06.03.2011)
- Cook, B., 2006.** Food security implications for the early years. Toronto, http://www.toronto.ca/health/children/pdf/fsbp_final.pdf-(Erişim tarihi:20.10.2009)
- DANSUK, E.** 1997. Türkiye’de yoksulluğun ölçülmesi ve sosyo-ekonomik yapılarla ilişkisi. DPT. SSKGM DPT. 2472 no’lu yayın, Ankara.

Darwin, R. 2001. Climate Change and Food Security Agriculture Information Bulletin Number 765-8. USDA, <http://www.ers.usda.gov/publications/aib765/aib765-8.pdf>-(Erişim tarihi: 09.08.2010).

Doğan, O., 2011. Türkiye’de Erozyon Sorunu Nedenleri ve zm nerileri. *Bilim ve Aklın Aydınılığında Eğitim*, 134:62-69.

Frongillo, E.A., 1999. Validation of Measures of Food Insecurity and Hunger. *Journal of Nutrition*, 129(2):506-509.

Hagenaars, A., de Vos, K., 1988. The Definition and Measurement of Poverty. *The Journal of Human Resource*,. 23 (2):211-221.

Hoddinott, J. & Yohannes, Y., 2002. Dietary diversity as a food security indicator. FANTA, Washington DC. <http://www.aed.org/Health/upload/dietarydiversity.pdf>-(Erişim tarihi: 06.05.2011).

Karaer, F., ve Grlk, S. 2003. Gelişmekte Olan lkelerde Tarım-evre-Ekonomi Etkileşimi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2): 197-206.

Kennedy, G. Ballard, T., Dop, M.C., 2011. Guidelines for Measuring Household and Individual Dietary Diversity. FAO, Nutrition and Consumer Protection Division., Rome.

Kirkland, T. M., Kemp, R. J., Hunter, L. M. and Twine, W. , 2010. Toward Improved Understanding of Food Security: A Methodological Examination Based in Rural South Africa. 2011 American Sociological Association Annual Meeting, 13.08.2011, USA. Atlanta.

Kyaw, D., 2009. Rural Households’ food security status and coping strategies to food insecurity in Myanmar. Japan External Trade Office, Vrf Series No: 444. Tokyo.

Le Jeune, S. ve Holt J., 2003. Household Economy Approach in Burundi. <http://fex.enonline.net/18/household.aspx>-(Erişim tarihi: 13.08.2010)

Lvendal C.R. ve Knowles M., 2005. Tomorrow’s Hunger: A Framework for Analyzing Vulnerability To Food Insecurity. ESA. <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/af140e/af140e00.pdf>-(Erişim tarihi: 16.10.2009).

Maxwell, S. ve Frankenberger, T.R.,1992. Household Food Security: Concepts, Indicators, Measurements: A Technical Review. UNICEF ve IFAD. New York ve Roma.

Maxwell, D.G., 1995. Measuring Food Insecurity: The Frequency And Severity Of "Coping Strategies". IFPRI. <http://www.ifpri.org/sites/default/files/pubs/divs/fcnd/dp/papers/dp08.pdf>-(Erişim tarihi: 26.06.2010)

Maxwell, D., Watkins, B., Wheeler, R., Collins, G., 2003. The Coping Strategies Index: A tool for rapidly measuring food security and the impact of food aid programmes in emergencies. FAO International Workshop on “Food Security in

Complex Emergencies: building policy frameworks to address longer-term programming challenges”, 23-25 September 2003, Tivoli.

Meade, B., Rosen, S., 2002. Measuring Access to Food in Developing Countries: The Case of Latin America. 2002 AAEA-WAEA meetings, July 28-31, 2002, USA, California.

Messer, E. ve Cohen, M.J. 2004. Breaking the Links Between Conflict and Hunger in Africa. IFPRI. Washington D.C

Migotto, M., Davis, B., Carletto, G., Beegle, K., 2006. Measuring Food Security Using Respondents’ Perception of Food Consumption Adequacy. World Institute for Development Economic Research Working Papers RP2006/88. Helsinki.

Pinstrup-Andersen, P. ve Pandya-Lorch, R., 1998. Food security and sustainable use of natural resources: a 2020 Vision. *Ecological Economics*, 26(1):1-10

Ravallion, M., 2003. Poverty Lines in Theory and Practice. WB LSMS working paper LSM 133 no’lu yayın, Washington D.C.

Riely, F. Mock, N. Cogill, B. Bailey, L. ve Kenefick, E., 1999. Food Security Indicators and Framework for Use in the Monitoring and Evaluation of Food Aid Programs. FANTA ve USAID. Washington D.C

Schmidhuber, J. ve Tubiello, F.N. 2007. Climate Change and Food Security Special Feature: Global food security under climate change. *PNAS*, 104(50):19709-19714.

Shiva, V. 2003. The real reasons for hunger. <http://www.indiaresource.org/issues/agbiotech/2003/therealreasons.html>-(Erişim tarihi: 05.02.2011)

Webb, P., Coates, J., Frongillo, E.A., Lorge Rogers, B., Swindale, A., Bilinsky, P., 2006. Measuring Household Food Insecurity: Why It’s So Important and Yet So Difficult to Do?. *The journal of nutrition*, 136(5): 1404-1408.

Wolfe, W.S. ve Frongillo, E.A., 2000. Building Household Food Security Measurement Tools From the Ground Up. http://www.fantaproject.org/downloads/pdfs/hfs_measure.PDF-(Erişim tarihi: 05.06.2010)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Özlem TURAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Bornova, 04/01/1978
Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yılı)

Lise : Bursa Cumhuriyet Lisesi
Lisans : İ. Ü. İşletme Fakültesi İngilizce İşletme Bölümü
Yüksek Lisans : U. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Bölümü
2007-2012
Çalıştığı Kurum ve Yıl : U.Ü. Ziraat Fakültesi, 2009-
İletişim (e-posta) : ozturan@uludag.edu.tr, ozlemturan@gmail.com